

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

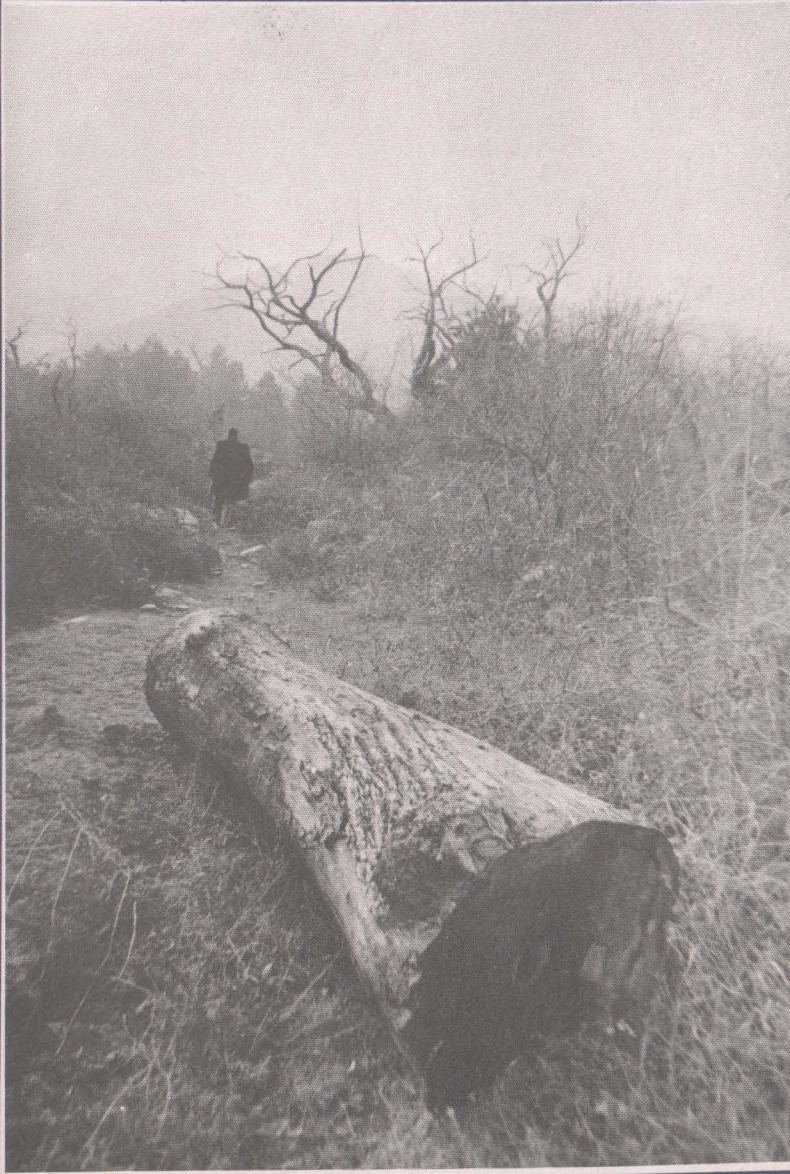
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL 2 SAYI: 21

SEDAT TOSUNOĞLU

ZİGANA DAĞININ
ÜZERİNE PORTAKAL
DİKİLİR Mİ?

8.000 TL. (KDV DAHİL)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

TEMMUZ 1992

• Sahibi Yazışleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

• Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

• Genel Yönetmen Yardımcısı
MUSTAFA SERCAN

• Kurum Yönetmeni
ESER GÜNÇE

• Görsel Yönetmen
CEMİLE ÇAKIR

• Teknik Danışman
MUSTAFA DOKUMACI

• Katkıda Bulunanlar
NAZAN KARACA
NİHAT ATEŞ
SADIK ALBAYRAK
HATİCE TUNCER
İSA ÇELİK
İBRAHİM AKYÜREK
SEDAT TOSUNOĞLU

• GENEL DAĞITIM
GAMEDA

•Yönetim Yeri: Mollafeneri Sok. Nadir Han
No: 40-42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İST
Tel: 511 79 94
Posta Çeki No: 666 043

Dizgi: Sel Dizgi, 511 10 05
Baskı: Talat Matbaası
Tel: 518 13 92 518 15 19

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu
Posta çeki hesabına Berrin İstanbulluoğlu
adına 80.000 TL. yatırmanız yeterlidir
(Öğrenci - Öğretmen 70.000 TL,
Yutdışı: 50 Mark)

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın
ya da yayımlanmasın geri verilmez.

İÇİNDEKİLER

Cengiz Gündoğdu Zigana Dağının Üzerine Portakal Dikilebilir mi?	1
Mustafa Sercan Ardıç Kuşu Nasıl Şakır?	2
Afşar Timuçin Kırık Dökük Bir Yabancı Dil İçin Ömrü Heba Etmek	3
A. Necmettin Borteçin Egemen Dille Nereye	5
Cengiz Bektaş Komşular (şiir)	6
Haldun Şen Dil-Yetisi-Bilimleri ve Felsefe Birlikteliğinin Gerekliliği, Sorunları.....	7
Sennur Sezer Bakış Açısı	15
Hikmet İnan Çoğalıyorum (şiir)	16
Yakup Şahan Mektup	17
Umut Germeç Az Umut Az Nar Yaşarken (şiir)	18
Derya Görgü Ahmed Arif'ten Mektup.....	20
Hayri Kako Ahmed Arif'in Şiir Ağzı	21
Mustafa Sercan Bir Dönek'e Sorular (şiir)	23
Gülsüm Akyüz Şiir Denizine Akan Irmaklar	24
Ayhan Ergün Kaldırım Menekşesi (şiir)	25
İbrahim Oluklu Eleştirmenin Dili Kimin Dili Değil	26
Ömer Bilge Mandela'nın Düşündürdükleri	28
Nihat Ateş Satranç Şiirleri	30
Halim Şafak Ahmet Ada ile Söyleşi	33
Güngör Tekçe Belirsiz (şiir)	32
Nursen Karas Kadın Erkek Ayrımı	33
Peter Heartling Fabian İçin (şiir)	35
Berrin Taş Bilinç Gezgini	36
Cemile Çakır Sevgi Üzerine Bir Roman. Devekuşu Roza	37
Metin Güven Ten ve Bellek (şiir)	38
Yusuf Çotuksöken Şevket Toker'le Söyleşi	39
Ömer Baytaş Güneşli Bir Gün ya da Tamamlanmamışın Umudu	42
Cemile Çakır Yeni Bir Sevdaya Başlamak (şiir)	43
Cengiz Gündoğdu Yıldız Güncesi	44
Ali Ersin Günçe Tararname (şiir)	47
Kitap	49

ZİGANA DAĞININ ÜZERİNE PORTAKAL DİKİLİR Mİ?

Merhaba sevgideğer okurum. 1931 yılını düşünüyorum. 1931 yılında Falih Rıfkı Atay şöyle diyor "...hiç şüphe etmeyiniz bütün muhalif gazeteciler hepsi bir kelime ile alçaktırlar." Çünkü devlet "intizam ve inzibat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez gençler" yetiştirmek istiyordu. "İntizam ve inzibat altına girmeyen... yeknesak olmayan insanları da Falih Rıfkı "bir kelime ile alçaktırlar" diye susturuyordu. Türkiye çok uzun yıllar muhaliflerin alçaklığı teziyle yönetildi. Türkiye'de muhaliflere... hepsi tek kelimeyle alçaktı çünkü.. Falih Rıfkı'nın dediği gibi "şahsi hürriyetleri bile kendi ellerine teslim edilmedi."

Bakın 1931'den 1992'ye kaç yıl geçti. Çok değişiklik oldu. Falih Rıfkı gibi düşünenler şimdi şöyle diyor "hiç şüphe etmeyiniz bize karşı çıkanlar bir kelime ile sektedirler."

Bütün bunlardan sonra şuna geliyorum. Ben Türkiye'de edebiyatçıların büyük çoğunluğuna göre sektirim. Çünkü dünya değişti diye dönmüyorum. İlkelerim doğrultusunda insani değerleri savunuyorum. Kimsenin kimseyi sömürmediği... kimsenin kimseyi horlamadığı bir dünyayı insanın kuracağına inanıyorum.

İlkelerim doğrultusunda karşı çıktığım bir eylemin içinde sevdiğim insanlar var diye susmuyorum. O işin içinde sevdiğim insanlar olsa bile o işe karşı çıkıyorum. Söz gelimi Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'nın Nazım Hikmet Şiir Ödülü'ne karşı çıkıyorum. Jüriye bakıyorum. Benim gönlümde sevgideğer saygideğer insanlar var Üzülüyorum. Canım sıkılıyor. Ama bir saniye duraksamadan bu ödüle karşı çıkıyorum. Önce bu ödülün diline karşı çıkıyorum. Bu ödülün dili bir metanın alımına benziyor... Sonra bu ödülün özüne hayır diyorum. Bu ödülün Nazım Hikmet'e hiç katkısı olmayacak... bu ödülün şiirimize hiç katkısı olmayacak.

Hiç kimse kendini aldatmasın. Bu ödül Nazım Hikmet'in miniciklanmasıdır. Nazım Hikmet'i bırakın. O, Türkiye halkının içinde yaşasın. Hiç kimse gidip Nazım Hikmet'in üstünden ılıman sularla tatil yapmasın.

Benim pek sevdiğim jüri üyesi dostlarım ben bu işten çok rahatsız oldum. Sizin adınızı orda görünce kuyu bir yalnızlığa düştüm. Çekip gitmek istedim. Hiç gelmemek... hiç okumamak.. hiç yazmamak istedim. Yanlış anlamayın lütfen, ben Sezar değilim... siz Brutüs değilsiniz... Bu işten çok rahatsız oldum. Bunu söylüyorum.

Siz neden rahatsız olmadınız. Lütfen neden rahatsız olmadığınızı anlatın bana... Rahatlatın beni. Uzun... kuramsal açıklamalara gerek yok. Belki ben uyumsuz bir adamım. Belki benim kafam çarpık. Belki ben bu dünyanın insanı değilim. Belki ben ruh hastası bir sektirim. Belki geri zekalıyım.

Söyleyin lütfen.. hepsini kabule hazırım. Rahatlatın beni. Ödülü nasıl vereceksiniz.. nasıl paylaştıracaksınız... mansiyon nasıl verilecek. Ödülü paylaştırırsanız Yazarlar Evi'nde bir hafta tatil ikiye mi bölünecek...

Söylerken korkuyorum. Ödülü kazanan saygideğer şair Nazım Hikmet'in o güzel ülküsünde mi, ülküsünde olsa bile bir gün dönerse bu sizi hiç ilgilendirmeyecek mi...

Ödül için başvurular neden gizli tutulacak... Bu ödüle katılıp da kazanamamak ayıp mı... Yüz üzerinden puanlama ne demek... Beş şiirle ödül alan şairin beş formalık kitabını oluşturan şiirlerin düzeyi acaba beş şiirle ölçülebilir mi... Beş şiiri güzel şairin beş formalık kitabı oluşturan şiirleri mutlaka güzel olur mu...

Sevgideğer jüri üyesi dostlarım, bütün bunları düşündükçe rahatsız oluyorum. Sizlerin beni rahatlatmasını bekliyorum. Çünkü tiyatroya yardım konusunda... İlyas Salman olayında olduğu gibi haklı çıkmak istemiyorum... Biliyorsunuz devlet yardımının tiyatroyu düzeltceği söylendi 10 yıl önce. Hayır düzeltmeyecek dedim. Düzeltmedi... Ya İlyas Salman. İlyas Salman 13 yıl önce benim Karar 71 adlı oyunumda oynamadı. "İdeolojisine karşı çıkıyorum" dedi. Gitti. Bir müzikalde oynadı. Haber saldı kendisine. "Bir gün ideolojin yüzünden bir oyundan atılırsan seni savunacak kimse bulamayacaksin bu despot tavrından dolayı" dedim. 12 yıl sonra İlyas Salman ideolojisinden dolayı bir oyundan atıldı. Atıldığı tiyatronun oyuncular gık demedi. Hiçbir tiyatro perdelerini on dakika olsun geç açmadı. Demokrasiyi savunan bütün dernekler sustu.

Üzülüyorum. İnsancıl'da önerdiğimiz okur-yazar örgütlenmesi gerçekleşseydi, İlyas Salman'ın düşüncesinden dolayı o tiyatrodan atamazlardı.

Bayanlar baylar sustunuz değil mi... çünkü siz de düşüncesine katılmadığınız birini susturmuştunuz belki...

Recep Peker 9 Mayıs 1935'te şöyle konuşuyor "Arkadaşlar bütün bunlar düşünüp konuşulurken hatta şimdiden akislerini görüyorum (Ya demokrasi ne oldu) diyenler var " Recep Peker demokrasi n' oldu diyenlere "Zigana dağının üzerine portakal ağacı dikilemez" diye yanıt veriyor.

Biz... İnsancıl... Zigana dağının üzerine portakal ağacı dikilir diyoruz. Hiç şüphe etmeyiniz sevgideğer İnsancıl Okuru herhangi bir düşünceye karşı çıkan bir kelime ile alçak değildir. Böyle biri bizcileyin düşünmeyen bir insandır. Ama Türkiye'de özellikle yazarların... şairlerin büyük çoğunluğunun karşı düşüncüyü savunan insana "İşte susturulması gereken bir sekte" diye baktığını biliyorum. Yaratıcılığa aykırı bir tezle karşı düşüncüyü söyleyen susturulmak isteniyor. İnsana inanan bilincimle söylüyorum... deneylerimle söylüyorum. Başarılı olmayacaksınız. İnsan Zigana dağının tam tepesine portakal ağacı dikecek... Ben buna inanan... bu süreci yaşayan insanım.

Esen kalın.

Cengiz GÜNDOĞDU

ARDIÇ KUŞU NASIL ŞAKIR?

Mustafa SERCAN

İnsancıl Yayınları üstüne beton dökülen tohumları yeşertmeyi hedefliyor. Tohumlarsa betonu delegecek kadar güçlü. Star Sistemi'nin döktüğü beton delinecek elbet.

Bastil Kalesi alındığında, sonra yerlebir edildiğinde... içinde çok az mahpus varmış. Olsun. Yıkılmalıydı Bastil. Çünkü o bir simgeydi. Bir gün Star Sistemi yıkıldığında, destekleyen kimse kalmayacak belki. Kalsın mı denecek o zaman? Hayır! Yıkılacak!

Bastil 1789'dan çok önce yıkılmaya başlamıştı. Star Sistemi de o gelecekteki günde yıkılsa bile, bugünden yıkılmaya başlanacak.

Zerrin Taşpınar Şahin'in yayımlanan ilk kitabı, **"Bir Ardiç Kuşuyum Ben"**, beton altında bırakılan tohumlardan biri.

Şiirde anlamı, öyküyü, iletiyi yok sayanlara inat, Zerrin Taşpınar Şahin, şiirinin Anka kanatlarına duygusunu, düşüncesini, yüklemiş uçuruyor.

Bir kadınlık şiiri bu. Kadına söylenmiştir. İnsanlığa bir kez daha kadını anlatmakta:

"Çok eski bir sermayedir güzelliğin / sevdan buyruklu. / Bir damla kan içre onurun... / (...) / bukağın acıtmakta / ve bütün kahramanlar sana karşı / seni korumakta. / (Eski Bir Sermayedir).

Zerrin Taşpınar Şahin, ağız dolusu, kulak dolusu bir sesle akıl dolusu, yürek dolusu, gönül dolusu bir şiir söylüyor. Duyan kulaklara... Bir kadınlık tarihi:

"Kızın elinde oya gelin olacak yakın / doğduğu yerde çocuk / gittiği yerde kadın. (Kızın Elinde Oya)

"Bir Ardiç Kuşuyum Ben", bir aşk şiiri:

"Kaç kişinin gücü yetmiştir / yasaklanmış bir aşkı savunmaya..." (Ardiç Kuşu ve Sevda) "Eski bir denizdi aşk... / Çıkar düğmesiz gömleğini." (Eski Bir Liman).

Ardiç Kuşu... Bir analık şarkısıdır çıkırdığı:

"Bembeyaz yüzünü döndürüp sordu: / Boşalırken kan, ayrılırken beden / istenmeyen bir ceninden / yitirilen aslında ne? (...) Neydi bunca kutlamayla kurtarılan / bunca yasaktan sonra kazanılan ne... ? (Yeniden

Bahar). Ya da "Bir Saksı Menekşe" şiirinde söylediği gibi: **"Bu yıl besbelli uzun sürecek kar. / Sürecek ayrılıklar ve ölüm ilanları / ve açlık grevlerine dayansın diye yüreğim / fırlayıp çıkacak sandıklardan yeni bir mevsim / tükenmemiş bir yaz."**

Zerrin Taşpınar Şahin'in şiiri birçok dilek taşıyor:

"Bekliyor çocuklar / küçük kırmızı bir bisiklet / olabilir mi bildircinlar ?" (Belki Yarın). "Kocaman bir dilim ekmek olmak istiyorum / bir parça şeker / bir avuç tuz / ve dut yaprağından dokumak ipeği." (Nakışlı).

Taşpınar Şahin'in şiiri ölçünün dar kalıplarına girmekten ölçülü, uyak'ı yinelenen seslere dönüştürmeden uyaklı.

Kendini, insanları sorgulayan bir tavır var Zerrin Taşpınar Şahin'in. Şiirini de yer yer soruda kalan, yer yer yanıtını da birlikte getiren imgelerle örüyor. İmgeler uçuşmuyor. Canlandırdığı hayal bir gerçekliği betimliyor. İnsanın bakışını açıyor. İmgeler yoğun. Aynı şarkıyı uyumlu, değişik seslerle söyleyen bir imge korusu kurabiliyor, iletisini açık, yalın bir söyleme yükleyebiliyor ozan: **"Çömlekçi söyle bana / nasıl bulunur gizli bir liman / insan kendine bunca korkaksa..." (Anfora).**

"Kuşlar uçuyorsa uykularından / yüreğin bin kişilikse / çözüme durduysa bilmecelerin / ellerin gönüllü girmeden kelepçelere / yılanlar değiştirmeden kabuklarını / düşlerini yormayı dene." (Usulca Geç Gecelerden).

Ardiç Kuşu'nu... herşeyden önce, herşeyden öte bir insanlık arayışı getiriyor: **"Nasıl sevmem barışı / nasıl bölmem ekmeği hakça / birinin sevgisi ötekenden artık değil / ve mümkünü yok ana olmanın / tek başına" (başlıksız sunuş şiiri).**

Ardiç Kuşu'nun sesi yeni bir ses. Hele herşeyin parayla ölçüldüğü bir yaşama biçimi bunca girmişken içimize... Eski bir ses. İnsanlığın binlerce yıllık özlemini şakıyor. Belki çok uzun zaman eskimeyecek bir ses. Binlerce yıllık özlemimiz gerçekleşinceye dek...

İNSANCIL YAYINLARI

PAZAR RESİMLERİ / Ali Ersin Günçe, 15.000 TL.
SENİ ÖZLEDİM / Ayten Mutlu, 15.000 TL.
CEMREYE ÇAĞRI / Cemile Çakır, 15.000 TL.
RÜZGAR / Cengiz Gündoğdu, 15.000 TL.

DENEMENİN KIYILARINDA / Yusuf Çotuksöken, 25.000 TL.

BİR ARDIÇ KUŞUYUM BEN / Zerrin Taşpınar Şahin, 20.000 TL.

EKMEKARASI UMUT / İdris Atmaca, 20.000 TL.

İNSANA GECİKMEDEN / Berrin Taş, 20.000 TL.

Kitabın edarını İnsancıl 666043 no.lu hesaba yatırıp, makbuzu, istenen kitabın adıyla adresimize göndermeniz rica olunur.

KIRIK DÖKÜK BİR YABANCI DİL İÇİN BİR ÖMRÜ HEBA ETMEK

Afşar TİMUÇİN

Bir yabancı dile "bihakkın vakıf" olmak, onu sular seller gibi konuşmak ne güzeldir! Ülkemiz dünyaya açıldıkça, insanlarımız bir yabancı dili öğrenmenin önemini yanlış ve eksik de olsa kavramaya başlıyor. Gelgelelim tüm eğitim kurumlarımızda yabancı dil eğitimi dostlar alışverişte görsün düzeyini pek aşamıyor. Almanya'da yerleşen işçi kardeşlerimizin almancayı ana dilleri gibi bildikleri savı bir yana, yabancı dil konusunda epeyce yol almış olduğumuz bir söylentiden öteye geçmiyor. Kolejler, özel liseler ve benzeri öğretim kurumları da üniversiteler de bu alanda yeterli bir etkinlik ortaya koyabilmiş değiller. Çünkü her şeyden önce dilin ne olduğu, bir yabancı dilin ne olduğu, dil öğreniminin hangi koşullarda gerçekleştirilmesi gerektiği, bu yolda uygulanacak yöntemlerin neye göre geliştirilmesi gerektiği gibi sorunlar henüz tartışılmış değil. Birileri birilerine bu yolda ucuz ya da pahalı bir şeyler öğretmeye çalışıyor ama, sonuç hiç de iç açıcı boyutlara ulaşmış görünmüyor.

Bir yabancı dil bilmek azgelişmişliğin çok gelişmişliğe doğru aşılmasının yeter koşulu gibi alınıyor toplumumuzda. Oysa bu bir gerek koşul olabilir ama yeter koşul olamaz. Çünkü dil bilincin basit bir yansımasıdır. Yetkin dil bilinci yetkin bir bilgi ya da bilinç düzeyini gerekli kılar. Bu olmayınca yabancı dil öğrenmek serüveni kendini kandır-

makta sınırlanıp kalıyor. Bu çerçevede İngilizceyi, Fransızca'yı, Almanca'yı gezginci bilinciyle de olsa sular seller gibi konuşanlar toplumda birinci sınıf insan işlemleri görüyor. Henüz çağdaş bilinç düzeyinin eteklerine ulaşamamış pek çok kişi, henüz Türkçenin "t"sini kavrayamamış pek çok kişi gündelik düzeyde bir yabancı dil ezberciliğiyle turnayı gözünden vurmaya hazırlanıyorlar. Birileri "Good evening, how are you?" derken, "I am very well thank you!" derken sanırsın dünyayı yeniden kuruyor, yeniden düzenliyor. Bu başı sonu belirsiz koşuda, bu geri kalmış özentililer koşusunda olan parmak kadar çocuklara oluyor. Onlar daha çocukluklarının en güzel zamanında, oyun oynayacak yerde, korkunç bir yarışın içine girip ruhsallıklarını zedeleyecek ölçüde bir takım ezber bilgiler yani zararlı bilgiler edinmeye başlıyorlar. Anneannesinin şımartmaları yüzünden yılışik duruma gelmiş olan sevgili oğluna yaradana sığmıyıp bir tane patlatmayı uygarlık dışı bir davranış olarak değerlendiren uygar bir baba, onu yabancı dil üzerinden eğitim yaptığını bildiren bir okula sokma yolunda uyduruk test kitaplarının başına cezalı gibi oturturken, ona dünyayla ilk sağlıklı ilişkilerini kurmasını sağlayan oyunu yasaklarken, ona beynini beyinsiz bilgilerle doldurması için baskı uygulamak uygarca bir eylemi gerçekleştirmediğini sanıyor. Sevinmeyi unut-

muş, çarpılmış, ihtiyar suratlı olmuş, bu kötü koşullarda bencilliği yaşam felsefesi durumuna getirmiş çocuklar kocaman gözlükleriyle, bilmiş bilmiş konuşmalarıyla insana hacı veriyorlar. XVIII. yüzyılın rekabet bayrağını açmış sanayicilerini bile kıskandıracak olan bu yarışta, izbandut gibi babalar, göz açtırmayan anneler çocuklarını ne olduğunu pek iyi bilmedikleri ve "biz yapamadık o yapsın"dan daha sağlam hiçbir gerekçesi olmayan bir düzende sözde mutlu bir geleceğe acı içinde hazırlıyorlar.

Öğretimin bazı temel kuralları varmış, bu kuralların başında da her yaştaki bireye ancak alabileceği kadar bilgi vermek gelirmiş, bunu kimse umursamıyor. M.Ö.V. yüzyılın sofistleri kadar tüccarlaşmış öğretmenler çocukları birbiriyle yarıştırmak daha iyi bir sofist ünü ve zenginliği sağlamak için birbiriyle yarışıyorlar. Yanlış etkilerle kötü geliştirilmiş bir bilinç her türlü bunaltı ve dolayısıyla her türlü başarısızlığa yol açabilecek kişilik kaymaları getirirmiş, bunu da kimse umursamıyor. Gerçek bilgi özümsemiş bilgiymiş, karşılaştırmalarla ve sindire sindire elde edilmiş bilgiymiş, bunun dışındaki bilgiler ya uçup gider ve sahibini ortada bırakmış ya da yıkıcı bir güç olarak bilince yerleşmiş, buna da kimseinin aldırdığı yok. Bu yarış yıllardır sürüyor ama bu yarış kazanmışlar arasından bir Shakespeare, bir

Descartes, bir Comte, bir Kant çıkmadığı gibi, Shakespeare'i, Descartes'i, Comte'u, Kant'ı aslından okuyup anlayacak ve giderek o kaynaklardan beslenmiş olmakla yetkin düşünce ve sanat yapıtları ortaya koyacak kimseler de çıkmıyor. Ne büyük bir fizikçi, ne büyük bir romancı, ne büyük bir filozof... Pekiyi, böylesi bir yarışa bir sokak dili kazanmak için mi giriyor bu insanlar? İşadamlı olmak için, gezginci gezdirmek için, yurtdışında estetik ameliyat olmak için bu zahmete değer mi? Zahmet ki ne zahmet! Analar babalar hepsine razı, yeter ki çocukları toplumda ikinci sınıf insan durumuna düşmesin, bir yabancı dili bilmesede biliyor görünsün. Uçakta giderken önüne yemek çıkardıkları zaman hostese İngilizce üzerinden seslenebilsin. Yol soran bir yabancıyla yalak yalak konuşabilsin. **"I am all right, thanks!"** diyebilsin gerektiğinde. Almanya'ya gittiğinde ne kadar kalacağını sorunlara çatlat çatlat **"Ich bin ja nur für eine Woche hier!"** diyebilsin. Fransıza dönüp dönüp de şöyle candan gönülden **"Quelle heure est-il à votre montre?"** diye sorabilsin.

Yetkin düzeyde bilinçlenmek, bir bilgi alanında derinleşmek, buna göre kendi dilini doğru ve güzel konuşabilmek, buna bağlı olarak bir yabancı dili ağızda kaydırmaya değil de tam anlamında özümlemeye çalışmak... bütün bunlar şu topraklar üzerinde kendini bilen adamın uğraşmaya alışık olduğu işler değil. Bu gibi şeyler insan yaşamını pırıltılı, verimli, kazançlı kılmazlar. Ayrıca bu gibi işler insana zarar getirebilecek işlerdir. Montaigne'in belirttiği "En pırıltılı fırsatlar en tehlikeli olanlardır" gerçeğine uygundur diye kafa sallasak da bizler pırıltıdan vazgeçemeyiz. Çocuklar ve ilkeler nasıl çarpıcı renklerden, özellikle kırmızıdan vazgeçemezlerse, bizler de bu tür pırıltılardan vazgeçemeyiz. Havai fişek pırıltısı türünden bu tür pırıltılar hepimiz biliyoruz ki bilim, felsefe, siyaset,

sanat alanlarımızda bol bol geçerlidir. İnsanların kim olduğunun değil de ne olduğunun önemli olduğu bir ortamda pırıltı her şeyden önce gelir. Nitekim, bir yabancı dili uluorta kullanmak konusunda ilk büyük adımları yabancılarla ilişkilerinde "çatır çatır" ya da "takır tukur" İngilizce konuşmaya yeltenen önemli siyaset adamlarımız atmadılar mı? Bir yabancıyla görüşmenin yakışığı çevirmen kullanmaktır, ama batıdan daha batılı siyaset adamlarımız buna nasıl katlansınlardı? Çünkü bu ülkede bir yabancı dili bilmek değil de, bir yabancı dili sular seller gibi konuşmak önemlidir. Dünyanın çoktan dürüp büküp çöpe attığı kolej eğitimini biz hâlâ şu ya da bu biçime sokarak yaşatmaya ve onu ayrıcalık insanlarının eğitim kurumu yapmaya çalışıyoruz. Kolej eğitiminin kökeninde XVI. ve XVII. yüzyıllardan kalma modern papaz eğitiminin kaba katikuralcılığı yatar ki bu katikuralcılık her şeyden önce çağdaş ruhbilimin ilkelerine uymaz. Kolej eğitiminin bizim ülkemiz gibi ülkelerde yaygınlaşmış olmasının nedeni de sömürgeciliğin misyonerlik kılığındaki "masum" görüntüleriyle ilgilidir. Kolejler "sömürgeli ruhu" yaratmakta, "sömürge aydını tipi" oluşturmakta çok başarılı olmuşlardır. Sömürge aydını dediğimiz adam kendi değerlerini hor gören ve yabancı değerlere tartışmasız bir ağız ayrıklıkla yönelen, gene de o değerleri özümleyecek çabayı gösteremeyen adamdır. Batılılar bu kolej eğitimini erkenden gözden çıkarırken onu az gelişmiş ülkelerde yerleştirmeye uğraştılar. Locke daha XVII. yüzyılda baskıcı İngiliz eğitimine karşı özgürlükçü eğitimi öneriyor, bu yüzden özel öğrenimi kolej öğrenimine yeğ tutmak gerektiğini yazıyordu. Rousseau'nun XVIII. yüzyılda ortaya koyacağı düşüncelere yakın düşünceler ortaya koyarak, Locke eğitimin insana kişilik geliştirme olanakları sağlaması gerektiğini, böyle olmayan bir eğitimin eğitim olmadığını bildiriyordu. Ona göre iyi insan

olmanın yolu baskıcı olmayan araştırmacı bir eğitimden geçecekti. Locke'dan önce Montaigne **Denemeler**'inde şöyle diyordu: "Fransa'daki küçük çocuklar kadar incelemeli hiçbir şey yoktur, ama onlar genellikle kendilerine bağlanan umutları boşa çıkarırlar ve yetişkin duruma geldiklerinde onlarda hiçbir pırıltı görülmez. Akli başında kimselerden kulağıma çalınan, bu çocukların gönderildikleri kolejlerin verimlilikleri ölçüsünde onları aptallaştırdığıdır."

Yabancı dil sorununu en baştan, kökten, temelden ele almak, onu nasıl öğretmemiz gerektiğini bütün ayrıntılarıyla tartışmak bugün bir zorunluluk olarak görünüyor. Belki eğitimin her alanında yapılması gereken köklü değişiklikler arasında görmek gerekir bu yabancı dil konusunu. Ama ne olursa olsun, o başlıbaşına bir uzmanlık alanıdır ve başlıbaşına yöntem sorunu ortaya koyar. Bugün kolejlerimizde bir başka türlü, liselerimizde bir başka türlü, üniversitelerimizde bir başka türlü, hatta bazen **odyovizüel** denilen araçların eşliğinde sürdürülmekte olan yabancı dil öğrenme ve öğretme yalanına bir son vermek gerekiyor. Bu konuda çoktan ilk girişimlerin ortaya konulmuş olması gerekirdi. Oysa, besbelli, eğitimciler bugünkü yabancı dil öğretimi düzenini kökten değiştireceklerine ya da onaracaklarına onu yaygınlaştırmaya, tüm hastalıklarıyla yerleştirmeye bakıyorlar. Böylesi bir temelsiz eğitim bilinç dünyasına sürekli bomba atmak anlamına gelir. Genç insanların beyinlerini daha ne kadar zaman ve nereye kadar bozacağımızı bilelim en azından. Bu verimsiz eğitim ancak ve ancak her alanda bir takım teknik uygulamaları becerebilen, onun dışında kurucu, yaratıcı, yapıcı girişimlerden uzak kalan sıradan insanlar yaratmaya yarayacaktır. Bu işe son verilmezse yabancı dil ticareti daha da büyük boyutlara ulaşacak, birilerine para getiren bu iş birilerine tam anlamında mutsuzluk getirecektir.

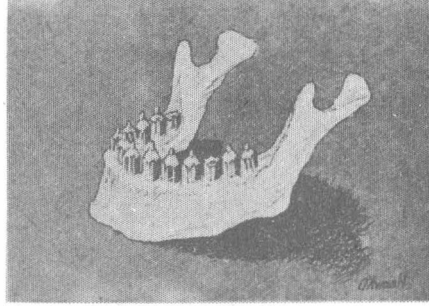
EGEMEN DİLLE NEREYE...

A. Necmettin BORTEÇİN

ÖRTÜK BİR DİKTE ETME ARACI

Bir resim görürüz. Bir fotoğraf. Bir açıklama duyarız. Bir öğüt dinleriz... hatta bir masal anlatır anamız. Televizyonda bir reklam... bir film... bir aşk öyküsü. Bir ödül verilir birilerine. Yılın en iyi on romanı seçilir... en iyi film ödülleri dağıtılır. Bunlar, gündelik yaşamın sıradan olaylarıdır. Her gün, her ay, her yıl yinelenen, sıradan... gündelik şeylerdir. Bu halleri ile son derece olağandır. Kimi zaman üstünde durulmaz. Kimi zaman günlerce, aylarca tartışılır durur. Kimi insanlar, bunlardan bazılarını hiç duymaz. Ama, herkesi ilgilendirenleri mutlaka vardır. Herkes ilgilendiği alandan payına düşeni alır. Bütün bu olayların ortak yönü şudur. Bize bir dil ile aktarılırlar. Ama nasıl bir dille... İç dünyamızı etkileyen... oluşturan bir dille.

Örneğin, bir ödül kurumu toplanır ve der ki... "Bu yıl ödüle değer eser bulunamadı." Aktarılan şudur... İyi eserler ödül alır. Ya da, ödül alamayan eser kötüdür. Ödül, iyi ile, değerli ile özdeşleştirilir. Ağustos böceği ile karıncanın öyküsünü anımsıyor musunuz. İşçi karıncaların bitip tükenmez bir enerji ile çalışmalarını göklere çıkaran La Fontaine, kendini yakma pahasına, karnındaki halkaları birbirine sürterek bir anlamda doğurganlığını üreten ağustos böceğini nasıl da aşağılar. Dikte ettirilen şudur... Hiç durmadan çalışın. Geleceğinizi güven altına almanın başka bir yolu yoktur.... Çalışmak, geleceği güven altına almakla özdeşleştirilir. 'Biz bir aileyiz'le biten reklam sloganları, yalnız o ürünü değil aile kurumunu da pazar-

Natali Volosok

lar... mutlaklaştırır iç dünyamızda.

İşte, egemen dil dendiğinde, 'dil' bilinen anlamının dışında böyle bir anlamı içeriyor. Şunu bilmek zorundayız. Bu dil, iç dünyamızı doğrudan etkiliyor... oluşturun. Kafamızda pek çok şeyi mutlaklaştırıyor. Modelleri, kavramları, sıfatları yaşamımızda egemen kılıyor. Bu dil, örtük bir dikte etme aracı olarak kullanılıyor. Böyle kullanıldığı için de, bunu kullananlar dile bir araç diye bakıyor.

ÇAĞDAŞ SAVAŞ... MODERN "ÖYKÜ"...

Aristoteles'e göre bazı insanlar doğuştan köle bazıları ise özgürdür. Şunu söylemek olanaklı. Aristoteles'in yaşadığı çağ, köleciliğin görkemli çağıdır. Bu yüzden, çağını yakalayanların, çağının dilini kullanıyor olması... o çağın gereklerini yerine getiriyor olması da doğaldır. Şimdi bir soru. Çağdaş mısınız... çağınızın gereklerini mi yerine getiriyorsunuz... Geçiyorum. Şunu kabul ederim. Aristoteles'in düşüncelerinin, çağının yansıması olduğu doğrudur. Ancak bu, mutlaklaştırılan...

haklı göstermeye çalışan bir bakış açısıyla ortaya konan bir yansımadır. Çünkü Aristoteles köleciliğe, tarihselliğinin, toplumsallığının, insani değerlerin dışında bakıyor. Bu dışlama, kölecilik toplumun mutlaklaştırılması yönünde bir dille konuşmasını zorunlu kılıyor. Yine çağdaşlığa dönüyorum. Soruyu yineliyorum. Çağdaş mısınız... değil misiniz... Çağımız, kapitalizmin azgınlaştırdığı savaşların çağı. İnsanın metalaştırılması çağı. İnsani değerlerin alınıp satılır hale getirildiği bir çağ. Modernlik diye önümüze yoz burjuva geleneklerinin sürüldüğü... toplumculuğun demodeli... meta kültürünün çağdaşlık diye sunulduğu çağ. Soruyorum. Çağdaş mısınız... modern misiniz... Değilseniz neden 'modern öykü', 'çağdaş öykü' deyip duruyorsunuz. Hem Orhan Pamuk'u eleştirip hem de neden 'modernizm' den söz ediyorsunuz.

İşte egemen dil öylesine yer etmiş ki kafamızda.. öylesine daraltmış ki bakış açımızı... Farkında olmadan ilkeliliğin karşıtı olarak dikte ettirilen çağdaşlık... modernlik güdümleniyor dilimizi. İşte tam da burada dayatıyor dilin, egemen dile karşı savunulması zorunluluğu... yeni bir dil yaratma zorunluluğu.

BAKİŞ AÇISI

İnsanlar dili kullanırken bakış açılarını ortaya koyarlar. Olayları, durumları, oluşları açıklarken bu bakış açısına göre değerlendirir... açıklarlar. Yetersiz gördüğü... önemsemediği bir kişiye, 'yetersizdir', 'önemsizdir,' yerine, 'kaç paralık adam' diyen birinin bakış açısı, meta kültürünün, her şeyin ölçü-

KOMŞULAR

*Agapitaşındı
Koço gurbette kaldı
Salepçi geçen yıl öldü
Bozacı neden hâlâ geçiyor kış gecesinden
İlk lakerdayı yapmıyor artık Jak
Tenekeci Simon şimdi çöpçü
Dişçi Onnik zor yürüyor karısının kolunda
Söyleşiler hep yakınma*

Cengiz BEKTAŞ

sünün para olduğunu düşündüren bir kültürün etkisindeki bir insanın bakış açısidir. Şu saptama 'yanlış olmayacak. Hangi kültürel birikimin etkisindeyse insan, o kültürü oluşturan dili konuşuyor. Sonuç. Kullandığı dil eğer egemen kültürün, resmi ideolojilerin istediği hasarlı bilinç üreten dil ise, bu dilin egemenliğine farkına varmadan boyun eğiyor.

BİLİMSELLİK

Yapısal dilbilimin kurucusu Saussure, "Dil dizgesinin incelenmesi, bu dizgeyi yaratan tarihsel ve toplumsal olguların soyutlanmasını gerektirir" diyor. Yani, eğer Osmanlıca'yı inceleyecekseniz, saray eşrafı aydınların.... edebiyatçıların kullandığı o karmakarışık dili oluşturan tarihselliği, toplumsallığı göz önünde bulundurmayın... halktan kopuşunu, sanatın değiştirici gücüne nasıl darbe indirdiğini gözardı edin. Şiiri örneğin, kulağa hoş gelen sözcükler olarak algılayın... anlamını kavrayamasanız da olur. Saussure'ün yapısal dilbilim kuramı, dili yalnızca yapısı yönüyle ele alıyor. Bu yapı içindeki olguları yalnızca o yapı içindeki, o yapının olguları olarak inceliyor. Dilin, kültür yaratan bir süreç olduğunu... yapısının kültürdeki önemini... yarattığı kültürün tarihsel, toplumsal etkilerini de yok sayıyor. İşte bu da bir dildir. Bunu öne sürmek... bilimselliğin ardına gizlenip bilim adamı sıfatıyla bilinci hasara uğratmak... işte

bu da bir dil. Dilin yapısını, bu yapının ortaya çıkardığı dille yazıp konuşmanın toplumsal sonuçlarını yok saymak... bu toplumsal sonuçların tarihselliğini bir yana bırakmak, bir dille konuşmaktır. Eğer bir dilin yapısı gereği anlaşılabilir oluşunu, bimseldir diye tarihselliğinden, toplumsallığından soyutlar, bunu da haklı göstermeye çalışırsanız... yapısı gereği... doğası gereği gerekçelerine sığınırırsanız, Aristoteles de, doğası gereği gerekçesine sığınarak bazı insanları bin yıllar sonra da olsa köleleştirir. Siz de buna gık diyemezsiniz.

CİMBİZ

Şunu kabul etmeliyiz. 'Sözcük' diye adlandırdığımız... geçiştirdiğimiz pek çok sözcüğe kavramsal bir anlam yüklendi. Bekaret, mağanda, meşru, yasadışı, sorumsuz... Bunların ve bunlar gibi bir yığın sözcüğün bir modele karşılık geldiğini... hepsinin bir idesi olduğunu kabul etmek zorundayız. İlkeleri yüzünden işsiz kalan birine sorumsuz... yürürlükteki, insanlığa yakışmayan yasaklara karşı çıktığı için yasadışı... yerleşik ahlaka karşı olana gayrimişru deniyorsa... böylelikle insanların iç dünyaları bilinçli ve sistemli bir şekilde oluşturuluyor... baskı altında tutuluyorsa... sistemin kurumları böylelikle ayakta tutuluyorsa, bütün bunları 'sözcükler' diyerek geçiştiremeyiz.

Egemen dil tartışmalarında,

ürünlerden cimbızla sözcük seçip eleştirmenin yanlış olduğu söylenirdi. Ya da, "bir tek sözcüğe takılmak doğru değil" dendi. Ama, bunun yaşamdaki karşılığı... bu bir tek sözcüğün kullanılmasının yaşamdaki karşılığı son derece trajik.. O cimbızla çekilen... ya da takılmamak gereken tek bir sözcük... Bekaret. Liseli gencecik kızların canına mal oluyor. "Bekaretini kontrol ettirin" sözü kaç genç kızın yaşamına karşılık geldi... Daha kaçının-kine karşılık gelecek. Yazarın... şairin bu konuda sorumluluğu yok mu... Yazar.. şair sözcüklerini cimbızla seçmek zorundadır. Sözcük işçisidir... dil işçisidir yazar, şair. Eğer cimbızla seçmeyecekse sözcükleri, ne farkı kalır star sisteminin aklına gelen sözcükleri sıralayarak ürün yaratan yazarından... şairinden.

Bir yanılsama da şu. "Egemen dil denen şeyi benim halkım kullanıyor. Egemenler kullanmıyor ki. Nereden çıktı bu egemen dil" sorusu sorulabiliyor. Yanılsama şurada. Sorun, kimin kullandığı değil. Bunların nereden geldiğinde... neden mutlaklaştırıldığında... bu mutlaklaştırmaların kimin işine yaradığında. Bekaret kavramını halk yaratmadı. Bekaret bin yıllar önceden geliyor. Prenslerin... kralların zamanından. Evli oldukları kadınlara bekaret kemeri takarak savaşa gidenler halk değildi. Yaşatılan budur. Prenslerin sınıfına karşılık gelen sınıf artık bekareti önemsemiyor. Cinsel özgürlük adına önüne gelenle yatıp kalkıyor. Ama, çalıştırdığı insanın kızı evlilik dışı ilişkiye girdiğinde "orospu" diyor... "gayrimişru" diyor... "ahlak düşkünü" diyor. Sistemler bütün kurumlarıyla bir bütündür. Bu kurumların tümü yaşarsa sistem de yaşar. Egemen bunu iyi biliyor... biz de bilmek zorundayız. Yani, derdin ucu derinde... çok derinlerde.

Dil sorunu herkesin... ama önce yazarın... şairin önündeki birincil sorundur. Bu, böyle bilinmeli.

DİL-YETİSİ-BİLİMLERİ VE FELSEFE BİRLİKTELİĞİNİN GEREKLİLİĞİ, SORUNLARI

Dr. Halidun ŞEN

YAMALI PANTOLON (X)

Bu yazımda çok önemseydiğim bir konuya değineceğim: Bu konu dil-yetisi-bilimlerinin bir dalı olan dil-bilimle, felsefenin, kendi bağımsızlıklarını koruma koşuluyla, birlik içinde çalışmaları konusudur. Bu çalışmalar her ikisi için de çok gereklidir düşüncesindeyim. Sözü edilen çalışmalarda felsefenin dil-bilime olan ya da olacak olan katkıları ne kadar yadsınamazsa, dil-bilimin de felsefeye olan ya da olacak olan katkıları o kadar yadsınamaz. Bu çalışmalar bir dil-bilimcinin dile bakışında yol açıcı nitelikte ola-bileceği kadar, bir felsefecinin de felsefeye bakışında o kadar yol açıcı ola-bilir, bir-birlerine egemenlik kurma eğiliminde olmama koşuluyla. Ancak Türkiye'deki koşullar sözü edilen çalışmaları engelleyici, daha doğrusu sağlıklı olmalarını engelleyici niteliktedir. Türkiye'de dil-bilimci yetiştiren bir tane dahi dil-yetisi-bilimleri fakülte ve / veya yüksek-öğretim kurumunun olmayışı en büyük engeldir. Dil-bilimci yetiştirmeyen / yetiştiremeyen Türkiye'de yukarıdaki çalışmalar nasıl sağlıklı bir biçimde gerçekleşebilir? Olanak yok buna. Dil-yetisi-bilimleri bilincini, dolayısıyla felsefeye gerekli olan dil bilincini (dili bilimsel olarak inceleyen tek bilim dalı dil-yetisi-bilimleri açısından) sağlıklı veriler biçiminde üretecek ortamı oluşturacak bu bilim yuvaları yoktur. Salt felsefe içinmi geçerli bu? Elbette hayır, dil-bilimle etkileşim alanında buluşan diğer dallar için de geçerlidir yazdıklarım. Dil-yetisi-bilimlerinin, yamalı pantolon örneği çalışmalarla yürütüldüğü Türkiye'de felsefecilerimiz nasıl yararlı-bilirler dil-bilimin verilerinden? Ya da felsefecilerimiz nasıl diye-bilirler ki dil-bilimle ilgili bilgilerimizi, bilerek, biz kendimize yettiği kadarıyla, bilinçli bir sınırlılık içinde kullanıyoruz? Türkiye'deki dil-yetisi-bilimleri açısından utanç verici koşullar nedeniyle bu temel bilgiler kendilerinde yok ki bilerek ve de bilinçli hareket ediyoruz diye-bilsinler. Olmayan, elde edilmemiş / edilememiş bilginin yettiği kadar kullanımından, bilinçli bir sınırlılık içinde kullanımından söz edilemez. Yazdıklarımı kanıtlayan örnekler doludur. Bir-kaçını vermekle yetineceğim.

DİL-BİLİMCİNİN UĞRAŞI

25-26 Ekim (1991) günlerinde "TÜRKİYE FELSEFE

KURUMU"nın İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda düzenlemiş olduğu "FELSEFE AÇISINDAN DİL VE KÜLTÜR" konulu seminerin katıla-bildiğim ikinci günü, sabah oturumunda, bir değer olan Ömer Naci Soykan sunduğu bildirisinin başlarında şöyle demişti (al-dığım notlardan): "Dil-bilimcilerin tayin ve tespit ettiği kuralara uygun olup, olmadığı", burada söz konusu edilen dildir. Bir felsefecimiz dil ve kültür üzerine (felsefi açıdan olsa bile) bildiri sunarken, daha dil-bilimin (dili bilimsel olarak inceleyen tek bilim dalı dil-yetisi-bilimlerinin bir alanı) ve dil-bilimcinin görevlerinden habersizdir. Dil-bilimci dile kural koymaz, **dil-bilimcinin (dil-bilimci + ses-bilgici anlamında kullanılmaktadır bu terim) uğraşı her türlü dili, yazılı, sözlü ya da yazılı dillerin yazı dilini, sözlü dilini incelemektir. Bu inceleme, araştırma dilin özellikleri, gerçeklikleri gözlemlenerek yapılır.** Dil-bilimci dilin özelliklerini, gerçekliklerini gözlemler, ortaya çıkarır, açıklamaya çalışır. Ama **asla** Ömer Naci Soykan'ın düşündüğü, dediği gibi dilin kurallarını tayin ve tespit etmez. Dil kendisi yapar bu işi (dil bizi yönlendirir, biz dili değil, dili yönlendiriyormuşuz gibi görünüyor dahi olsa. Dil devriminde Atatürk yönetiminde dilciler dili yönlendirmediler, dil onları yönlendirdi. Bunu anlama-bilmek için bilmem dil-yetisi-bilimleri öğrenimi görmek gereklimi?), biz dil-bilimcilerse dilde yaptığımız kazılarla bu özellikleri, gerçeklikleri ortaya çıkarırız; yani dil KENDİ KURALINI KENDİSİ "TAYİN VE TESPİT" EDER kendi mantığı içinde, biz dil-bilimciler değil (ne de dil-yetisi-bilimleri). Bu yanlışlığı düzeltmek için söz isteyip, söz alamadığımdan, verilen arada Ömer Naci Soykan'a düşüncelerimi belirtmişim. Ancak seminerde bulunan ve söz ala-bilmeyi başaran felsefecilerimiz (dil-bilim kökenli olmayan dilcilerimiz suskundu, nedendir bilinmez) bu konuda düzeltme yaklaşımında bulunmadılar yönelttikleri sorularda bildiriye sunan Ömer Naci Soykan'a. Bu demek oluyor ki orada bulunan tüm felsefecilerimiz ya önemsemediler bu anıtsal yanlışlığı ya da yanlışlığın anıtsal nitelikte oluşuna rağmen, farkına bile varmadılar. Her iki duruma ve tutum biçimine neden oluşturan, dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgilerinden yoksun oluşları sonucunda yanlışlığın önemlilik derece-

sinin ne büyük boyutlara ulaşmış oluşunun bilincine varamamışlıklarıydı; başka bir açıklama göremiyorum. Konunun (dil ve kültür —felsefe açısından dahi olsa ki burada bir etkileşim alanı söz konusudur—) can damarlarından biri koparılıyor / kesiliyor ve oluşan kanamaya kimse müdahale etmiyor. Kötü niyetli olunmadığı düşünülürse (ki öyle olunmadığı seminerin akışından çıkmıştı) bu durumdan dolayı ancak ve ancak temel bilgi yoksunluğundan söz edebiliriz orada bulunan tüm felsefeci ve dilcilerimiz için⁽¹⁾. Özellikle dil-yetisi-bilimleri bilincinin yokluğundan, dolayısıyla dil bilincinin yokluğundan söz edilebilir burada (bakış açısı etkileşim alanındaki dil-yetisi-bilimleri bakış açısıdır). Dil bilincinin olmadığı yerde, dil-yetisi-bilimleri ve felsefenin etkileşim alanında bulunduğu "felsefe açısından dil ve kültür" konusu ne derece sağlıklı bir biçimde işlenebilir? Sözünü ettiğim dil bilincinin olmayışı (etkileşim alanındaki dil-yetisi-bilimleri açısından) aynı seminerde, aynı gün, öğleden sonraki oturumda bir kez daha görüldü güçlü bir biçimde. Konu zengin dil, fakir dildi. Uzman bir dil-bilimci olarak dil-yetisi-bilimleri açısından zengin dil, fakir dil yoktur⁽²⁾, bu bir yanılgıdır, basit dil kavramı vardır "langue simple" günümüz dil-yetisi-bilimlerinde diyerek bu temel bilgiyi sunduğumda Prof. Dr. Bedia Akarsu'nun zengin dil, fakir dil terim ve kavramını savunur tutumuyla ortaya etkileşim alanındaki dil-yetisi-bilimleri açısından başka bir anıtsal yanılgı örneği çıktı. Bu anıtsal nitelikteki ikinci yanılgı da yine dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgilerinden, kavramlarından habersiz olmaktan kaynaklanıyordu. Bu yanılgıyı gördükten sonra "ZENGİN DİL! FAKİR DİL!"⁽³⁾ başlıklı yazıyı yazma gereksinimi duydum. Temel bilgilerin yokluğundan kaynaklanan bu yanılgı bir kez daha dil-yetisi-bilimleri bilincinin, dolayısıyla dil bilincinin (etkileşim alanındaki dil-yetisi-bilimleri açısından) henüz felsefecilerimizde yerleşmediğini göstermektedir. Felsefecilerimizde diyorum, zira orada bulunan felsefecilerimizin hiç-biri bu konuda bir yorum getirmedir. Benim bu temel bilgi yokluğu karşısındaki şaşkınlığımı yan yana oturmakta olduğumuz Cengiz Gündoğdu bey fark edince, söz alıp, şaşkınlığının, böylesine bir bilgi yokluğunun ola-bileceğine inanamayışının nedenlerini, seminerdekilere açıklamak gereksinimini duydu. Gerçekten de kendimi uzaydan gelmiş gibi hissetmiştim bu bilgi fakirliği ve onun getirdiği inatçılık karşısında yıllar sonra dönmüş olduğum Türkiye'de bir seminerde.

Temel bilgiler üzerine olan tartışmaya / tartışmalara katılmamak, o bilgilerden yoksun olunduğunu ya da temel bilgilerin bilincine varılmamış / varılmamış olduğunu gösterir. İki kişi arasında oluşan tartışma ortamı detay bilgiler ya da teknik alanlarda olduğu zaman doğaldır ki herkes tartışmaya giremez, ancak konuyla ilgili uzmanların işidir bu. Ama buradaki durum değişik, söz konusu olan TEMEL BİLGİLERDİR, teknik düzeydeki bilgiler değil tartışma ortamını yaratan. Konunun "dil ve kültür" olduğunu (felsefi açıdan dahi olsa) tekrar anımsatırım. Dil-yetisi-bilimleriyle felsefenin etkileşim alanın-

da bulunduğu bir konu. Bu konuda çalışan ya da çalışacak olan felsefeciler ne kadar dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgi ve kavramlarını bilmek zorundaysalar, dil-bilimciler de o kadar felsefenin temel bilgi ve kavramlarını bilmek zorundadırlar.

DİL- BİLİMCİ OLMAYAN DİLCİLER

"FELSEFE AÇISINDAN DİL VE KÜLTÜR" konulu bir seminerde bildiri sunan dil-yetisi-bilimleri kökenli olmayan (dil-bilimci kabul edilemeyen) dilcilerimiz (Dr. Ömer Demircan, Doç. Dr. Mustafa Durak), felsefeye teğet bile geçmediler sundukları bildirilerde. Sanki bir dil-yetisi-bilimleri semineri için hazırlamışlardı bildirilerini. Kabul edilemeyecek bir tutum bu. Ya felsefeyi önemsemediler ki anıtsal yanılgının ötesinde nitelenecek bir yanılgı biçimi bu ya da felsefenin temel bilgi ve kavramlarından yoksundular. Bildiri sunan felsefecilerimizin bir bölümü, Türkiye'deki olumsuz koşullar, yokluklar nedeniyle yoksun oldukları dil-yetisi-bilimleri **temel bilgi ve kavramlarına rağmen, sundukları bildirilerde dil-yetisi-bilimleri**, felsefe etkileşim alanına girdiler; etkileşim alanında dil-yetisi-bilimleri açısından yanılgılı noktaları vardı; ancak konu bu değil, konu sözü edilen etkileşim alanına dil-yetisi-bilimleri açısından koltuk değnekleriyle yürüyerek dahi olsa girmeleri idi; böylesine bir atılımı gerçekleştirmeleri idi. Her şeye rağmen kendilerine sonsuz teşekkürler. Fırsattan yararlanıp dilcilerimizi felsefeye duyarlı olmaya çağırıyorum. Şunu anlamalılar ki felsefe bir ağır kalabalığı değildir. Yer-yüzündeki her şeyi konu edinen, dolaysız olarak kendini sorgulayan tek alandır. Etkileşim alanında çalışmalar yapmasalar bile, felsefe ile bir-azcık dahi olsa ilgilenmelerini salık veririm dilcilerimize. Dile bakış açılarının genişlediğini zamanla görecektirler. Öncelikle düşünmenin, us yürütmenin ne olduğunu daha iyi anlayacaklardır. Bu kadarı dahi yeterlidir kendi alanlarında yaptıkları çalışmalara yarar sağlaması bakımından, eğer salt bu hedefleniyorsa.

Doç. Dr. Betül Çotuksöken kendisiyle yapılan söyleşide⁽⁴⁾ "Söylem" in genel anlamı adını andığınız sözlükte de görüldüğü gibi, "dil'in yazılı ya da sözlü olarak gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımıdır" der.⁽⁵⁾ Sözü edilen sözlük: Prof. Dr. Berke Vardar yönetiminde hazırlanmış olan "Dilbilim Terimleri Sözlüğü"dür. Prof. Dr. Berke Vardar sözlüğünde 1, 2, 3 diye numaralandırarak "söylem" in üç tanımını verir; bu üç tanım da, kaynakçada da, verilen "DUBOIS. J. ve başkaları, Dictionnaire de linguistique, Paris, Larousse, 1973" sözlüğünden yapılmış çevirilerdir. Ancak Prof. Dr. Berke Vardar 3 numaralı tanımını verirken sözlüğün Fransızca olan aslındaki "modern dil-bilimi"nde bölümünü atlamıştır. Yani 3. tanım modern dil-bilimin "söylem" tanımıdır, bu özellik belirtilmemiştir Berke Vardar'ın sözlüğünde; 3 numaralı "söylem" tanımı (sayfa 132, 1980 baskısı): "Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce." Betül Çotuksöken'in verdiği, benimsediği tanımsa 1 numaralı olan

tanımdır ve modern dil-bilimi bu tanıma, kavramı çoktan geride bırakmıştır. "Felsefi söylem"le, dil-bilimle etkileşim alanına girmiş felsefenin bu tanıma geride bırakmış olması gerekirdi etkileşim alanı bağlamında. Günümüz dil-yetisi-bilimlerine göre Betül Çotuksöken'in "FELSEFİ SÖYLEM NEDİR?" başlıklı çalışmasına temel oluşturanların başında gelen, benimsemiş olduğu dil-bilimsel "söylem" tanımını geçersizdir, eskidir, ayrıca bu tanım "söz" "parole" tanımının eş-anlamıdır. Söz ile söylem arasındaki fark yadsınamaz derecede büyüktür; tanımlar da bunu kanıtlamaktadır. Bu-gününün dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgi ve kavramlarından biri olan "söylem" in tanımındaki yanlış, temel bilgi eksikliği, bu değerli felsefecimizde açıktır. Eğer böyle olmasaydı Betül Çotuksöken, çalışmasının en önemli temel taşlarından birini oluşturan dil-bilimsel "söylem" (felsefi değil) kavramını 1, 2, 3 numaralı tanımlar içinden seçerken doğru-sunu seçerdi. Felsefi açıdan kendisine en yakın olan üç numaralı tanımdır; 1 numaralı tanım **iletişimde kabul edilemeye-bilirlik** saklar; bu bir sakıncadır hem dil-bilimsel, hem felsefi "söylem" yönünden. Betül Çotuksöken bu sakıncayı kendisine gösterecek olan temel bilgi ve kavramlarına sahip olsaydı dil-yetisi-bilimlerinin, ayağının biri kırık (dört ayaklı bir iskemle söz konusu edilen iskemle anlamsal alanda "champ sémantique") bir iskemle görünümünü almış çalışmasının bu görünümü almasını engelleme-bilirdi. Çalışmadaki bu kırık ayak dil-yetisi-bilimlerinin temel bilgi ve kavramlarıdır.

SORUMLU KİM

Bir çeviri, hele bilimsel tanımlarsa bunlar, yapılırken her noktanın, her virgölün vb. önemi çok büyüktür. Sözü edilen çeviride atlanılan "modern dilbilim" bölümü Betül Çotuksöken'in çalışmasını baltalamış, bir ayağı kırık iskemleye dönüşmesine yardımcı olan nedenlerden birini oluşturmuştur. Bunun sorumlusu kesinlikle ne bu değerli felsefecimiz, ne de tanıdığım, bu-gün aramızda olmayan, çok değerli Fransız Betik-bilimcisi Berke Vardar'dır. Prof. Dr. Berke Vardar dil-bilimci olmadığından⁽⁶⁾ (dil-bilim üzerine yapmış olduğu çalışmalara rağmen) dil-yetisi-bilimleri öğreniminin verdiği dil-bilim ve ses-bilgisi bilincinden yoksun oluşu ki bu da doğaldır, bu atlamaya ya da eksik çeviriye neden olmuştur. Prof. Dr. Berke Vardar'ın dil-yetisi-bilimleri açısından temel kavramların, bilincin içine girmedeki eksikleri çoktur; ancak bu konuda yapmış olduğu çalışmaları ve dil-yetisi-bilimlerine olan yararlarını kimse, ama ayrıksız hiç kimse yadsıyamaz. Gerçek sorumlular Türkiye'de bir türlü dil-yetisi-bilimleri fakülte ve yüksek-öğretim kurumlarının zamanında açılmasına yanaşmamış olanlardır. İşte sonuç: Yanılgıları getiren (yardımcı olan) yanılgılar. Uğruna zaman ve emek tüketilen bir çalışmanın baltalanışı, şimdi "MEMNUN" ve "MESUT" turlar her halde !!! Baltalanışı diyorum, çünkü tüm diğer dallara, felsefeye olduğu gibi, dille ilgili sağlıklı verileri vere-bilecek bilim dalı, yineliyorum, dili **bilimsel** olarak inceleyen **tek**

bilim dalı olan dil-yetisi-bilimleridir. Bu bilim dalına Türkiye'de bilimcisini ürete-bileceği olanaklar (sözü yazım boyunca edilen okullar) tanınmamış, verilmemiş, bunun sonucunda da dil-yetisi-bilimleri bilinci, dolayısıyla dil bilinci Türkiye'de gelişmemiş, kısır kalmış, böylelikle dille ilgili üretilen veriler sağlıklı olmuş, bu veriler üzerine kurulan çalışmalar da ayağı kırık iskemleler görünümünü almaya başlamış ya da almıştır. Bu duruma salt, dil-yetisi-bilimleri kökenli olsun, olmasın, dilciler değil, dil-yetisi-bilimleriyle etkileşim alanlarında buluşan diğer dalların ilgilileri de dur demelidir artık. Betül Çotuksöken "FELSEFİ SÖYLEM NEDİR?"⁽⁷⁾ yapıtının on-ikinci sayfasında şöyle der "Felsefe bir varolan olarak düşünme ve dildedir; üstelik felsefe bir söylemdir." Aynı yapıtta sayfa on-birde de şöyle demektedir Betül Çotuksöken "Ayrıca her felsefi söylem, varolan, düşünme ve dil arasındaki ilişkilerin belirlenişine ilişkindir." Dil-yetisi-bilimleriyle felsefenin iç içeliğini, buluştukları etkileşim alan(lar)ının varlığını bu iki tümceden daha güzel ne gösterebilir? Her zaman savunduğum bir düşünceme (etkileşim alanlarında buluşan dallar kimliklerini yitirmeden, beraberlik içinde çalışmalıdırlar düşüncesi) Betül Çotuksöken'in sözü edilen yapıtının on-birinci sayfasındaki iki tümcesi (diğerleri arasından) destek olur niteliktedir. ve bunu gerçekleştirirken çalışması bir ruhbilim haline gelmeyecektir ", " bunu da felsefeyi bir dilbilim haline getirmeden yapacaktır." Eğer bu çalışmalarda, alış-verişlerde felsefe bir ruh-bilim, bir dil-bilim vb. haline gelirse hem kayb-olur, hem kayb-ettirir, bunu yapmağa hiç-bir felsefecinin hakkı yoktur. Etkileşim alanında felsefenin buluştuğu, alış-verişte bulunduğu diğer dallar ilgililerinin de böyle bir istek eğiliminde çalışmaları yürütmeğe, felsefecilerden bunu istemeğe kesinlikle hakları yoktur; böyle bir eğilimin baş harfi dahi düşünüle-meyecek kadar aykırıdır çalışmalardaki birliktelik anlayışına. Ancak kimliğini koruma, bağımsızlığını sürdürme, her dalın bildiğini okuması anlamında ele alınmamalıdır. Bu bir kargaşa yaratır. Bu kargaşanın önlenmesi de ancak ortak bir dilde buluşmasıyla olur. ⁽⁸⁾

SAUSSURE'ÜANLADIKMI

"F de Saussure de dilsel göstergenin anlaksal oluşunu, onun gösterilen yanına verdiği başka deyişle kavrama ilişkin yanına verdiği ağırlıkla somutlaştırır, ⁽⁹⁾ demektedir Betül Çotuksöken; F. de Saussure hiç-bir zaman, hiç-bir biçimde göstergenin tek bir tarafına ağırlık vermemiştir, bu düşünce, F. de Saussure'ün dil-bilimini "linguistique" bilim haline getiren düşünce tarzına aykırıdır. F. de Saussure gösterilen (kavram) ve gösterene (işitim imgesi) aynı ağırlığı verir, ayrıcalık yoktur F de Saussure'ün düşüncelerinde bu konuda, ayrıca olamaz, olması da düşünülemez. Bu, F de Saussure'ü yanlış anlamaktır. Okunan bir, iki kitap yeterli değildir (taşma suyla değirmen çevirmeğe benzer) göstergiyi kavraya-bilmek, içine gire-bilmek, derinliklerine ine-bilmek için: Dil-yetisi-bilimleri bilincinin oluşmuş oldu-

ğu ortam gereklidir; bu ortam Türkiye'de yoktur; bu ortamı oluşturacak bilim adamlarını yetiştirecek, açılması için, şimdilik, tek başıma uğraş verdiğim,⁽⁹⁻⁾ okullar yoktur çünkü. Türkiye'de kötü bir alışkanlık var: Alt-yapıyı oluşturmadan üst-yapıyı oluşturma alışkanlığı; alt-yapı olmadan üst-yapı OLMAZ bunu herkesin anlaması gerekli. İçinde bulunduğumuz bağlamdaki alt-yapı, dil-yetisi-birimleri bilincinin olduğu ortamdır. Başka bir deyişle, dil-yetisi-bilimleri fakülte ve / veya yüksek-öğretim kurumlarının varlığıdır; bu okullardan yetişmiş dil-bilimcilerin, ses-bilgicilerin varlığıdır; kim, 1992 Türkiye-si'nde bunlar vardır diye-bilir?

F. de Saussure'ü doğru anlaya-bilmek, doğru yorumlaya-bilmek için ilk önce dil-yetisi-bilimlerinin orta direğini oluşturan temel bilgilerden biri olan "FARKI", ses ile ses-birim arasındaki "FARKI" bilmek, ayırt ede-bilmek gerekir. Bu bilgiler olmadan (diğer temel bilgilerin yanı sıra) F. de Saussure doğaldır ki yanlış anlaşılacak, yanlış yorumlanacaktır. Seslerden oluşan ses-bütünlüklerinin, ses-bilimsel-bütünlüklerden (ya da biçim-ses-bilimsel-bütünlüklerden) ayırt edilmesi, ilişkilerinin saptanması (iç ilişkiler, dış ilişkiler), biçim-bilimsel-bütünlüklerin bu bağlamdaki konumu ve açıklama işlevi, saptanan ilişkilerle mutlak-bütünlüklerin ortaya çıkışı / çıkarılışı, anlamsal-bütünlüklerin oluşması, bütünlükler arası ilişkilerde mutlak-bütünlüğün "entité absolue" işlevselliği: üst-birim değerini nerelerde aldığı; (düzey (ler)e bağlı olma koşuluyla) nedenleri, açıklanışı; nerelerde almadığı; (düzey(ler)e bağlı olma koşuluyla) nedenleri, açıklanışı; mutlak-anlamsal-bütünlüğün ortaya çıkışı (nerelerde, ne biçimde) vb.. Başlıklarını verdiğim bilgileri edinemiyenler doğaldır ki göstergeyi gerçek anlamda kavrayıp, içine girip derinliklerine inemediklerinden F. de Saussure'ü yanlış yorumlayacaklardır. Ayrıca "anlam ayırt eden öge ses-birimidir" demek, ses-birim ile sesi ayırt ede-bilmek değildir. Çünkü her anlam ayırt ediyormuş görüntüsü veren öge ses-birim değildir. Bunu saptaya-bilmek için N. S. TROUBETZKOY'u çok iyi anlamak gerekir. Bu da yine bir, iki kitap ya da salt N. S. TROUBETZKOY'u okumakla olmaz; dil-yetisi-bilimleri öğretiminin hiç olmazsa ilk iki yılında verilen bilgilerle donatılmış olunması gerekir. Yukardaki temel bilgiler (başlıklarını vermiş olduğum) dil-yetisi-bilimleri öğrenimini gördüğüm Sorbon Üniversitesi'nde, sindire sindire çeşitli araştırmacı Prof., Doç. vb. hocalar tarafından bizlere ilk iki yılda verilmiştir (bir bölümü üçüncü yılda verilmiştir, seçilen / verilen alanlar, örneğin: Macarca üzerine çalışmalar, bazı Kafkas Dilleri'nin çeşitli düzeylerde incelenişi, Siyah Afrika'nın Sözlü Dilleri'ni inceleme yöntemleri vb. için dördüncü yılda verilen ek bilgiler de vardır). Bu bilgiler çok hassas dengeler üzerindedir, özen, hem de çok özen ister; dil-yetisi-bilimleri çalışmalarında (etkileşim alanları dahil, hangi düzeyde olursa olsun) sürekli bir biçimde bu bilgilere gereksinim duyulur. Ama biz felsefeciyiz, dil-bilimci değiliz, dil-yetisi-bilimleri yapmıyoruz denilirse, lütfen bu paravananın ar-

dına saklanmaktan vaz-geçin derim. Hem F. de Saussure'ü ve göstergesini yorumlayacaksınız (hangi alanda olursa olsun), hem dil-yetisi-bilimleri alanına girmedim ya da dil-bilim ve / veya ses-bilgisi yapmıyorum diyeceksiniz; olmaz öyle şey. F. de Saussure'ü ve göstergesini yorumlamak, dil-yetisi-bilimlerinin çalışma alanına girmek demektir; bu alan etkileşim alanı içinde dahi olsa. F. de Saussure felsefi alanda yorumlanırken dahi (başka alanlarda da ola-bilir) yukardaki temel bilgilere gereksinim vardır, önce F. de Saussure'ü ait olduğu dil-yetisi-bilimleri içinde anlaya-bilmek, sonra da felsefi alanda yorumlaya-bilmek için. Ait olduğu alanda anlaya-bileceğiniz bilgileri edinemediğiniz bir bilim adamını (düşüncelerini, savlarını vb. anlamında) başka bir alanda (buradaki alan felsefedir) nasıl yorumlaya-bilirsiniz? İşte tüm bu olumsuzlukları kaldıracak tek bir yol var, o da: Türkiye'de dil-yetisi-bilimleri bilincini, dil bilincini oluşturacak olan dil-yetisi-bilimleri fakülte ve / veya yüksek-öğretim kurumlarının bir an önce açılması ve dil(ler)le ilgili sağlıklı verileri (dil-yetisi-bilimleri yanlıya düşmez diye bir kural yok, bu olasılığı da, tüm bilim dalları için geçerli olmak üzere, göz ardı edemeyiz) aktara-bilmesidir.

"Felsefede başarılı olmak için hiçbirşey bilmek zorunda değilsiniz; zeki olun ve bu konuya ilgi duyun yeter"⁽¹⁰⁾ sözlerine büyük ölçüde katıldığını söylemekte Betül Çotuksöken, haklı ya da değil, bu felsefenin kendi iç sorununu, ama bilim dalları için bu sözler geçersizdir " hiçbirşey bilmek zorunda değilsiniz; " diyemeyiz bilimsel anlayış içinde. Bir felsefeci de bir bilim dalıyla etkileşim alanında bulunduğu, yukarda felsefi açıdan felsefe için söylenmiş sözlerin etkisini, var ise, çalışmalarına yansıtılmaya çaba göstermelidir.

DİLİN MANTIK YAPISI

Sinkategorametrik terimler sadece dilde vardır, dile biçimini veren bunlardır"⁽¹¹⁾ diye yazmakta Betül Çotuksöken. Yanılgılı bir düşünce ve bilgi dil konusunda dil-yetisi-bilimleri açısından. Çünkü dil "sinkategorametrik" terimlerin anlatmak istediği olguyu / olguları oluşturarak kendi kendine biçimini verir; yoksa dile biçim veren "sinkategorametrik" terimler değildir; dilin kendisidir herşeyi yapan. "Dilbilgisi terimleri, dildeki mantıksal kuruluşların oluşmasını sağlar, "⁽¹²⁾ demektedir aynı yapıtta; bir kez değil, bin kez hayır. Dil, dil-bilgisini dolayısıyla terimlerini (yarattığı kavramları bildirmek üzere) kendisi yaratır. Dil, dil-bilgisini kendi mantık yapısı (dil-in mantığı) içinde oluşturur. Dilin olgularını yaratan ve bu olgular aracılığıyla gözlemlenen (sözü edilen olguları gözlemlememiz sonucunda ortaya çıkardığımız, önce anlamağa, sonra anlatmağa çalıştığımız) dilin mantıksal kuruluşları dil-bilgisini oluşturur, yoksa dil-bilgisi dilin mantıksal kuruluşlarını değil. Bu ve diğerleri dil-yetisi-bilimleri öğreniminin hemen başlarında verilen temel bilgilerdir Sorbon Üniversitesi'nde.

"Nokta, virgül ve diğer noktalama imleri için durum böyledir..... bu yapıların hiçbir şekilde bağlı olduğu dış

gerçeklik yoktur,..."⁽¹³⁾ der Betül Çotuksöken. Dil-yetisi-bilimleri açısından baştan sona yanlışlığı dolu bir bilgi donatımı ve düşünce biçimi. Çünkü, yazımdaki nokta, virgül ve diğer noktalama imleri dildeki gerçekleştirişlerde melodik çizgideki "courbe mélodique" **soluğu**, kısaca, ses-bilgisel, yani sesçil olguları oluştururlar; diğer bir deyişle **somutturlar**; dolayısıyla dilde bağlı oldukları somut dış gerçeklikler vardır. Onlar da sesçil gerçeklikleri ve özellikleridir dil(ler)in. Her şeyden önce şu bilinmelidir ki ses somuttur (söz konusu olan soluk da buna dahildir), dilde dış gerçekliği oluşturur ve o gerçekliğe bağlıdır; ses-birimse soyuttur, dilde iç gerçekliği oluşturur. Tüm bunlar dilde bazı koşullara bağlı olmak üzere söylemi oluşturur. "Felsefi söylem", felsefe alanında "söylem"i açıklamağa çalışırken, sözü yukarıda edilen gerçeklikler göz ardı edilmemelidir ya da bilinmelidir, yoksa bir ayağı kırık iskemleler çıkar ortaya.

"Dilin zenginliği, "⁽¹³⁾ zengin dil, fakir dil, dilin zenginliği, dilin fakirliği diye bir kavram yoktur, kabul edilemez günümüz dil-yetisi-bilimleri açısından. Çünkü artık günümüz dil-yetisi-bilimlerinde, hakim özellikler "traits dominants" ve çekinik özellikler "traits récessifs" üzerine kurulmuş basit (yalın da diye-biliriz Yusuf Çotuksöken ve Başak Alangu'nun bana önerdikleri gibi) dil "langue simple" kavramı vardır. Bu konuda İnsancıl dergisi, Şubat 1992, sayı 16 da yayımlanmış olan "ZENGİN DİL! FAKİR DİL!" başlıklı yazımda, dil-yetisi-bilimlerinin uzman bilimcisi olarak düşüncelerimi açıklamıştım. Yukardaki, dil-yetisi-bilimlerine dayalı nedenlerden "Dilin zenginliği, " düşüncesinden yola çıkılarak öne sürülen tüm düşünce, bilgi, kavram, sav, kuram vb. yanlışlığı olmaktan kurtulamaz. Nitekim "DİLDE VAROLAN" bölümünde de baştan sona (yazımda belirttiğim diğer nedenlerin de katkısıyla) böyle olmuştur Betül Çotuksöken'in yapıtında..

LÜTFEN SAUSSURE'Ü OKUYUN

Yukarıda söylediklerime çarpıcı bir örnek oluşturan Doç. Dr. Mustafa Durak'ın "DİLDE YANSITMA VE TÜRKÇEDE YÜKLEMSEL EKLER"⁽¹⁴⁾ başlıklı yazısındaki bir yanlışlığı üç madde halinde açıklıyorum. Bu açıklamalara neden oluşturan temel bilgilerin (bütünlükler arası ilişkiler, ilişkilerin hangi düzeyde hangi ilişki olduğu, göstergeyi bu ilişkilerin nasıl yorumladığı vb.) ne olduğunu anlayan (dil-bilimciler bunu kolaylıkla anlar) felsefecilerimiz ve diğerleri F. de Saussure'ün göstergesi hakkında yorum yapa-bilecek bilgilere yaklaşmışlardır demektir. Yok, anlayamıyorlarsa bu demektir ki yukarıda saydığım temel bilgilerden yoksundurlar. Bu durumda lütfen, F. de Saussure okunsun, bilgi edinilsin, ancak hakkında (düşünceleri, savları vb.) yorum yapıp bunlar yayımlanmasın. Çünkü bu yayımlar yanlışlığı bilgi sunarak başka yanlışlıklara neden ola-bilecek konumda oluyorlar. Uzman bir dil-bilimci olarak buna izin veremem. Bu nedenden eleştirilerim kimseyi kırmamasın, bu onların yararınadır, zararına değil. Doç. Dr. Mustafa Durak'ın

yazısının yirmi-birinci sayfa, birinci paragrafı konusunda: 1) Yeniden ses-bilimsel yazım "réécriture phonologique" ya da yeniden biçim-ses-bilimsel yazım "réécriture morpho (pho)nologique" Mustafa Durak'ın yazdığı gibi " /- mA /" değil (-mA-) olmalı; " /-mA /" yazımı bu son-ekin kendinden sonra son-ek alamayacağını gösterir. Türkçe'nin biçim-tümce-bilimsel "morphosyntaxe" özelliklerine göre bu son-ek kendinden sonra başka son-ek aldığından (-mA-) biçiminde yazılmalıdır. Mustafa Durak'ın yazısının yirmi-birinci sayfa ikinci paragrafı konusunda: 2) "y" kaynaşık ünsüz öge ya da / ve de kaynaşık ünsüz-sestir; biçim-ses-bilimsel olarak ekleme sesi olamaz; çünkü iç-türeme özelliğini "KAYNAŞMA 1": y + l → y nedeniyle yitirmiştir buradaki sessil çevrede. Aynı sayfa, aynı paragraf konusunda: 3) "y" yi "l" gibi değerlendirmek söz konusudur tam tersine söylenenin; zira burada "KAYNAŞMA 1" sesçil özelliği Türkçe'nin y + l → y dir, yani "l" eylemi "y" ünsüz-sesinin artık içindedir dört düzeyden bakıldığında (ses-bilgisel, ses-bilimsel, biçim-ses-bilimsel, biçim-bilimsel). Açıklanırsa: Başlangıçta bağımsız-ses-bilimsel-bütünlük olan "l" daha sonra (ünlü-ses uyumları sonucunda) "l"ya dönüşmüş ve yansız-ses-bilimsel-bütünlük olan "y" ile kaynaşmıştır. Bu kaynaşma sonucunda "y" yansız-ses-bilimsel-bütünlüğü, "l" bağımlı-ses-bilimsel-bütünlüğünü içine almıştır. Bu da "y" ünsüz-sesinin iç-türeme özelliğini yitirdikten sonra "l" eylemini içeren bir yansız-ses-bilimsel-bütünlük olarak karşımıza çıkışının en güzel örneklerinden biridir. Bu durumun sözcenin düzenlenmesi düzeyine yapacağı etkiler (göndermeler anlamında) çok önemlidir. Sonuçta Doç. Dr. Mustafa Durak yapmış olduğu çalışmanın, yukardaki veriler üzerine kurmuş olduğu bölümünde sağlıksız sonuçlara ulaşmış, yanlışlıkların getirdiği yanlışlıkları sunmuştur temel bilgilerden yoksun oluşu nedeniyle. Sunmuş olduğu yanlışlıklar da başka bir çalışmaya (ya da bir bölümüne) dayanak noktası olarak alındığında başka yanlışlıkları, daha doğrusu yanlışlığı sonuçları doğuracaktır. Bu yanlışlıklar zinciri, fark edilinceye kadar sürecek, salt temel bilgilerin eksikliğinden kaynaklanan yanlışlıklar zincirinin son halkası ya da halkaları ya da halkalarından biri fark edildiği zamana kadar yapılan çalışmalar için harcanan zaman ve emek boşa gitmiş olacaktır.

TARTIŞMA(K) GEREKİR

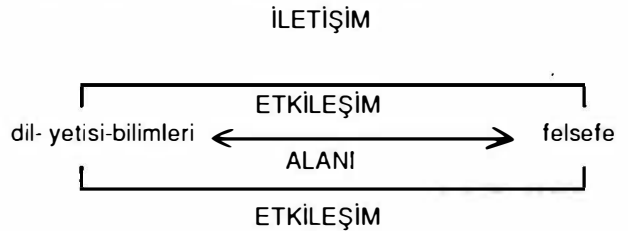
"FELSEFİ SÖYLEM NEDİR?" yapıtının bana, bir dil-bilimci olarak dil-yetisi-bilimleri açısından getirdiklerinin (düşündürdüklerinin) bir bölümü: Bana düşündürülenler sonucunda oluşan düşüncelerimde yanlışlığım (felsefe alanında) noktalar varsa (yanıldığım noktaların olması çok doğaldır felsefi alanda, çünkü ben bir dil-bilimciyim -söz konusu edilen felsefi alan, bu bağlamda, felsefenin dil-yetisi-bilimleriyle buluştuğu etkileşim alanının içindedir-), felsefecilerimizin bu noktaları bana belirtmeleri benim için olduğu kadar, dil-yetisi-bilimleri için de yararlı olacaktır. Felsefenin temel bilgi ve kavramlarını

bildiğim bence, söylenemez; yazdıklarım salt bana düşündürülenlerin doğru olup, olmadığını, eksikim olup, olmadığını (içinde bulunulan bağlamda) öğrenmek, bilmek içindir; yoksa felsefi açıdan bir bilgi, bir düşünce, bir yorum, bir sav sunuş değildir. Felsefeyle dil-yetisi-bilimlerinin ne denli iç içe olduğu açıktır. Bu iki alanın bir araya gelmesi, birlikte çalışmalar yapması, eğer gereklilikler arasında bir sıralama yapılsaydı hiç şüphesiz ilk sırayı alırdı. Ama bu arada A dili (dil-yetisi-bilimleri dili) + B dili (felsefe dili) = C dili (ortak dil -etkileşim alanındaki-) oluşuncaya kadar elbette ki "dil" sorunundan kaynaklanan tartışmalar, hatta sert tartışmalar olacaktır. Bu da çok doğaldır. Zamanla "dil" sorunu ortadan kalkıp C dili olgunlaştıkça bu sorunlar da ortadan kalkmaya başlayacaktır düşüncesindeyim. Bu nedenlerden tartışmalar kırıcı değil, yapıcıdır, ne denli sert olursa olsun kişisel bir tarafı olmama koşuluyla; yani tartışmaya girenler bunu kişiliklerine yönelik kabul etmemelidirler ve kişilere de yönelik olmamalıdır. Kısacası kişiselliğe dökülmemelidir iş. Söğüşken (ağız bozuk, küfürbaz) insanların tartışmalarına egemen düşünce yapısından ne farkı kalır sonra. Dilim, diğer yazılarımda olduğu gibi bu yazımda da sertse (öyle diyorlar, Türkiye için belki de öyledir), bu sertlik konularında birer değer olan, yazımda adı geçen kişilerin kişiliklerine yönelik değildir, olamaz da. Bu benim anlayışıma aykırıdır. Bu tür eleştiriler, tartışmalar kişiler arası ilişkileri etkilemez. Tezimin savunmasında, jüride bulunan hocalarımdan biri ki savunmadan bir hafta önce beraber akşam yemeği yemiş içki içmiştik, savunmamda beni en çok terleten olmuştu. Savunmadan sonra Sorbon meydanındaki bir bulvar kahvesinde beraberce kadeh kaldırmıştık kabul edilen tezim için. Aynı hocamla ki bu-gün meslektaş olmuş durumdayım, kişisel ilişkilerimiz güçlü bir biçimde sürmektedir. Aramızda ne bir yüksünme, ne bir kırılma vardır. Tezimi yönetmiş olan hocam Louis Bazin ile de çok sert bilimsel tartışmalarım olmuştu zamanında; ama bu tartışmalar hiç-bir zaman kişilik kavgasına dönüşmedi. Sözünü ettiğim, örnekler verdiğim, kişilik sorunundan arındırılmış tartışma, eleştiri ortamı Türkiye'de oluşursa ne mutlu oluşturanlara, başlatanlara. "FELSEFİ SÖYLEM NEDİR?" yapıtının bana dil-yetisi-bilimleri açısından düşündürdüklerine giriyorum aşağıda: Felsefenin kendine yönelişinde ilk tutamak noktası, onun bir söylem olarak kuruluşudur, bu kuruluş çeşitli varolma düzlemlerindeki ilişkileri belirlemeye özgülenmiştir "(15) tümcesinin "....., onun bir söylem olarak kuruluşudur bölümünü ele alalım: Akla bir soru gele-bilir; söylem olarak kuruluşu olmayan ne var dil ile ilgili (iç içe) olup da? Bu soru karşısında söylenecek şey, bence, dil ile ilgili olan her alan ister istemez kendine yönelir (aracı kullansa dahi, örneğin: ruh-bilimde insanın ruhsal durumuna yönelmiş gibi görünen düşünce, araştırma tarzı aracılığıyla ruh-bilim kendine yönelmiştir, toplum-bilimde de durum aynıdır, fark insanın yerini insanlardan oluşmuş toplumların alışdır, yani aracı birim toplumlardır dene-bilir). Bu yöneliş-

te "dolaysız söylem" karşıt "dolaylı söylem" çok önemli bir yer tutar. Bu karşıtlığa bir de serbest söylemi eklersek kendine yönelişte bu birimlerin (bütünlüklerin) oynadığı rol yadsınamaz bir durum alır. Ancak bu yöneliş alanına göre, dolaysız veya dolaylı (aracı birimler vasıtasıyla) ola-bilir. Ayrıca dolaylı serbest söylem tırnak içinde olduğu gibi olmaya-bilir de. Tüm bunlar gösteriyor ki kendine yöneliş, biçimi ne olursa olsun, dille ilgili tüm alanlarda ilk tutamak noktası değilmiş gibi aldatıcı bir görüşünüş sergilese dahi (fizik, kimya, matematik vb.) yukardaki üç birim (bütünlük) kendine yönelişin tanığıdır. Bu kendine yöneliş salt dille ilgili alanlarda sıkışıp kalmaz. Sanat da bir kendine yöneliştir (resim, müzik, heykel, mimari vb.); kendilerini sorgularlar kendilerine özgü birimleri aracılığıyla dolaylı ya da dolaysız biçimde (çok kaba hatlarıyla ruh halini sergiler sanatçı sanatıyla, bu sergileyiş de bir söylem biçimidir). Kısacası kendine yönelişinde ilk tutamak noktası söylem (çeşitleri vardır: Vücutsal, dilsel, renksel vb.) olmayan ne vardır yer-yüzünde? Bence hiç-bir şey, belki yanılıyorum? İnsan da bir söylemdir, insan bir gerçekliktir, insan sayısı kadar gerçeklik olduğuna göre, dar anlamda, gerçeklikleri inceleyen felsefenin ilk tutamak noktası (dolaysız olarak) doğaldır ki söylem olacaktır; diğerlerinin de, dolaylı / dolaysız olsa dahi yine kendine yönelişte kapalı / açık ilk tutamak noktaları (dolaylı / dolaysız) söylem olarak kuruluşlarıdır. "Felsefe her türlü varolanı konu ediniyor, hem de var olanlar arasındaki ilişkileri..... ele alıyor."(16) Türkçe'nin gerçekliklerinden / özelliklerinden olan gözlemlemiş olduğum 93 sesçil özelliğin iç-yapı ve dış-yapı ilişkileri kavramıyla düşünce yönünden aynı paralellikte olan felsefi çalışma biçimini yansıtan yukardaki tümce, bu bağlamda ses-bilgisiyle felsefenin düşünce yönünden etkileşim alanındaki buluşmalarının güzel bir kanıtını oluşturuyor. "Bu bağlamda felsefe alanlararası oluyor"(17) bir evvelki tümceye gönderme yapıldığında ses-bilgisi düzeyler-arası oluyor düşüncem ile bağdaştırıyor yukardaki tümce.

SONUÇ:

1) Etkileşim alanının varlığı ve şeması:

Dil-yetisi-bilimleri ve felsefe arasında var-olan zorunlu ve gerekli iletişim, söz konusu iki düzey arası dolaysız, organik etkileşimi oluşturmuştur. İletişim, etkileşim ilişkileri iki ayrı düzeyin (alanın) etkileşim alanında buluşmalarının iki temel ögesidir. Tamamlayıcı (yardımcı) öğeler, bu iki temel ögenin içinde yer alırlar. Bunlar iletişim ve etkileşimde iki yüzü olan birer parça olarak ortaya çıkar-

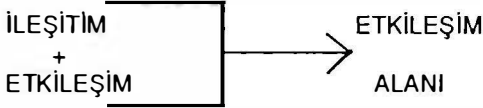
lar (bir kağıdın iki yüzü gibi). Yani oluşmuş olan etkileşim alanının (çalışmalar gerektirdiğinde konular nede niyle) ayrılmaz iki yanı vardır; ayrıca her yanın da iki ayrılmaz yanı vardır:

- a) Dil Dil-yetisi-bilimleri + felsefe
- b) Düşünce Dil-yetisi-bilimleri + felsefe

AÇIKLANIRSA

a + b iki yüzdür.

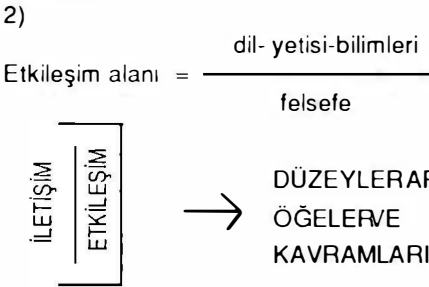
"a"nın iki yüzü dil-yetisi-bilimleri + felsefe.
 "b"nin iki yüzü dil-yetisi-bilimleri + felsefe. →

Bu şema daha da geliştirilebilir, ancak içinde bulunduğumuz bağlamda bunu gereksiz buluyorum. Etkileşim alanındaki çalışmalara bu ikiliyi içeren (dil ve düşünce) üçüncü öğenin (kavramın) "var-olan" eklendiğini görmekteyiz:

- I) Dış-dünyada var-olan
- II) Düşünmede var-olan
- III) Dilde var-olan

Ancak etkileşim alanında buluşulan konuya bakış açısı ne salt felsefi açıdan olmalıdır, ne de salt dil-yetisi-bilimleri açısından olmalıdır. **Konuya bakış, dil-yetisi-bilimleri + felsefi açıdan olmalıdır.** A dili + B dili = C dili düşüncesinin ve oluşmasının önemi burada kendini bir kez daha göstermektedir. Aşağıdaki 2 numaralı şema, yukarda söylenene daha da açıklık kazandırmaktadır:

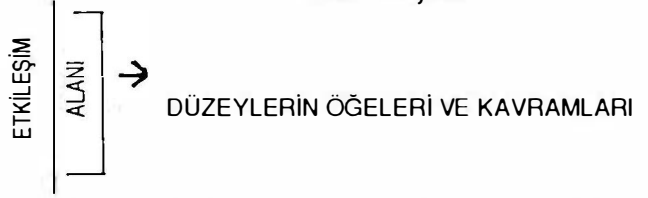

Etkileşim alanındaki çalışmada düzeyler arası öğeler ve kavramlarını bilme zorunluluğunu güçlü bir biçimde vurgulamaktadır 2 numaralı şema. İletişim ve etkileşim sonucunda oluşan etkileşim alanında yapılan çalışmada, etkileşim alanında buluşan iki düzeyin çalışmalara (hiç olmaz ise) gerekli olan temel bilgi ve kavramlarını (burada söz konusu olan felsefe ve dil-yetisi-bilimleridir), dil-yetisi-bilimleri + felsefe düşüncesinden yola çıkarak, bilme gerekliliği çok açıktır. "FELSEFİ SÖYLEM" konusunda 1 ve 2 numaralı şemalardan çıkan 3 numaralı şema aşağıdadır:

3) Etkileşim alanı yerine "felsefi söylem" (etkileşim alanında buluşulan konu felsefi söylemdir), dil-yetisi-bilimleri yerine "dil-bilim söylemi", felsefe yerine "felsefe

söylem(ler)i" konulduğunda (geldiğinde) aşağıdaki şemayı elde ederiz:

$$\text{FELSEFİ SÖYLEM} = \frac{\text{dil-bilim söylemi}}{\text{felsefe söylemi}}$$

Görüldüğü gibi "iletişim → etkileşim" in yerini etkileşim alanı almaktadır. 1 ve 2 numaralı şemalar, bu şemalardan çıkan 3 numaralı şema ve yazımda öne sürdüğüm göstermektedir ki "FELSEFİ SÖYLEM" i konu olarak ele aldığımızda "DİL-BİLİMSEL SÖYLEM" i ve modern (günümüz) dil-bilimin kabul ettiği "SÖYLEM" tanımını (doğru olanını) bilmek zorundayız. Bu tanımın seçimi yanlışlığı olduğu takdirde, yapılan çalışmada, ilgili bölümlerde, sağlıksız sonuçlara ulaşılacağı çok açıktır. Bir felsefecinin ben dil-bilim yapmıyorum, felsefe yapıyorum demesi (söz konusu etkileşim alanına girdikten sonra), bir dil-bilimcinin (aynı etkileşim alanına girdikten sonra) yanılgıya düştüğü bir felsefi temel bilgi ve kavramı için de, işin içinden sıyrılmak üzere, ben felsefe yapmıyorum, dil-bilim ya da ses-bilgisi yapıyorum demesi kadar sakıncalıdır etkileşim alanında buluşulan konu üzerinde yapılan çalışma(lar) için. 1, 2, 3 numaralı şemalar düzeyler arasındaki ilişkinin "bağımsız ayrılmazlık" kavramı içinde olduğunu vurgulamaktadır beliririm.

DİL KUSURLU OLURSA

"Bir ülkeyi yönetmeye çağırılırsanız, yapacağınız ilk iş ne olurdu sorusuna, yüzlerce yıl önce şu yanıtı vermişti büyük bilge Konfüçyüs:

"Hiç kuşkusuz dili gözden geçirmekle işe başladım. Dil kusurlu olursa, sözcükler düşünceyi iyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılamazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Ödevler gereği gibi yapılamazsa, töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar, adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlığa düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir" ⁽¹⁸⁾ 19 Ağustos 1991. Milliyet Gazetesi'nin "DÜŞÜNENLERİN DÜŞÜNCELERİ" köşesinde "DİL-BİLİM FAKÜLTELERİ" başlıklı yazımda şöyle yazmıştım: "Dilini koruyamayan ulus, ulusallığını tehlikeye atar." Bu uyarıya kimse kulak asmadı ya da asmak işlerine gelmedi, çünkü, kanımca, işin içinde dili bilimsel olarak inceleyen tek bilim dalı dil-yetisi-bilimlerinin bilimcilerini (ses-bilgici, dil-bilimci vb.) yetiştirecek fakülte ve yüksek-öğretim kurumlarının açılması önerisi vardı ve bu öneriden yukardaki tümceye gelinmişti. Bu konudaki önerim, çağrım, bir tanesi dışında, 1991 Mayıs ayından bu yana, tüm yazılarımda yinelenmiştir ve tek bir yanıt alınmamıştır bu konuda ne

olumlu, ne olumsuz, değerli dostum Türk Betik-bilimcisi Yusuf Çotuksöken'in iki olumlu yanıtı dışında. Konfüç-yüs'ün söylediklerinden anlaşıldığı gibi dil her şeyden önemlidir ve bu önemli canlı varlığı, dili, bilimsel olarak inceleyen tek bilim dalına ait bilimcilerin yetişeceği okulların açılmasına ya da açılması uğraşına sessiz kalarak yanaşmayan ilgili kişi ve de kurumlar, dernekler artık bu sessizliklerini bozmanın zamanının gelmiş olduğunu anlamalıdır, hele ki Atatürkçüyüz (!) diyorlarsa. Bu uğraşa aklı başında olan herkesi çağırıyorum. Durum çok ciddi boyutlardadır. Uzun sürede (vadede) ortaya çıkacak tehlike çok büyüktür. **Türk Dili bu-gün, ses-bilgici, dil-bilimci vb. yokluğu nedeniyle, bilimsel olarak incelenememektedir Türkiye'de.** Günümüz bilimsel anlayışına göre bir bilim dalını ilgilendiren bilimsel sorunlar, bilimsel olarak ancak söz konusu bilim dalının bilimcileri tarafından en sağlıklı bir biçimde incelenilebilir genellemesini unutmamak gerekir, anımsatırım; ancak bu genellemenin dışına çıkan ÜSTÜN YETENEKLİLİĞİ ya da DEHA OLUŞU bilim dünyası tarafından kabul edilmiş olanlar da vardır; bu tür üstün yetenekliler ya da dehalar Türkiye'de dil-yetisi-bilimleri alanında varsa, bu tür üstün yeteneklilerimizden ya da dehalarımızdan yukardaki tüm cem "Türk Dili....., bilimsel olarak incelenememektedir Türkiye'de" için özür dilerim.

Bu konulara daha geniş olarak yer verdiğim yazılarımdan bir tanesi Argos Dergisi'nin MAYIS 1992 sayısında, ikincisi de (birleşik sözcüklerin niçin aralarına tire koyarak yazılması gerektiği, (-ml-) soru son-ekinin bağlı bulunduğu düzenli / düzensiz-ses-bilimsel-bütünlüğe birleşik yazılmasının nedenleri, (-DA-) bağlacının izlediği düzenli / düzensiz-ses-bilimsel-bütünlüğe birleşik yazılması ve Türkçe yazımda enerji vurgusunun belirtilmesi, yani aksan kullanılması gerekliliği) yine Argos Dergisi'nin HAZİRAN 1992 sayısında ya da TEMMUZ 1992 sayısında yayımlanacaktı. Ancak Argos'un yayım yaşamına 1992 Mayıs ayında ara vermesi nedeniyle bu yazılarımdan yayımlanması ileri bir tarihe kalmıştır. Bana bu satırları yazdığım sıralarda Varlık Dergisi 1992 HAZİRAN sayısında yayımlanacağı söylenen "BAZI KAV-

RAMLAR ÜZERİNE" başlıklı yazımda kimlere, günümüz bilimsel anlayışına göre, dil-bilimci denir açıklamıştım. Bu nedenden dolayı burada aynı açıklamaları yinelemeyi gereksiz buluyorum.

İKİ ÖNERİ

Felsefeyle birazcık dahi olsa ilgilenmelerini önerdiğim dilcilerimize iki önerim daha var:

1) Prof. Dr. Bedia Akarsu'nun "FELSEFE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, İNKİLÂP KİTABEVİ, DÖRDÜNCÜ BASKI, 1988" yapıtı.

2) İvan Frolov yönetiminde (eski) Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi üyelerince hazırlanmış "FELSEFE SÖZLÜĞÜ, TÜRKÇESİ AZİZ ÇALIŞLAR, CEM YAYINEVİ, BİRİNCİ BASIM, 1991" yapıtı.

Çalışmalarında kendi alanlarında dahi kalacak olsalar, bence, bu iki yapıt dilcilere çok şey kazandıracak ve yardımcı olacak niteliktedir düşüncesindeyim. Bu öneriler yayılgılı ola-bilir, çünkü kendi alanımın dışındayım. Felsefe alanındayım. Bu konuda biz dilcilere (dil-yetisi-bilimleri kökenli olsun, olmasın) önerilerde bulunacak, yol gösterecek olan felsefecilerimizdir. Düşüncelerini bekliyorum. Bu düşünceler biz dilcilere (herkese olduğu gibi) gereklidir.

Dil-yetisi-bilimleri bilincinin oluşmamış / oluşamamış / oluşturulmamış olduğu Türkiye'de orta-öğretim için hazırlanmış olan "DİL VE EDEBİYAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ"nde (henüz özenle okumaya zaman bulamadığım) bana ilk çarpan, Yusuf Çotuksöken'in orta-öğretime, elde etmeye başlamış olduğu dil-yetisi-bilimleri bilincini, şimdilik elde ettiği kadarını, şırıngayla yavaş, yavaş verilen ilaç örneği aktarmaya çalışan tutumudur. Dil-yetisi-bilimleri açısından eksiği vardır, yoktur, bu başka konu. Konu edilen, Yusuf Çotuksöken'in dil-yetisi-bilimleri önemini gerçekten anlamış (görünen odur) ve anlatmaya çalışır tutumudur. Örneğin Yusuf Çotuksöken her sesin, ses-bilgisel ayrıcı özelliklerini "traits pertinents" (sesçil tanııtım içinde "étiquette phonétique") vermiştir yapıtının başlıklarında. Kendisini böylesine yürekli bir adımdan dolayı kutlarım.

GÖNDERMELER / AÇIKLAMALAR :

(x) Ara başlıklar dergimizce konmuştur.

(1) Bubilgi donatımsızlığını, "Varlık, Şubat 1992, sayı 1013'de, "Bir Seminer, Bir Kitap Fuarı ve Dil-bilim" başlıklı yazımla vurgulamıştım

(2) Dr. Halidun Şen, ZENGİN DİL! FAKİR DİL!, İnsancıl, Şubat 1992, sayı 16, sayfa 10-12.

(3) Bak (2).

(4) Arslan KAYNARDAĞ, BETÜL ÇOTUKSÖKEN: "FELSEFE BENİM YAŞAM ORTAMIMDIR" İnsancıl, Şubat 1992, sayı 16, sayfa 28-32

(5) Bak (4)

(6) Dil-yetisi-bilimleri öğrenimimi sürdürdüğüm yıllardan birinde (anımsadığım kadarıyla 1980 yazında) yaz dinleceği için geldiğim İstanbul'daki evimizde karşılaştığım Berke Vardar yapmakta olduğum öğrenimi öğrendikten sonra kendisinin de dil-bilim öğrenimi yapmayı çok istemiş olduğunu söylemişti.

(7) Betül Çotuksöken, FELSEFİ SOYLEM NEDİR? Ara Yayıncılık, Birinci basım: Kasım 1991, İstanbul, 192 sayfa.

(8) Dr. Halidun Şen, BAZI KAVRAMLAR ÜZERİNE, Varlık Haziran 1992, sayı 1017

(9) Bak (7) sayfa 21.

(9) Bana bu uğraşımda destek olan, destek sağlayan Dr. Başak Alangu ile Yusuf Çotuksöken'in adlarını belirtmeden geçemem.

(10) Bak (4) sayfa 32.

(11), (12), (13) Bak (7) sayfa 48.

(13) Bak (7) sayfa 49.

(14) Doç. Dr. Mustafa Durak, DİLDE YANSITMA VE TÜRKÇEDE YÜKLEMSEL EKLER, Türk Dili Dergisi, Ocak - Şubat 1992, sayı: 28, sayfa 19-27

(15) Bak (7) sayfa 7

(16) Bak (7) sayfa 17

(17) Bak (7) sayfa 17

(18) Mehmed Başaran, Cumhuriyet, ARADA BİR, Türkçem Benim Ses Bayrağım, 16 Nisan 1992, sayfa 2.

BAKIŞ AÇISI

Sennur SEZER

Bir yazarın ya da şairin kişiliğini neyin oluşturduğunu hiç düşündünüz mü? Bunca usta yazar arasındaki kişilik farkının yalnızca dünya görüşü olduğunu sanırsanız yanılırsınız. Dünyaya görüşü birbirinin aynı olan yazar ve şairler arasındaki kişilik farkı nasıl açıklanabilir? Anlatım farkı yanıtı doğru. Ama anlatım özelliklerini, kişilik farklarını konuyla sınırlamak yanlışına çok sık düşüyoruz. (Eleştirmenler de...) İyisi mi bakış açısı üstüne konuşalım.

Anlatacağımız bakış açısı konusunu, görselleştirerek somutlaştıralım. Diyelim, bir kahve ya da bir odada oturan beş kişisiniz. Hem havadan sudan konuşuyor hem geçiken bir arkadaşınızı bekliyorsunuz. Bu durumu kamera (ya da film makinasıyla) saptamak isterseniz, nereden başlarsınız? İlçilmiş sigara artıklarıyla dolu küllükten mi, iki de bir saatine bakan kişiden mi, çay bardaklarından mı? Yoksa masayı genel bir plan olarak alıp sonra ayrıntıların üstünde durmayı mı seçersiniz?

Bu sıraladığım anlatım biçimi görsel bir anlatım biçimi. Aynı anlatımı sözcüklerle de yapabilirsiniz. Öncelik verdiğiniz, üstünde durduğunuz ayrıntılar sizin bakış açınızı oluşturur. Daha doğrusu bakış açınız bunca ayrıntıdan kimilerine öncelik tanır, bir pantolon paçasının söküğü, bir kaşığın

pırlıtsı, masanın üstündeki bir gazete. Kimi zaman genel havayla zıtlaşan bir ayrıntı, çay bardaklarının arasında fal bakmak için ters kapatılmış bir kahve fincanı. Aynı olayı anlatan öykü yazarları, yönetmenler kişilik özelliklerini, dünya görüşlerini bu küçük ayrıntıları sıralayarak belirtirler. Olayları anlatırken önem verdikleri, olay bölümleri de bir bakış açısı belirtmedir.

Filmleri, tabloları, fotoğrafları bir de bu gözle ırdeleyin. Objektifin hangi ayrıntıda durduğuna bakın.

ŞİİRDE BAKIŞ AÇISI

Şiirde bakış açısı sözcüklerin sıralanışında görülebilir. Bir aşk şiirinde bile mi demeyin. Özellikle bir aşk şiirinde. Eni boyu "seni seviyorum, senin aşkımdan ölüyorum" denecek mi sanıyorsunuz? Bu yüz yıllardır söylenmiş duygu sizin için yapıyen. Yeni bir biçimde söylemek zorundasınız duygularınızı. İsterse-niz, lise edebiyat derslerinden de bildiğiniz bir örneği vereyim. Fuzuli'nin iki dizesini

Dest busi arzusıyla ölürsem
dustlar

Kuze eylen toprağım sunun
anıla yare su

Şairimiz "sevgilinin elini öpme isteğinden ölürse, mezar toprağın-dan kase yapılp sevgiliye verilmesini" istiyor. Böylece hem eline hem dudaklarına değebilecek. (Ayrıca bu dizelerde, dest / el sözcüğünün

desti / testi sözcüğünün kökü olduğunu hatırlayın. Testi, kase / bardak, sunmak ve su sözcüklerinin aynı konuyla ilgili sözcükler olduğunu da).

Bir de son dönemden bir sevgi şiiri hatırlayalım Saman Sarısı'nı. Bir film kamerası gibi trendeki ranzada uyuyan kadının üstüne eğilen sözcükleri. Sonra yıllardır derin uyumamışlığın vurgulanışını. Tendirgin uykuların nedenini düşünelim bir an. Derin uykuların kaygısızlığı anımsattığını gözden kaçırmadan, bir sevişme sonrası uykusunun da betimlenebileceğini düşünelim.

Cemal Süreya'nın dizelerini de anımsayalım:

Yoksuluz gecelerimiz kısa
Dört nala sevişmek lazım

ŞAİRLERİN KAMERASI

Şairlerin kamerası sözcüklerdir. Bu sözcüklerle oluştururlar imgele-ri. Sözcük sıralamaları bize imgeyi doğru yansıtmalı. Biz bu sıralamaya dizedeki istif de diyoruz. Dizele-rin "istifi" de şiirin başarı ya da başarısızlığını hazırlıyor.

Diyelim bir hapisane avlusunu anlatıyoruz. Gökyüzü bize çok uzak görünüyor. Söze gökyüzüyle başlarsak başarısız olmaya yargılıyız. Çünkü gökyüzü herkes için "uzak"tır. Üsttedir. Bulunduğumuz yerden yükseltmeliyiz kamera-mızı. Uzaklığımızı okur duymalı.

ÇOĞALIYORUM

*Işıktan kirpikleriyle bir sevgili
göz kırparken anılara
geçmiş kor olup tutuşuyor avuçlarımda
güneşe dönüp yüzümü
bulutlara tırmanıyorum
kuş kanatlarına asıp yorgunluğumu
çoğalıyorum, çoğalıyorum...*

Hikmet İNAN
27. Nisan 1992

Yine bir ustadan örnek verelim
Ziya Osman Saba'nın bir dizesi-
ni Cahit Sıtkı Tarancı:

"Eski bir evde olmak, orda,
Eyüpsultan'da" diye düzeltir (Zi-
ya'ya Maktuplar) Gerekçesini de
şöyle açıklar, "dizeye Eyüpsul-
tan'da sözcüğüyle başlarsan, eski
ev imgesini hemen canlandırırın
okurun gözünde. Eski bir evde de-
menin özelliği kalmaz. Önce eski bir
evde de. Sonra orda sözcüğüyle
bir an bilinmez bir yeri işaretle sonra
semti vurgula" (Kitap şu anda ya-
nımda değil. Tarancı'nın sözlerini
hatırladığımca yazıyorum. Bir kü-
tüphanede kitabın aslını bulup oku-
yun. Ben bu dersi hiç unutmadım. O
kitapta daha çok şiir dersi var).

Şairin kamerası ayrıntıları ayır-
mak, fazla ayrıntıları ayıklamak zo-
rundadır da. Şiire etkili olduğunu
varsaydığınız tüm ayrıntıları yığ-
madan önce düşünün. Kimi za-
man kaldırım taşlarının arasındaki
bir ot, duvara tırmanan bir sarma-
şık, tüm ormanın görüntüsünden
daha etkilidir

Ben, bir karar anını anlatan, bir
türkü dizesinin istifini usta işi bulu-
rum. Türküdeki dize istifini de:

Katardan bir turna ayrıldı durdu
Dizede önce turna katırı sonra ay-
rılan bir kuş görüntüsü var Kuş

yolunu ayırmadan önce biraz duru-
yor. Boşlukta duran bir kuşun düş-
mesini bekliyorsunuz sanki. Bir de-
ze sonra düşüyor da zaten.

Kara gözlüm seni düşman mı
vurdu?

Bu ayrılış, bu ölüm ağıtı, baştaki
dizeye ulanıyor, bir dersle sonuçla-
nıyor

Yoldan ayrılanı düşmanı vurdu
Sürüden ayrılanı kurt kapar gibi bili-
nen bir dersi, şiirsel bir yolla veriver-
miş bu dizelerin adı bilinmeyen oza-
nı.

Biliyorum günümüzde şiir bir
öykü anlatmak zorunda değil. Ama
anlatmak istediğinin kurgusunu bir
bakış açısıyla yapmak zorunda. Ah-
met Haşimin şiirindeki anlatımı da
hatırlayalım. Önce seccadeye ben-
zeyen bir bahçe, selvileri ve çiçekle-
riyle. Sonra ateşten bir içki rengini
almış bir havuz. Bu görüntülerin
verdiği hüznün yüzünden bakışı alı-
şılmış hiç benzemeyen sevgili. Sarı
bir gök, kırmızı görünen dallar.
Dallardaki kuşlar suskun. Sanki bir-
şeyler düşünüyorlar. Daha mutlu
akşamları anımsıyorlar sanki. Ozan
mırıldanıyor: "Bize bir zevk-i tahat-
tur kaldı/ Şu sönen gölgelenen
dünyada" (Bize yalnızca hatırlama-
nın tadı kaldı / Şu sönen gölgele-
nen dünyada) Söner gibi görünen

güneşin sözü bile edilmiyor. Biz
gölgelerden seziyoruz akşamı.
Ozanın da yaşlandığını anlıyoruz.

TERTİPLİ OLMAK, YERİNİ SEÇ- MEK

Bakış açısı, istif, ayıklamak fa-
lan deyip durdum baştan beri. Bir
kez daha somutlayayım elimden
geldiğince. Ezilen bir çiçeği görü-
yorsunuz. Onu anlatacaksınız diye-
lim. Bir çiçeğin yakınında durup an-
latmak var. Üstünüze yaklaşan
ayakkabının tabanına bakarak. Ka-
raran gökyüzünü söyleyerek. Bel-
ki o ayakkabı tabanında ezik bir ye-
şil de vardır. Bir de ayakkabının
üstündeki adamın gözüyle anlat-
mak var. (Çiçeği ezmenin haklı ol-
duğu da yazılabilir belki. Ben yaz-
madım ama düşünülebilir) Ya da o
çiçeği diken birinin gözünden, yü-
rüyüp giden, ezdiği çiçeği görme-
yen adama kızarak anlatmak.

Bir deneyin bakalım, bir tek otun
eksilmesini, bir çiçeğin ezilişini nasıl
anlatacaksınız. Belki ezilen kokusu
olan bir ottur. Önce koku mu veril-
meli yeşil mi. Belki de bir çitirtili.
Otur yanbaşındaki bir taşın kızarı-
ran rengi.

Belki de bilmiyorsunuz, eskiden
Çin'de şiir yarışmaları, konu verilip
yapılırmış. Şairler yarışma yerinde
konuyu öğrenir, şiirlerini yazar, se-
çici kurula verirlermiş. Konular, "Su
içmeye nehre inen ve ölen beyaz
at" gibi kısıtlı ve belirli olurmuş üs-
telik.

Önce, konuyu düşünün yazma-
dan. Sonra bu konuyu oluşturacak
ayrıntılar. Ayrıntılardan da ayıkla-
malar yapmayı unutmayın. Sonra
bakış açınıza göre sıralayın ayrıntı-
ları.

Unutmayın, konu bir duygu da
olabilir, bir olay da. Bir ses uyumu
bazan hazırlayabilir konunuzu. Ba-
kış açınıza bağlı.

Şiirinizin başarısı sizin bakış açı-
nıza bağlı. Beğenilip sevilmesine
gelince, o da okurun bakış açısına.
İyi okurların da bakış açısı vardır
çünkü.

MEKTUP

Yakup ŞAHAN

Sayın Cengiz Gündoğdu;
İNSANCIL dergisi
Genel Yayın Yönetmeni.
İSTANBUL,

A. Rimbaud'nun Komüncülüğü başlığını taşıyan ve İnsancıl'ın 17. sayısında yayımlanmış olan yazıma yanıt olmak üzere, Sayın Ö. İnce size bir mektup göndermiş ve siz de MEKTUP başlığı altında derginin 19. sayısında yayımlamışsınız; bilindiği gibi mektup, gerçek ya da tüzel iki kişi ya da kuruluş arasında alınıp verilen ve bir gizlilik hakkı taşıyan bir haberleşme aracıdır. Ne var ki, bu mektup, sahibinin de istemiş olduğu gibi, yayımlanmak suretiyle, öyle özel bir mektup olmaktan çıkmış, basında sık sık karşılaşılan, **açık mektup** statüsünü kazanmış. İçeriğinin de gerçekte sizi değil, dosdoğru beni ilgilendirdiği anlaşılmıştır. Bu durumda, benim de yanıt hakkım doğmuştur. Bu yazımın derginizde yayımlanmasını rica eder, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Sayın Ö. İnce yazısının daha başında benim yazımı **"ilgiyle"** okuduğunu belirttikten sonra, hemen arkasından, bir alttaki paragrafta, şaşırtıcı bir biçimde şu savlarda bulunuyor:

"a) A. Rimbaud'un ciddi bir Komüncü olmadığını ileri süren, ciddi Komüncülük ile onun şiir devrimciliğini birbirine karıştıran bir yazı üzerinde tartışmaya girmenin **olanaksız** ve **gereksiz** olduğunu;

b) Elindeki kıt olanaklarla (kendi yazıyor) şairin konumunu irdeleyen bir yazı ile **tartışmanın bir yararı olamayacağını**;

c) Benim, "böylesine gizemci bir şiirle Komün Hareketi'nin gerçekliği nasıl bağdaştırılabilir, bilemem" diyip, okuyucuyu bu konuda düşünmeye çağırışımı ele alarak, "bir şaire böylesine bir gözlükle bakan bir kalemle şiir, şair ve eylemi konularında **tartışmaya girmenin bir yararı olmadığı** düşündüğünü" söylüyor.

Şu **gereksiz, olanaksız, yararsız ve yararsız** kesinlemelerine bakınca insan, bu savların sahibini, sanki bir Muzır Kurulu üyesiymiş gibi görüyor, **KİM İÇİN?** diye içinden ateşli bir soru geçiriyor.

aa) İlkın şu noktayı belirteyim: Ben A. Rimbaud'nun **ciddi** bir Komüncü olmadığını değil, Komün Hareketi'yle organik bir bağı bulunduğunun kanıtlanmadığını, belgelenemediğini söylüyorum. Sonra, şairin sanatına da bir gönderme yapmıyorum. Bu durumda, onun şiir devrimciliği ile Komün Hareketi'ni nasıl birbirine karıştırabilirim, anlamıyorum. Yazım bir kez daha okunursa bu görülecektir. Öte yandan, sayın yazarın elinde bir belge varsa, koysun ortaya ve her şey aydınlan-sın.

bb) Bu paragraf, yazarın son paragrafıyla anlam ve amaç bakımından örtüştüğü için, ikisini birden ele alacağım. İzin verilirse bir nebze de kendimden bahsedeceğim: Bir **mahviyyet** göstererek ya da sayın yazarın hoşlanacağını umduğum bir frenkçe sözcükle, bir anti-phrase yaparak, "elimizdeki kıt olanaklarla" derken, bu olanakların hiç de temelli kıt olmadığını biliyorduk; örneğin, sırf Rimbaud'un Komüncülüğünü

doğrulamak için, Komün tarihiyle ilgili, 680 sayfa tutarında iki bilimsel kitabı incelemiştik ve yazımın dip notlarında verdiğimiz 13 göndermeyi de yeterli buluyorduk, (1) çünkü burada asıl olan benim düşüncelerimdi ve "malûmatfürlük-bilgiçlik taslamak" değildi. Koca Newton bile, "hakikat deryasında ben sadece birkaç çakıl taşı topladım" diyordu; işte, mahviyyet buydu. Bilim ve irfan yolunda kendini hiçe saymak, önemsememektir. Ne yazık ki, bunca yılın şairi ve yazarı bizim bu davranışımızı anlayamamış, "kıt olanaklarımızla" değişimi, bir jandarma karakol onbaşı keskinliğiyle, "kendisi söylüyor" diye mektubunda zapta geçirmiş; dipnotlarımdaki göndermeleri de kaale almamış!

Ama bununla da kalmamış, bizi bir kez cahil diye belleyip, okuyucuya bellettikten sonra, bize nasihat geçmeye kalkışmış, "kıt olanaklarla yazma, emil!" (2) diye öğütledikten sonra, Pierre Gascar'ın **Rimbaud et La Commune** adındaki kitabını salık vermiş.

A benim devletlû sultanım, ona buna öğüt vereceğine, oturup o kaptan iki satırlık bir çeviri yaparak, şairin Komüncülüğünü bir "kaziye-i muhkeme" ile kestirip atıversen ve bu işi kökünden çözsün, daha iyi olmaz mıydı? Hem bu da o denli zor bir iş miydi?

Öte yandan, ben iki bilimsel kitapla en azından ortaya çıkıyorum, o eline bir kitap alıyor, karşıma geliyor ve gerçeği anlamam için o kitabı okumamı da şart koşuyor. Ne akıl! Peki ama sizin o kitapları oku-

AZ UMUT AZ NAR YAŞARKEN

tadalım
banıp suyun gümüşüne gözlerimizi

dalorta ırmaklar soyunağından
akalım
damarlarımız kırık
kanımızı sephen
alev gölmeçlerde
karalım düşlerimizi
ortak bir şeylerimiz olsun
narpuz çiçeği
anılar sesler içinde

bir taş atalım suya
kanasın gümüşü

savan zaman bizim olsun
halkası değmelerin
öptüm sevdim demeye

yaşardım
narpuz kokusuna
yanağına iliştim

ey gönül gözdesi

İsa Çelik

çık ar beni su başına
gönendir gençliğimi
gel varalım
su başına
ilk kez humus
ilk kez kireç
dudaklarımız

Umut GERMEÇ

yup okumadığınız belli değil, hiçbir çürütücü kanıt ileri sürmüyorsunuz, cefal kalem hemen reddediyorsunuz, demezler mi adama?

Gelelim önerdiği kitaba: **A. Rimbaud ve Komün** Gallimard yayınevi. Kitabın adı da, yayınevi de önemli. Kitabın adı bir Fransız okuyucuya şu telkinde bulunur: Bu kitabın konusu, A. Rimbaud ile Komün Hareketi arasındaki, tartışmalı ilişkilerdir, yani sorunsal (problématique) bir kitaptır. İşte bunun için bu başlıktan, şairin Komüncülüğü sonucu çıkarılamaz. Öyle olsaydı, A. Rimbaud Communard-Komüncü Rimbaud, der geçilirdi. Yayınevinin adı da önemli değişimizin nedeni de bu. Gallimard gibi dünyaca tanınmış köklü, titiz bir yayınevinin ki-

ba böyle bir ad koyması, Rimbaud / Komün sorunsalının çözülmediğini bence kesin bir göstergesidir. Bana kalırsa sayın yazar, ya bunun farkında değildir, ya da benim atlayacağımı düşünerek, Fransızca bilmeyen okuyuculara, Rimbaud / Komün sorunsalını çözmüş bir kitabın elinde bulunduğunu duyurmak ve böylece benim savımı çürütmüş gibi görünmek istemiştir. İmdi benim önerim şu: Bu sorunsalın çözümü bağlanmış olduğu sayfanın bir fotokopisini bana göndersin, çevirisi benden. Hodri meydan!

cc) Bu bölümde, ben öyle iddia edildiği gibi İlluminationları değerlendirmeye kalkışmadım; şairi de ne yerdim, ne de yücelttim, üstelik onun Komüncü eylemini de yargıla-

madım ki, "şiire böyle bir gözlükle bakan bir kalemle tartışmaya girmenin bir yarar sağlamıyacağı" kanısına varılabilsin. Benim dediğim sadece şu: "**Böylesine** gizemci bir şiirle Komün Hareketinin gerçekliği nasıl bağdaştırılabilir, bilemem". Ama bu tümcenin ilk sözcüğü **böylesine**'nin neyi işaret ettiği bilinmezse, benim duraksamamın nedeni anlaşılamaz elbet. Nitekim sayın yazar da o bölümü makaslamakla, savını güçlendirme yolunu bulduğunu sanıyor. **Böylesine**'nin işaret ettiği de şu: "Rimbaud, özellikle İlluminationlar'da sözcüğün kökensel anlamıyla bir şairdir; diyeceğim, **duyular-üstü** (suprasensible) **bir dünyanın kurucusudur; bizim dünyamızın yanında adeta bir**

yansı gibi sönük kaldığı bir evreni bize... açan büyük bir ustadır. Bilginlerin çocuksu mantığına sığmayan bu gizemli dünyayı kendine mal edebilmek için, şairimiz sanrıya (hallucination) kendini vermiştir"! (Alexandre Micha). İşte ben hem bu saptamaya ve hem Illuminationlar'ın aslından yaptığım okumaya dayanarak, "böylesine gizemci bir şiirle Komün hareketinin kanlı gerçeği nasıl bağdaştırılabilir, bilemem" demişim ve ama şimdi de yineliyorum. Yanlış düşünüyorsam, gösterin yanıldığım yeri. İşte buna yanaşılıyor. İlle Sayın Ö. İncen'in röntgen ışınları gözleklerini takmamız gerekiyor.

Şimdi de başka bir paragraf: "Şiirle şairin devrimciliğinin ayrı şeyler olduğunu... çok iyi biliyorum" diye geriniyor. Ama bence boşuna, hiç de yeni bir hakikat değil söylediği, beylik bir kural. Hem sonra bilmek de yetmez, uygulamak da gerekir bu ilkeyi. Geçelim diyecektim ama, yazarımızın şu sözleri kulağımda şiddetle çınlıyor: "Ülkemizde Rimbaud üzerine yazı yazarlar, 1) Onun Paris Komünüyle ilişkisinden, 2) toplumsal görüşlerinden, 3) **hazırladığı sosyalist anayasa tasarısından** (3), 4) burjuva toplumuna olan nefretinden **kesinlikle** (vurgu, Y.Ş.-) söz etmezler."

İyi ya işte, senin o güzel hakikate bağlı kalmışlar, diyemezsiniz; bu sözlerin sahibi, yukarda adı geçen hakikatin sahibi değildir artık. Bu konuda daha başka örnekler de verilebilirdi, ama uzatmaya ne gerek var.

Ama yine aynı tutarsızlık içinde,

bu sözlerinin gerekçesini de vermekten geri kalmıyor: "Yazılarımda ve çeviri kitabımdaki önsözde Rimbaud'un Komüne olan ilgisinin altını çizmek istedim."

Niçin istedin? Niçin şairi sanatıyla başbaşa bırakmadın? Bu soruların yanıtını kendisi de, okuyucuları da çok iyi biliyor.

Ne demek bir sözcüğün, bir tümcenin, bir olgunun altını çizmek? Ona öbürlerinden daha çok önem verildiğini, ayrıca vurgulanmak, üzerinde durulmak gerektiğini okuyucuya duyurmak değil mi? Hani ya şairin şiiri ile devrimciliği ayrı ayrı şeylerdi!

Yazımızda demişiz ki: "Bize kalsın o bir Komüncü değil, sadece Komün sempatisanıdır. Onda Komüncü bir kişilik görmek isteyenler, onda kendilerini görmek isteyenlerdir." Ama şimdi buna daha başkalarını da eklemek gerekiyor sanırım: Şairi ve çevirilerini piyasaya sürmek ve sürümünü artırmak için, göğsüne Komüncülük beratının takılmasını gerekli görenleri.

Bir başka paragraf: Benim bu yazımda asıl üzerinde durduğum konu şairin Komüncülüğü olduğu halde, bu konu çarpıtılıyor ve "yazar, Rimbaud'yu, beni ve öteki Rimbaud sevdalılarını yargılıyor diye yakınıyor. Sonra da şairin kurşuna dizilmemesinin şiir açısından hiçbir önemi yoktur diye ekliyor. İlk şunu belirtiyim: Ben Rimbaud'yu yargılamıyorum; Komünle ilişkisinin durumunu nesnel ve kesin olarak belirlemeye çalışıyorum; ikinci olarak, benim için bir şairin sanatı, yaşam öyküsünden önce gelir; üçüncü

olarak, bence bir sanat yapıtı yargılanamaz, ancak değerlendirilebilir ve yorumlanabilir; buna karşılık insanların davranışları yargılanabilir (ahlâk ve hukuk budur); dördüncü olarak, bu yazımızda Sayın Ö. İnce ile "gibileri"ni yargılamak değil, uyarmak amacıyla şöyle demiştik: "Amacımız, şairin adı çevresinde yaratılmış olan Rimbaud mitosunu üzerinde bir kez daha, nesnel olarak düşünme fırsatını yaratmaktır. Şairin sanatı üzerinde durmaktan çok, sevdalılarının tutum ve davranışları üstüne eleştirel bir.. yazı yazmaktır. "Beşinci olarak, bütün bu çabalarımızın asıl nedeni de, Rimbaud'nun sanatını, sevdalılarının hava vü hevesinin oyuncağı olmaktan kurtarmak; katıksız, saf olarak ortaya çıkarılmasında yardımcı olmaktır. İşte bu da böyle biline!

Son olarak, Sayın Özdemir İnce'nin bu kısa mektubundaki biçemi üstüne küçük bir fiske vurmaktan da kendimi alamıyorum, eski bir öğretmen olarak: Onun gibi artık gençlikten çıkıp, olgunluk çağını yaşamaya başlamış; şair, yazar ve çevirmen olarak edebiyatımızda sağlam bir yer edinmiş ve edebiyatımıza katkısı olmuş saygıdeğer bir kişinin; karşısına çıkarılan, emek ürünü, ciddi görüşleri, dudak büküp, burun kıvrarak elinin tersiyle geri çevirip, üzerinde tartışmayı reddetmesi; sonra da, hiç umulmadık kimi çarpıtmalarla suyu temelli bulandırarak, bu görüş sahipleri üstüne yanıltıcı görüntüler perdelemeye çalışması, hem beklenmedik, hem de üzücü bir şey oldu benim için.

Saygılarımla.

- 1) Yeterli buluyorduk; çünkü bu yazı, A. Rimbaud üstüne giriştiğimiz genişçe bir incelemenin sadece bir parçasıydı. İlk yazımız, **Karşı'da** yayımlandı: **A.Rimbaud'nun Mucizesi mi?** (Sayı: 59); üçüncüsü de **Varlık'ın** Haziran sayısında çıkacak: **Ünlüler Şiiri Üstüne**; bu iki yazının gönderme sayısı 25. Olanaklarımızın kıt mı, yeterli mi olduğu yazılarımızın tümü ortaya çıkınca anlaşılacak.
- 2) Yazılarımızın öğütünden sonra, onun **Şiir ve Gerçeklik** adlı kitabının göndermelerini özellikle inceledim; çoğunlukla benim kitaplığında da bulunan yapıtlar. Bu arada bir sürprizle karşılaştım: **Sözcük, Dize, Çıkmaz ve Saçlar** incelemesinde (s. 135), 3. ve 8. göndermeler, **Avner Ziss**: Estetiğin Temel Kategorisi: İmge, Yazko Çeviri, S. 5, s. 169. dan. Sayın yazar yazının sağ üst köşesinde benim adımla, çevirinin 'Fransızcadan' yapıldığı notunu görmemiş, Avner Ziss'i bir Türk Ermenisi sanmış olmalı; ama nedense ikinci göndermede de İngilizce çevirisini asıl metin olarak göstermiş. Ne karışık işler değil mi?
- 3) Hele bu iddia, hani derler ya, 'Acem mübalağası'nı da geçiyor' XIX. yy. da Kapitalizm tüm vahşetiyle Avrupa işçilerini pençesinde kıvrandırdığı sırada; yeni yeni ütöhist sosyalistleri okumaya bulaşmış, Manifesto'dan habersiz; edebiyat dergilerine yaşama yolları arayan, duygularının 'sarhoş gemisinde' yalpalayan, 17-18 yaşlarındaki körpe bir yeniyetmeye 'sosyalist anayasa tasarısı' hazırlatmaya kalkışmak, ne mattığın ve ne de iz'anın harcıdır.

AHMED ARİF'TEN BİR MEKTUP

Derya GÖRGÜ

Sayın Cengiz Gündoğdu,

İnsancıl'ın bana verdiği samimiyete dayanarak, bu mektubu yazmayı uygun gördüm.

Geçen yıl, "Ahmet Arif" konulu bir ödev hazırlayacaktım. Yardım için Cumhuriyet Kitap'ın okur mektupları köşesine bir çağrıda bulundum. Aldığım yüzlerce mektup arasında Ahmet Arif'ten de bir mektup vardı. Her ne kadar daha sonra bu ödevi yapmaktan vazgeçtimse de bu mektup bana çok şey ifade ediyor. Şimdi de bu mektubu bana yardım eden, yardım etmeye fırsat bulamayan bütün duyarlı insanlarla paylaşmak istiyorum ve bunun için en iyi zamanın Ahmet Arif'in 1. ölüm yıldönümü olan 2 Haziran olduğunu düşünüyorum. Eğer değerli ozanımız Ahmet Arif hakkında Haziran sayınızda bir bölüm ayırırsanız, bu mektubun İnsancıl'da yayınlanmasını istiyorum.

Yayınlamak isterseniz veya yayınlamak için uygun görmezseniz, her iki durumda da beni mutlaka haberdar etmenizi rica ederim.

Tüm insancıl duygularıyla...

DERYA GÖRGÜ

Sevgili Çocuğum,

Cumhuriyet gazetesinin "Kitap" ekinde duyurunu okudum. Bana hak etmediğim bir onur veriyorsun. Sevinmem gerekirken derin bir üzüntüye kapıldım. Önce, içtenlikle kendine ödev konusu olarak başka bir ozanı almanı rica ediyorum. En doğrusu ve iyisi budur. Ama bu ödevi, öğretmenle birlikte ya da onun onayı ile seçtinizse Allah ikizin de yardımcısı olsun! Geçmiş yıllarda buna benzer, bir yazılı sınavda benden mısralar yazan bir öğrenci, okuldan kovuldu. Buna benzer başka kıskırtma olayları da var.

Dediğim gibi, en iyisi bu girişimden bu niyetinden vazgeçmendir. Ama durum, benim üzülmemi gerektirmeyecek gibiyse o zaman da bari beni ya da şiirimi övüp de göklere çıkarma sakın... Adet yerini bulsun diye, üstünkörü birşeyler karalayiver gitsin. Üniversite öğrenimine kadar da bir daha benim adıma anma! Gözlerinden öperim. Aile büyüklerine, yakınlarına saygılar...

AHMED ARİF

AHMED ARİF'İN ŞİİR AĞZI

Hayrı KAKO

HASRETİNDEN PRANGLAR ES-KİTTİM, dilinin etnik özellikleriyle bir Kürt duyarlılığı oluşturur. Şiir kimliği, şiir düzeyi, şiirin temel öğeleriyle birlikte buralara da dayanır. Bu anlamda içerik ve biçim ulamları dizgesellik gösterir. Lehçe, şive, yazı dili, konuşma dili gibi toplumsal altyapıca biçimlenen dilin en çok en çabuk değişen düzeyi ağızdan yola çıkan bütün şiirler gibi tarihsel, folklorik değerler taşır. Eşdeyişle oral şiirlerde hep görüldüğü gibi coğrafya bu şiire sinmiş ve dile gelmiştir. Oral şiirler genellikle ağız gösterisi zaafına düşerler Ahmed Arif'in burada zaaf gösterdiğini söylemek zor; ama teknik bir düzey tuttuğu da söylenemez. Çünkü ağız bir olanaktır onun için; amaç değil. Kendisi 'külhan ağzı'ndan söz eder. "Şiire biraz külhan ağzı verdim." der. Sözünü ettiği argodur. İstanbul'un, Ankara'nın külhan ağzıyla Modan Yaylası, Munzur, sözcükleri, tonlamaları, vurguları, fonemleri (dil sesleri) ve allofonları birbirine ters düşmediğinden; hatta denebilir ki Ahmed Arif'in başarılı uzlaştırmasıyla şiir düzeyine çıkarılmış, şiirin olanağı olmuşlardır. Burada argoyu yaratana 'eşkiya'nın dünyaya bakış açılarının payı yoksayılmaz.

Ağız da oral şiir de yazı dilinin, kültür dilinin baskısındadırlar her zaman. Yazı dili egemen dildir, ayrıcalıklı dildir, korunan savunulan, muhafazakâr bir dildir. Ağza karşıdır. Ağız başkaldırandır yazı dili için. Çünkü dilin yasalarını, kurallarını dinlemez, belki de yazı dilini aşar. Ağızın bu özelliği kendiliğinden bir ifade sağlamış olmalı HASRETİNDEN PRANGLAR ESKİTTİM'in bireyine.

Folklorik, otantik bir dildir ağız. Konuşma dilinin doğallığıyla nes-

nellik taşır, canlılık kazandırır şiire. Yazı dilinin oralardan bakanlar için ilkel / feodal görünmesi bundan olmalı. Argoyu, bu sanatlı nükteli dili katmakla ayrıca işe bilinç katmış olur, Ahmed Arif. Proleterliğin dışavurumu olarak argo, Toplumcu Gerçekçiler'le ortak gereçleridir. Böylece HASRETİNDEN PRANGLAR ESKİTTİM'deki sıradışı birey, dil düzeyinde kurumlu, kuruntulu Cumhuriyet tipine tepki koymuş olur.

Bilindiği üzere konuşma dili tonlama, vurgu, kestirme ve kısaltmaların abartılı olduğu sözcük dağarcığının sınırlı tutulduğu bir dil düzeyidir. Tarihsel ve yöreseldir. Yine bu nedenlerle otantiktir; çoğu zaman ağızla özdeşir. Ahmed Arif, konuşma dilinin olanaklarını yazı diline taşımaya çalışır. HASRETİNDEN PRANGLAR ESKİTTİM'in ağızı, argoyu, jargonu aşan fonem boyutunun gözdoldurması (belki kulak doldurması demek daha doğru) bundandır

Kendine özgü ünlüler kuralı bulunan Türkçe'nin Batı kolunun Balkanlar'a dek uzanan ağızlarının özellikle ses ayrımlarıyla netleşmesi söyleyişin önemsenmesini gerektirir. Hint-Avrupa dillerinden taşınmış sözcüklerle gelen J, Q, X, W, V gibi fonemler ve allofonları Türk diline göre biçimlenmiş nörofizyolojileri zorlamış olmalı. İslâm ve Suriye uygarlıklarıyla karşılaşmalarından başlayarak dünyanın dil alanındaki kavranışı / yansıtışı artı bir engel olmasının / oluşturmalarının yanı sıra Türkçe, sözcük istilasına uğramış, bir ses kaosu girmiştir. Bu anlamda 1932'de başlatılan Türk Dil Devrimi, bazı fonemleri dışarda bırakmakla yazı diliyle konuşma dili arasında kopukluğa fazladan katkı getirmiştir.

Küçük Asya, Kafkasya, Orta-

Asya, Arabistan, bir yanı sıra Akdeniz kavşağında, eski uygarlıkların kalıtı da gözönüne alınırsa, Türkçe'nin bu bölge ağızları fonolojik sonuçlara dayanır. Yukarda sıralanan harflerin yanı sıra Hami-Sami dillerinin baskısı görülür ağızlar da. Sözgelimi uzun ünlüler, iki ünlünün yanyana bulunması gibi Türkçe'de görülmeyen özellikler. Ağıza dayansın dayanmasın şiir de bu özelliklerden etkilenmiştir. Araştırılacak olursa Nabî'de, Nef'i 'de bu etkiler görülebilir. En iyi örnekse Süleyman Nazif'tir. Onda ağız ayrımının kültürel kimliğinden kaynaklanan niteliklerini Ahmed Haşim imler: "Süleyman Nazif, insanlar arasındaki eski tabaka farkları gibi kelimeler arasında da sınıf farkının olduğuna kaani idi. Süfli addettiği bir takım kelimeler vardı ki onları üslûbunun eşliğine bastırmazdı. Bu kelimeler her günkü hayata ait herkesin kolayca söyleyip anladığı kelimelerdi. Asil kelimeler sınıfını ise tarihe, coğrafyaya, kozmoğrafyaya, felsefeye, ait olanlar teşkil eder, bu hususiyet üslubuna Asürî bir kâhin çeşni verirdi.

Süleyman Nazif elifbe içinde bilhassa (a) harfine meftundu. İntihap ettiği ekseri kelimelerde bu harf kuvvetle hakimdir. Onun için üslûbu bir hitabet lisanı gibi, derinden derine gelen garip bir avaz ile doludur. Onu okuyan bir adam bağırır bir adamı dinliyorum zannederdi ve önünde matbaa harfleriyle basılmış bir sahifenin durduğunu unuturdu."

Ahmet Haşim, "Cansız kamus onun elinde bir şule gibi yanardı" dediği Süleyman Nazif'in üslûbundaki ses özelliklerini şu sözlerle pekiştirerek dile getiriyor: "A harfinin teselsülüyle yukarıya

doğru bir inkişaf alan üslubu, diğer taraftan dumanlı ve hududu meçhul elfazın tesiriyle ufki bir it-tisa alırdı. Binaenaleyh, bu lisan, fikre hiç iftikar etmeksizin, sırf ke-limelerin tesiriyle sema ve deni-zin başdöndürücü itilâ ve vüs'atını almaya muvaffak olur-du." (1)

Bu sözleri kısaca özetlemek gerekirse, Süleyman Nazif, Ahmed Haşim'e göre terimsel niteliği olan sözcüklere ve A harfinin vurgusuna düşkündür; anlatımı söylev niteliği taşır. Yazısının bir yerinde de onun Asyalı görüntüsüne değinir; belâgat kaidelerine önem verdiğini ve uygarlığa tepkili olduğunu belirtir.

Ahmed Arif, dar alanıyla Süleyman Nazif'in kültürdeşidir. İkisinin de Türkçe, Arapça, Kürtçe ve Fransızca'sı var, Zazaca da eklenebilir bunlara. Türkçe'leri bu dillerin ortamının Türkçesi'yle ilgilidir. Süleyman Nazif'le Ahmed Arif'in benzerliklerini imlemeden önce uygarlık karşısındaki tavırda ayrılıklarını vurgulayalım. Bunun dışında aynı sözlerle Ahmed Arif de betimlenebilir.

Genellikle X olarak imlenen, o gırtlaktan gelen H ile K (a) arası tok sesin söyleniş HASRETİNDEN PRANGALAR ESKİTTİM'de görülebilir. A'ların uzun biçimleri sıkça yer alır: "mısra" kimi zaman A kısa yazılır. Sehven yazılmadığı, müziğin dayatması olduğu düşünülebilir. Uzun A'lar da yazım kurallarının gereğinden çok Ahmed Arif'in dilinde böyle gibidir. Hatta denebilir ki kimi A'lar uzunlarının allofonlarıdır. Kitap boyunca A'lı sözcükler dikkat çeker. A'ların oranının yüksek olduğu kesin. Cigara, yakayakaya, paramparça sözcükleri A'lar dolayısıyla seçilmiş gibidirler.

Mısra gibi 'ası' sözcüğü de kimi zaman 'ası' biçiminde büyük olasılıkla bilinçli olarak yazılmıştır. Bu da Büyük Ünlü Uyumu'nun baskısından çok l'nın l'ye oranla tok ve erkeksi olmasındandır. Ağızda varolmasına karşın bunun Ahmed Arif'in seçimi olduğu düşünülebilir; çünkü Diyarbakır ağızı kimi sözcükleri de

Büyük Ünlü Uyumu'na rağmen bozuyor. l'ların İ olarak söylendiği sıkça görülür bu ağızda. Uzun A'ların bulunduğu sözcükler de böyle, zorunluluktan çok seçime dayalı, beğeniye dayalı olarak kullanıldıkları izlenimini uyandırır.

X yerine kullanılan, H ile K (a) arası gırtlaktan çıkarılan Ğ'li sözcükler "boğaz, çığ, ağzında, dağ, kolbağları, uğruna" dikkat çekicidir. Ğ bazı ağızlarda Y'nin, bazı ağızlarda K'nın allofonudur. Ahmed Arif'de X'ye daha yatkın durur. Bu vurgulu seste Ahmed Arif'in aradığı erkeksi duyguya katılır. Bu sesler gibi "Loo-ooy, evlallah, alarga, lo, laaal, he canım..." sözcükleri de erkeke olanın dışavurumu yanlarıyla değerlendirilebilirler. Ya da bu izlenimi uyandırır

Bütün bunlarda erkek egemen toplumun duygularını götenler olabilir; ama şiir ve şair kendi koşulları içinde ve amacı doğrultusunda değerlendirilecek olursa gerçek kaygının Haşim'in sözünü ettiği o Asûri üslup olduğu, yiğitliği ve doğruluğu vurguladığı görülebilir. Bu eğilim sözcük seçiminde daha açıktır: Namus, yürek, puşt, kalleş, orospu, kahpelik, kavga, çatal yürek, filinta endam, zula, hançer, teke tek, posta yiğit v.b.

Aslında şiirin kendisi olan bu eğilimin bireyinin yaşama biçiminden kaynaklandığı birçok dizede ortaya çıkar:

"Vurun ulan vurun
Ben kolay ölmem"
--*--
"Umut sapına kadar namuslu"
--*--
"Yiğit Harmanları"
--*--
"Kavgada ustalık"
--*--
"Vurulsam kaybolsam derim
bir kavgada
Erkekçe olsun isterim
Dostluk da düşmanlık da"
--*--
"Yalanım yok, sözüm erkek
sözüdür"
--*--

"Tek'e tek dövüşte yenilmediler"

"Yiğitlik inkâr gelinmez"

--*--

"Koymuş postasını
Görmüş restini"

Bu dizeler hatta bütün şiirler gösteriyor ki Süleyman Nazif, Ahmed Haşim'in sandığı gibi Son Şarklı değil. Hitabet lisanı gibi âvâz ile dolu o Asyaî haşmet de son bulmamış. 'Nidaların azametinden ve tezatların şimşeklerinden' şiir damıtan bir Ahmed Arif gelmiştir. Bildirimin iletilmesi dolayısıyla ya da bir amaç olarak sese dayanan şiir bir anlayış sorunudur. Ahmed Arif'de hem bu nedenle hem de ağız dolayısıyla ses önemsenmiştir. "Mayakovski ritmi seste aramaktadır. Ahmed Arif ise söz'de arar. Bunun için onun şiiri bir noktada 'oral' niteliğini bırakır." diyor Cemal Süreya'ya katılmıyorum.

Mayakovski Aruz'dan ne kadar haberliydi, bilemiyorum. Şiir Nasıl Yazılır adlı yapıtında Serbest Müstezat kalıplarına benzer bir arayış içinde görünüyor. Onun formülü 'ra'lardan oluşuyor ve özgürdür dizede. Bu bakımdan ilginç olduğu için alıntı yapacağım.

Sergey Yesenin'e adlı şiirinin müziğini önce şu biçimde oluşturduğunu söylüyor:

"Ta-ra-ra / ra ra / ra, ra ra ra /
ra ra /
ra-ra-ree / ra ra ra / ra ra / ra ra
ra ra /
ra-ra-ra / ra ra-ra / rara / ra / ra
ra"

Yavaş yavaş bu ra'ların yerine heceler, sözcükler ve dizeler geliyor. Uzun denemelerden sonra şiir şu biçimini alıyor:

"Gittin
diyorlar
yukarlarda bir dünyaya
Sonsuzlaşma..
uçuyorsun
parıldayan yıl-
dızlara yaklaşarak
Borç yok artık bize
İçki de" (2)

Ahmet Arif olasılıkla ses özgürlüğünü kısıtlamasından çok yenili-

BİR DÖNEK'E SORULAR

Uyandım diyorsun
Uykuların mı yenildi
Parlak düşlerin mi
Yenilen kim

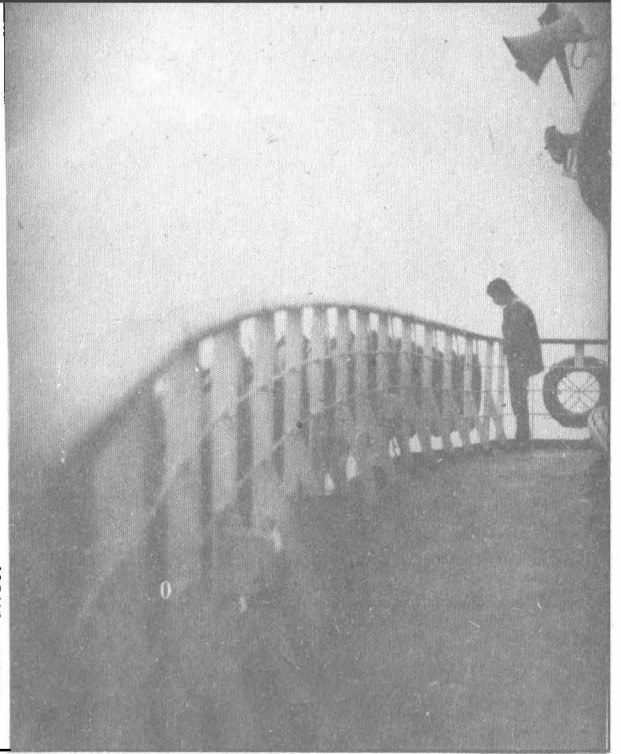
Uyanan sensin anladık bunu
Kötü bir düşten mi uyandın
Uyurgezerlikten mi
Yenilen kim

Uyandım diyorsun
Gözleri açık uyanan
Yeni bir uyku mu döndüğün
Yenilen kim

Sen yenenin yanındasın
Yenilen kim

Mustafa SERCAN

Halice Tuncer

ğin baskısıyla Aruz'u denemedi. Aruzu denememiş oluşu hangi nedene bağlanırsa bağlansın müziği, özellikle sesi boşlamadığı kesin.

Mayakovski, basılacak şiirin yazılırken "metnin yazılı bir metin olarak nasıl karşılanacağı" hesaplan- sin ister ve şöyle der: "Okurun tepkilerini düşünmeniz, onun dikkatini yazar olarak tam sizin o şiire verdiğiniz yoruma çekebil- mek için her türlü olanağı kullan- manız gerekir. Karmaşık bir insa- nın bir şiir yapıtına yükleye- bileceği duygu oynayışlarıyla karşılaştırıldığında noktalama dizgesi, noktaları, virgülleri, soru ve ünlem işaretleriyle son derece yetersiz ve güçsüz kalır. (3) HAS- RETİNDEN PRANGALAR ESKİT- TİM'in ağız ve ses özellikleriyle ilgi- li belirlemeleri açıklayıcı bu alıntıdan sanıyorum şu sonuca gidi- lebilir: Mayakovski seslendirilecek şiirleri hedeflemiştir hep. Bir şiirin metinden de ses özellikleriyle alım- lanabilmesi için yazının olanakları- nın zorlanması ve zorluğunu, bir

anlamda olanaksızlığını imliyor. Ya- ni metin halinde de şiirin ses etkisin- den, bu ögesinden vazgeçemiyor.

Yazı bir şiirin ses niteliklerini ver- mek için yetersizdir; özellikle sese dayanan şiirler için bu, böyledir. Metin halinde şiir, tamamen şiirin kendisi değil. Yukardaki çözümle- melerden de anlaşıldığı gibi bu so- runlar Ahmed Arif'in de sorunudur. Bu sorunların aşıldığını söyleme- nin olanağı yok; ama şiiri salt anla- ma, ya da salt imgeye indirgeyenler için önemsiz olabilir.

Vurgulamakta yarar var: Ahmed Arif için bu sorunun önemi şiirinin en az dört dilin kavşağında biçim- lenmiş bir ağıza dayanması ve bire- yinin sesini yakalayamamakta yatar. Mayakovski gibi seslendirilebilecek, yığınlar karşı okunabilecek bir şiir yazmıştır. Ne var ki Zülfü Livane- li'yle birlikte hazırladıkları kasette şi- irlerinin hakkını veremez. Kuşkusuz bu, seslendirme yeteneğiyle ilgili bir eksiklik; ancak şiirin seslendirilme- sine karşı çıkanlarla, şiirin sese da- yandırılmayacağını savlayanları

haklı çıkarabilecek bir kanıt olarak gösterilebilir. Ama Ahmed Arif'in başarısızlığı ağıza ve allofonları kullanamamaktan kaynaklanmıyor. Onun gibi bir diksiyon sorunu da de- ğil.

Cemal Süreya'nın savına katıl- mayışının nedeni bu savı eksik bulmam. Yukardaki açıklamalar gösteriyor ki metine (kitaba) yansı- mayan sesler var. Ayrıca Cemal Süreya'nın "oral" niteliğini birattığını neye dayanarak söylediğini anlamı- yorum. Tek kitabının dışında ya- yımlanmış şiirlerinde hep aynı ses özelliği görülür. Refik Durbaş'la konuşmalarından anlaşıldığına gö- re yayımlanacak olan kitabı da HASRETİNDEN PRANGALAR ES- KİTTİM'de görülen etnolojik, fono- lojik nitelikleri koruyacak.

Kaynakça:

- 1- Banarlı, Nihat Sami, Türk ve Batı Edebiyatı, Remzi Kitabevi.
- 2- Mayakovski, Vladimir, Şiir Nasıl Yazılır, Sergen Y.
- 3- A.g.y.

ŞİİR DENİZİNE AKAN IRMAKLAR

Gülsüm AKYÜZ

Yayımlanan her şiir kitabını bir ırmağa benzetiyorum. Şiirin o uçsuz bucaksız denizine kendi sesiyle, coşkusuyla karışan bir ırmağa... Kimi büyük kentlerin gürültülü kalabalığı arasında ince ince akan bir eski zaman çeşmesinin suyu. Kimi Anadoludaki bir dağ başından doğup yanık kaval seslerinin, türkülerin karıştığı, ince şırıltılarla akan bir dere. Kimi sessiz çağılıtlarla akan bir yeraltı suyu, kimi ilkyazlarda doğup köpüklerini savura savura akan bir taşkın su. Kimi köpüklü çağılıtlarla doğup bir mevsimde kayboluveren; kimi ince ince, sessiz sessiz sürekli akan ırmaklar. Şiir kitapları. Kimi genç bir ozanın ilk yapıtı, kimi bir ustanın son yapıtı. Hepsî de kendi sesi, rengi, duyarlıklarıyla şiir denizini çoğaltan, düş evrenine yeni güzellikler katan yapıtılar. Hepsî de ozanların yüreklerini açtıkları, yaşamın o en ince yanını -şiiri- başka insanlarla paylaştıkları yapıtılar.

BİR İLK YAPIT

Kimi mutlandırıp sevinç veriyor, kimi hüznlendiriyor bizi bu yapıtıların. Tıpkı: "dünya incitiyor beni bir bir üven arıyorum / üzülsün demiyor hiç üzüyor / bir dayanak arıyorum ağlamak için / bir tarih arıyorum... bir takvim yaprağı / bir sığınak arıyorum ağlamak için / tutuşturup bir ucundan kışlık saray'ı / bir odaya oturup ağlıyorum ben" dizelerinde olduğu gibi. Önder Kızılkaya'nın "Üzülsün Bir Zaman" adlı yapıtını okuduğumda, bu dizeler günlerce beynimin içinde dolandı durdu. Ozan yüreğinin duyarlılığını, ozanların kırılmağını ne güzel dışa vurmuş diye düşünüp durdum. Hele hüznlendiğim zamanlar hep bu dizeler düştü aklıma. O zaman yeniden

yeniden açıp okudum kitabı ve genç ozanın zengin imgelerle süslü daha birçok güzel dizesiyle karşılaştım. Kitaptaki şiirler; Güzeldir Başlangıçlar, Üzülsün Bir Zaman, Ay'ın Eteklerinin Altında, Soğuk Şerbet başlıklarının altında toplanmış. İlk iki bölümdeki tek şiirler, birbirinden bağımsız olmakla birlikte ardarda okunduğunda bir bütünlük oluşturuyor. Bu bölümlerde, ülkemizin yakın tarihinde yaşanan acılı olaylar, birbirinden bağımsız, ama bütün içinde birbirini izleyen şiirlerde dile getirilen hüznle dışa vurulmuş. "Bana Su Vermiyorlar", "Çıkarıp Öpüyorum", "Adımı Soruyorlar" "İnliyordu Koridor", "Ne Yazık Geçiyor" şiirlerinde olduğu gibi.

"Yıldızlar / nisan'dan mayıs'a / sekerek geçiyor / ay'ın / etekleri takılıyor çitlere / dünya dönüyor" dizeleriyle başlayan "Ay'ın eteklerinin Altında" bölümü; Ozanın söyleyişi ve çizdiği resimler nedeniyle kitapta belki de beni en çok etkileyen bölüm oldu. Genç ozanın yalın, ama son derece güzel imgelerle süslü şiirini okurken, elimdeki kitabın bir ilk yapıt değil de üzerinde titizlikle çalışılmış gelişmiş bir yapıt olduğunu düşündüm. Ozan bu bölümde çizdiği resimlerin yanısıra iç burkan bir de mesaj iletiyor okuruna: "geçiyor gecenin koynundan gece ekspresi / geçiyor son hızla dağın yamacından / ürperiyor sessizlik donup kalıyor bir an / mayıs'ın karpısında / çiçek açmış bekleyen esrik badem ağacı / en güzel üç çiçeğini veriyor trenin rüzgarına / bir göktaşı düşüyor göğüs kafeslerine / yüreklerinde kırlangıçlar evcecen çırpınıyorlar / çatlıyor sıvaları yüreklerinin."

Bu bölümdeki son şiir olan Bulgur Zamanı'nda ise; ozan yaşamdan, insanlarımızdan değişik resim-

ler getiriyor karşımıza, değişik sayfalar açıyor önümüze: "kadınlar bulgur yapar bahçede / bulgur zamanı / karıncalar basar evlerini / bulgur zamanı / çekirdek kabukları / kurumuş yufka kırıntıları / bulgur taneleri / dut çekirdekleri / ve güneşi alıp giderler karıncalar / yerin altına / destancılar geçer sokaktan / bulgur zamanı."

Önder Kızılkaya 1963 Eskişehir doğumlu. "Bulgur Zamanı" adlı dosyasıyla 1990 Akademi Şiir Özendirme Ödülü'nü alarak duyurdu sesini ilk kez. Bu hüznü, hüznü olduğu kadar kendi içinde yetkin, gelişmiş bir çizgiye ulaşmış sesin şiirimiz adına bir kazanım olduğuna inanıyorum, ve "hoşgeldin" diyorum Önder Kızılkaya, şiirin o acı, hüznü düş kırıklıklarıyla, ama bir o kadar da renkli düşlerle ve güzelliklerle dolu dünyasına. Hoşgeldin. Sesin gür, suyun bol ve sürekli olsun.

BİR USTANIN SON YAPITI

Bir ilkyaz günü doğup yağmur sularından, bugüne dek hiç durmadan akan akan ve yeni yeni derelerle, ırmaklarla çoğalan bir ozanın son yapıtını tutuyorum elimde.

Kitabın sayfalarını çevirirken o her zamanki bildiğim ve sevdiğim şiirlerle karşılaşacağımı düşünüyorum. Ama daha ilk sayfalarda yanıltıcı anlıyorum. "Afiş", benim alıştığımın dışında yeni, değişik şiirlerle dolu. Sennur Sezer, kadın yüreğinde daha da incelen ozan duyarlılığını biraz daha değişik konularla yöneltmiş, biraz daha değişik söylemler kullanmış. Şiirlerinde son on yılda dünyada ve ülkemizde olagelen değişimlerin izleri, yansımaları var. Ozan dünyayı, insanları, toplumu, insan ilişkilerini ve kendini sorguluyor, tartışıyor "Afiş"

KALDIRIM MENEKŞESİ

*Yok başka polen gönderecek
asfaltla duvar arasında kalmış
kaldırım menekşesine.
Uslu bir saksı çiçeği değil
kökleri sarmaş dolaş
dost, düşman birarada da değil yaylalarda.
O yalnızca
yalnızdır
direnmesi boşuna yaz sonuna.
Öyleyse, sök köklerini
yağmur artığı, yoz ve toz topraktan
rüzgar bilir tanır seni kırlardan
kaya gözlerinden dağların
alır götürür belki
götürmezse, öl sen de
basmadan üstüne kent yığını bir çocuk.*

Ayhan ERGÜN

Adil Salih

şiiirinde olduğu gibi: "Çünkü ben / kazıyarak apartımanları / bakmak istiyorum yüzünüze / Ne kaldı? / Çünkü ben / Örttükçe sesimi aşış-ler / Aşkı düşünüyorum / Kazıyarak şiiiri / Ne Kaldı?" Ağırıyor şiiirinde olduğu gibi: "Elimi açıyorum / Yüzümü örtmeye / Gözlüğümü çıkartsamda taksam da aynı / Bu gençler amma birbirine benziyor / Gerçi onsekizle yirmi yıl anca / İnce bir telaş kocaman bir şaşkınlık / Eskiden umut derdim / Şimdi/ söz bulamıyorum". Kitap; Afiş, Eviçi Şiiirleri ve Kısa Özgeçmiş bölümlerinden oluşuyor. Her bölüm kendi içinde bağımsız, ama bütün içinde birbirine bağlanabilen şiiirlerle örülmüş. Afiş bölümündeki Beton Kıyıları şiiirinde, içinde yaşadığımız çevrenin, doğanın insan eliyle yıkıma uğratılmasına -betonlaşmaya, sevgisizleşmeye- karşı tepkisini dile getiriyor. "Biz şehrin varoşlarına yuvalananlar / Gölgesiz kıyılarındasfaltın / Tekerlek ulumalarını bekleyenler / kırılacağıları unuttuk / Leylekleri / Gece ışıkmıyor artık / beton... beton... ört / karanlığı da. "Afiş bölümünün sonundaki Sıra-

dan Test şiiiriyse değişik bir söyleyiş kullanılarak yazılmış. Bana göre bu şiiir; ozanın, insan ve ozan olarak görevlerini, sorumluluğunu vurgulaması açısından çok önemli.

Eviçi Şiiirleri, adından da anlaşılacağı gibi gerçekten eviçi şiiirleri. Yaşamın acı-tatlı, iyi-kötü yanlarının yoğun olarak yaşandığı eviçlerinin... Ozan, bu şiiirlerinde kadın erkek ilişkisini toplumcu bir bakışla irdeliyor, sorguluyor. "Dertle kabarmış fincan dipleri / Gözümüzden akamayan damla / Patrona atılmayan tokadın / Çarpılması kapıya" dizelerinde olduğu gibi. Bu bölümdeki Yanlış Kadınlar Ezgisi şiiiriyle sürdürüyor ozan sorgulamasını: "limon sarısı tahtalara / oyalara" "yemeklere sığınmış" kadınların gerçeğinde... "Geç gelmelerden savaşırlara" giden erkekleri bekleyişlerini ve kimlik arayışlarını irdeliyor. "Sıkımbaşlar ve şitlik / ... / oyalar, oyalar, küçük oyalar / Yalnızlık kanıtı küçük oyalar" dizelerinde olduğu gibi. Savruluşlarını vurguluyor kadınların şu dizelerle: "Boyalara sığınır şimdi, kokulara / Yalnız ve yanlış kadınlar / .../ Gi-

dip gelir Beyoğlunda akşamüstleri". Kadının Akşam Duası, bir başka eviçi şiiiri. Tekdüze, bıktırıcı evişlerinden bunalan kadının şiiiri. "Durmadan dağılır oda / Küflü bir ıslaklık dolaplarda / Aşkı düşün aşkı, dayan- ısıldayan sabun köpüğü" dizeleriyle yüreklendirdiği kendinin ve öteki kadınların şiiiri. Herşeyi öylece bırakıp gitme isteğiyle, ev işlerinin yapılması zorunluluğunun çelişkisini dışa vuruyor şu dizelerle: "-Bir çayevinde olmalı şimdi / Şiiirler okumalı akşam serinliğinde / Uzaktan uzağa toprak kokusu- / Bulaşık kalsın / Soğudu su, yağlar dondu / Çorba pişmeli"

Afiş'teki şiiirlerde; bazan hüznün, bazan öfke, bazan umutsuzluk, bezginlik, düş kırıklığı, sorgulamalar, irdelemeler, hesaplaşmalar öne çıkıyor. Ama ozan yaşamdan, insandan umudunu hiç kesmiyor. Hep diri tutuyor umudu, direnci ayakta... "Daha ümidimi yitirmedim / Biri vardır kalabalıkta o köyden / Karşılıklı susabiliriz" dizelerinde söylediği gibi.

ELEŞTİRMENİN DİLİ KİMİN DİLİ DEĞİL

İbrahim OLUKLU

Hulki Aktunç'un, Varlık'ın Mart 1992 tarihli sayısında Fethi Naci'nin yazılarındaki kimi anlam ve anlatım aksamalarını ele alan bir yazısı yayımlandı. Aktunç'un bu yazısı, Fethi Naci'den seçilen örnekler bağlamında elbette haklılık payı taşıyor. Ama seçilen eleştirel yöntem doğru değil. Çünkü Aktunç, yazınımız adına genellik içeren benzer türden aksamaların başka yazarlarda da olduğunu hiç konu etmiyor. Oysa aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi, anlam ve anlatım aksamaları yazınımızda oldukça yaygın. Üstelik bu yaygınlığın içine Aktunç'un yazdıkları da giriyor.

Veysel Öngören, bir yazısında, Adalet Ağaoğlu'nun bir yapıtında yer alan "kavun tınlaması" sözünden hareketle Ağaoğlu'nu eleştiren bir yazarı uyarıyor, metin çözümlemesinde böylesi bir bakışın yetersiz kalacağını söylüyordu. Aktunç'un belirlemeleri de bir anlamda o noktada kalmıştır.

Anlam ve anlatım aksamaları, "Üniversitelerarası Sınavlar"da bir soru türünün konusudur. Üniversite Hazırlık Kursları'nda, bu türden aksamalar çeşitli örneklerle işlenmektedir. Birçok açıdan olumsuzlanan kurslar, sanıyorum, ele alınan örnekleriyle yazarlarımız için de uyarıcı olacaktır. Ayrıca Ömer Asım Aksoy'un "Dil Yanlışları" adlı kitabı bu açıdan bir başyapıt niteliğindedir.

Anlam ve anlatım aksamaları konusundaki zorluklar, salt Fethi

Naci'ye ve eleştirmenlere bakılarak aşılamaz. Hulki Aktunç'un yazısı, bu açıdan kaleme alındığı için bir yanılla da duygusal planda kalmıştır. Burada insanın aklına hemen şu soru geliyor: Aktunç'un bu yazısı, geçmiş bir acının dile getiriliş biçimi olmasın? Konu edilen açıdan bakılınca Mehmet H. Doğan'dan seçilen örnekler ayrıca uyarıcıdır.

Bütün bunların ötesinde aşağıdaki örneklerin incelenmesi, konunun ne denli geniş boyutlu olduğunu gösterecektir. Üstelik bu örneklerin seçimi uzun boylu bir çalışmayı da gerekli kılmamıştır.

Örnek:1

"Bu şiir temelde bütün değerlere **muhalif** bir şiir. Yaşamı tümüyle olumluyor, ama olumladığı yaşam, bir **olduğu gibi** yaşam değil, **olmasını istediği** bir yaşam." (1)

1. Cümle: "Bu şiir temelde bütün değerlere muhalif bir şiir."

- Muhalif olan ne?

Bu şiir. (özne)

2. Cümle: Yaşamı tümüyle olumluyor."

Yaşamı tümüyle olumlayan ne?

Bu şiir. (özne)

3. Cümle: "Ama olumladığı yaşam, bir olduğu gibi yaşam değil."

Bu cümle, ikinci cümleye bağlanmış durumda. Yukarıdaki "ortak özne" bu cümlelerin öznesi değil. Öyleyse bu son cümlelerin yüklemiyse diğer yüklemeler arasında aynı özneye bağlanma açısından bir uyumsuzluk var. Parçada yer alan

son iki cümleyi ek eylemleriyle birlikte düşündüğümüzde uyumsuzluk daha kolay anlaşılır.

Örnek:2

"Masallar ve 'mythos'lar anlatıla anlatıla değişir. Anlatanlar bile değiştirir bazan." (2)

1. Cümle: "Masallar ve 'mythos'lar anlatıla anlatıla değişir."

Anlatıla anlatıla değişenler nelerdir?

Masallar ve 'mythos'lar. (özne öbeği)

2. Cümle: "Anlatanlar bile değiştirir bazan."

- Neyi değiştirir anlatanlar?

Masalları ve 'mythos'ları. (nesne)

Bu iki cümle arasında özne ve yüklem açısından bir uyumsuzluk var. Yazar bu iki cümleyi "ortak özne"ye bağlamak istemiş, ama cümlelerden ikincisinin yüklemi bir önceki cümlelerin öznesini değil, nesne istemektedir.

Örnek:3

"Yolsuzluk, rüşvet, ahlaksızlık, suistimal yalnız Türkiye'ye özgü değildir; dünyanın en zengin ülkelerinde rastlayabilirsiniz." (3)

1. Cümle: "Yolsuzluk, rüşvet, ahlaksızlık, suistimal yalnız Türkiye'ye özgü değildir."

Ne yalnız Türkiye'ye özgü değildir?

Yolsuzluk, rüşvet, ahlaksızlık, suistimal. (özne öbeği)

2. Cümle: "Dünyanın en zengin ülkelerinde rastlayabilirsiniz."

Neye dünyanın en zengin ülkelerinde rastlayabilirsiniz?

Yolsuzluğa, rüşvete, ahlaksızlığa, suistimale. (Dolaylı tümleç öbeği)

Burada ikinci cümlelerin yüklemi, birinci cümlelerin öznesine bağlanamıyor. Bu cümle dolaylı tümleci gerekli kılıyor. O da cümlede kullanılmamış.

Örnek:4

"Hulki Aktunç çok yönlü bir yazar. Daha çok öykü ve romanlarıyla tanıyordum onu; daha sonra gerçek bir emek ürünü olan Büyük Argo Sözlüğü geldi." (4)

İlk cümlelerin öznesi "Hulki Aktunç". İkinci cümle -noktalı virgüle kadar olan nesne istiyor. Burada bir aksama yok. Noktalı virgülden sonra gelen cümle başka bir adıl istiyor. O cümle, adıyla birlikte şöyle olmalıydı: "daha sonra, gerçek bir emek ürünü olan Büyük Argo Sözlüğü geldi (Aktunç'un veya onun).

Örnek:5

"...cezaevi, azalanmak, bitenmek, aynatmak.. gibi şairin kendisinin türettiği -abç / İ.O.- sözcükler okurun yolunu kesiyor, onun kitap içinde ileri geri gitmelerle uyanık kalmasına neden oluyor." (5)

Cümlede, sözün hedefi "okur" olduğuna göre son bölümdeki "onun" adılının kullanımı fazladır. Burada bir başka yanlış daha var. Onu da rahmetli Cemal Süreya'nın, ilk basımı Mart 1988'de çıkan **Sıcak Nal** adlı kitabından yapacağım bir alıntıyla göstereyim:

"Pencere silen kadınların

Uzaklarda bir yerleri aynatmasından belli."

Soru: "Aynatmak" sözcüğü, Cemal Süreya'nın mıdır, Hulki Aktunç'un mudur? Yoksa "aynatmak" bütün bunlardan önce Türkçe'de

bir mastar mıdır? Bu örnek üzerine şimdilik bu kadar olsun.

Örnek:6

"Gördüğünüz gibi birçok şeye vurdum, kırdım, ama Teleon'u kıramadım." (6)

İlk cümlelerin yüklemi dolaylı tümleç, ikinci cümlelerin yüklemi ise nesne istiyor. Oysa bu **reklam metnin yazarı** her iki yüklemi aynı dolaylı tümlece bağlayarak bir yanlış yapmıştır. Cümlelerin doğrusu şöyle olmalıydı: "Gördüğünüz gibi birçok şeye vurdum, (birçok şeyi) kırdım."

Örnek: 7

"René Char, yalnızca Fransız şiirinin değil yirminci yüz yılın en karmaşık şairlerinden biridir; şiirlerini birbirine koşut ve birbirleriyle iç içe, birden fazla şiirsel biçimi içeren bir organizma durumuna getirmiştir. Şiirleri, yalın yüzey yapıya karşın derin yapıda çokanlamlıdır." (7)

İlk cümle özneye bağlanmıştır. "René Char" burada öznedir. Aynı durum ikinci cümle için de geçerlidir. Oysa son cümleyi bu özneye bağlamak mümkün değil. Bu cümle: "(René Char'ın) şiirleri, yalın yüzey yapıya karşın derin yapıda çok anlamlıdır" biçiminde olmalıydı. Bu durumda özne "René Char" değil, "René Char'ın şiirleri" söz öbeği oluyor.

Örnek: 8

"İnsan dışarı çıkınca bunu hemen görüp anlıyor ve bazen şükür bile ediyor." (8)

Burada ilk cümlelerin yüklemi nesne almış. İkinci cümlelerin yüklemi nesne istemiyor. O cümlelerin yüklemine dolaylı tümleç gerekiyor. Öyleyse ikinci cümlelerin şöyle kurulması gerekir: ve bazen (insan-ortak özne) buna şükür bile ediyor."

Örnek:9

"Demek istediğim şu ki sorunlarımızı bilelim ve onları karamsarlığa kapılmadan çözelim." (9)

Bu cümlelerden ilkinde nesne kullanılmış: "Sorunlarımız". İkinci cümle de aynı nesneye bağlanabiliyor. Oysa yazar "onları" diyerek adlı fazladan kullanmış oluyor. Çünkü bu cümle de, ilk cümlelerin nesnesine diğerleriyle birlikte bağlanabilmektedir.

Örnek:10

"Forum'u düzenleyen iki şairin, Hilmi Yavuz ile Özdemir İnce'nin bana aşırı görünen bu iyimserliklerine katılmasam bile gerçekleşmesini diliyorum." (10)

Bu cümlelerin ilk bölümünde "Hilmi Yavuz ile Özdemir İnce'nin sözleri "açıklayıcı söz" olarak kullanılıyor. Bu sözün, iki virgül veya iki kısa çizgi arasına alınması gerekirdi. Ayrıca bu cümlelerin son bölümü şöyle olmalıydı: bu iyimserliklerine katılmasam bile (forumun) gerçekleşmesini diliyorum." Öğe eksikliği cümlelerin anlam açısından aksamasına neden oluyor.

1. Tabula Rasa, Özdemir İnce, Can Yayınları, s. 51.
2. Bir Ahlakın Karanlığı: Ebyb ile Narkissos, Hulki Aktunç, Varlık, Nisan 1992, s. 13.
3. Cumhuriyet, Başyazı, 14 Mayıs 1992.
4. Şiirin Kıyıları, Mehmet H. Doğan, Adam Sanat, Mayıs 1992, s. 29.
5. Agy.
6. Teleon'un reklamlarından birinde yer aldı bu sözler.
7. Sombahar Dergisi Yönetim Kurulunun Dikkatine, Özdemir İnce, Varlık Mayıs 1992, s. 48.
8. Milliyet, Metin Toker'in köşeyazısı, 15 Mayıs 1992.
9. Agy.
10. Şiirin Savunulması, Ahmet Oktay, Milliyet, 9 Şubat 1991.

MANDELA'NIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Ömer BİLGE

Mandela hayatını demokrasiye, insan haklarına ve baskıların kaldırılmasına hizmet ederek geçirmiş, Afrika Ulusal Konseyi Nelson Mandela'nın Atatürk Barış Ödülü'nü kabul etmediğini beyan eder.

Afrika Ulusal Konseyi'nin bu kararı modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e karşı hiçbir olumsuz görüş yansıtmamaktadır.

AFRİKA ULUSAL KONSEYİ

Ülkemizde her yıl verilen Atatürk Uluslararası Barış Ödülü bu yıl Afrika Ulusal Konseyi'nin lideri Nelson Mandela'ya verildi. Ne var ki bu ödül, yukarıdaki bildiri ile kabul edilmeyerek geri çevrildi. Sen misin bunu yapan. Bir kıyamet koptu. Bu konuda basınımızda çıkan yazılardan bazı bölümler aşağıya alınmıştır. Yazılar çok uzun olduğu için bölümler halinde aktarılmıştır. Bunu şunun için özellikle belirtmek gerekir. Daha sonra değinildiğinde, "bir yazının bir bölümü o yazıyı bağlamaz, anlam değişikliği yaratır, bütünden ayrı ele alınmamalı" gibi savlarla karşılaşmak mümkün. Ama bu savları ileri sürecek olanlar endişe etmesinler.

Yazılarından aldığım aktarmalar çok net ve özlü. Ayrıca bu netlik ve özlülük için kendilerine teşekkür etmek ve kutlamak gerekir.

Bu ödül daha önce kimlere verilmiş:

1986 Nato Genel Sekreteri

Joseph Luns

1987 Federal Almanya Cumhurbaşkanı Weizsaecker

1988 Verilmedi

1989 Japon Prensi Takahito Mikase

1990 Kenan Evren

1991 Verilmedi

Ve 1992 Nelson Mandela.

Gelelim basınımızdan aktarmalara:

"Mandela kim, Gazi Mustafa Kemal Atatürk kim?... Özellikle mi? Özellikle Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki siyah derili çoğunluğun, beyazlarla eşit siyasi haklara sahip olması amacıyla 1950'li yıllarda Afrika Ulusal Kongresi isimli bir hareketi kuranlar arasında bulunması.

.....
Demek ki, Mandela deyince muhteremin sicilinin pek de temiz olmadığını peşinen dikkate almak gerekir."

"Sizden başka demokrasi mücahidi yok mu dünyada? Üstünlüğünüz ne? 27 yıl hapis yatmak mı? Yoo. Hiç övünmeyin. Hapiste, ekmek elden su göldendir. Marifet, 27 yılı dünyadan tecrit edilip, mücadeleyi dışardakilere yaptırmak değil, asıl marifet 27 yıl dışarıda kalıp mücadeleyi bizzat yapmak ve dimdik ayakta kalmaktır. Demekki siz, o zaman da kolay yolu seçtiniz.

Bay Mandela, galiba kafa-

nız da fazla işlemliyor. Demokrasi havariliği, ille de zekâ gerektirmez.

.....
Bu yaşta bu zekâ."

"Afrika'lı "özgürlük savaşçısı"nı adam yerine koyup Atatürk ödülü vermişiz. Ona değer verdiğimizizi göstermişiz. Nelson Mandela ülkesini işgal eden ve siyah çoğunluğun bütün haklarını elinden alan beyaz azınlığa karşı yıllar süren kavganın lideri. Yaşamının büyük bir bölümünü cezaevlerinde geçirdi. Türkiye, cezaevinden yakın geçmişte salınıp özgürlüğüne kavuşan bu adamın kavgasına değer verdi... Ve onu, bu yılki Atatürk Barış Ödülüne layık gördü.

.....
Ve bu adam, büyük bir terbiyesizlik yapıp ödülü almayacağını açıkladı.

.....
Şimdi gelelim işin bir başka yönüne. Türk Hükümeti hemen her yıl birisine Atatürk Barış Ödülü veriyor. Geçmişte bu açıdan anlamsız işler yapıldı. Bu ödül NATO Genel Sekreteri Luns'a ve Kenan Evren'e verildi. Nedenini şimdi bile anlayabilmiş değilim."

"Kimlerden oluşuyor Atatürk Barış Ödülü Komitesi. Başbakan'ın ve bazı bakanların yanı sıra, YÖK Başkanı ile "Genel Kurmay Başkanı ve

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri" de var ödül komitesinde... Ne ilgisi var askerlerin bu kurulla?.. Sanki askeri bir madalya takılacak ödül kazanan kişiye...

.....

Şu ödül komitesini askerlerden arındırıp, sadece Türklerden oluşan değil, aynı zamanda uluslararası kişilere yer veren bir komiteye dönüştürelim."

"Gerçekten de Atatürk'e yönelik bir olumsuzluk taşıyor bu cümleler. Hatta tam tersine aklımızı başımıza getirecek tokat etkisi yaratıyor.

.....

Bu ödül dünya barışına katkıda bulunan kişilere vermek üzere konuldu. Fakat ilk askeri bir pakt olan NATO Genel Sekreteri Joseph Luns'a verildi. Mandela'dan önceki son ödülü de Türkiye'de darbe yaparak Millet Meclisini ve partileri kapatan Evren almıştır. Bu yanlışlar Atatürk Barış Ödülü'nü sakatlamış, hatta lekelemiştir. Üst üste yanlışlar bu ödülü öldürmüştür... Doğru karar bu ödülü kaldırmaktır."

Mandela kim?

Basınımızda yer alan yazılara göre: Özgürlük savaşçısı, ekmek elden su gölden bir yiyici, terörist, geri zekalı, terbiyesiz, sicili bozuk, vs... Doğrusu bu kadar olumsuzluğu taşıyan bir adamın ta Ümit Burnu'ndan aldığı bir tavırla, hepimizi galeyana getirmesi çok ilginç. Mandela her kimse, bir tarafa koyalım şimdilik. Gelelim adına ödül konulan Atatürk'e.

Atatürk kim?

"Bağımsızlık benim karakterimdir" diyen, dünyanın ilk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı kazanan... Saltanat ve hilafete son verip Türkiye Cumhuriyetini kuran... Halkını ortaçağ karanlığından kurtarıp aydınlanma

çağına taşıyan... İzmir'in kurtuluşunda, basması için önüne serilen Yunan bayrağını, "bayrak milletlerin onurudur" diyerek kaldırtan... Çanakkale Anzak Koyu'ndaki yazıtta; Düvel-i Muazzama'nın Avustralya'dan getirip kırdırdığı o uzak ülke insanların anne ve babalarına: "Burada yatan insanlar uzak yerlerden getirilerek kendi ülkesini savunan insanlara öldürülmüşlerdir. Ey bu öldürtülen insanların anne ve babaları. Onlar öldükleri bu topraklarda huzur içinde yatmaktadır. Çünkü onlar artık bizim evlatlarımızdır" diye seslenen Mustafa Kemal.

O'nu incelemek ve anlatmak sosyal bilimcilerin ve tarihçilerin işi. Anlamak da bizim işimiz. Anlamanın birinci yolu da, özgür aklın ve bilincin yolundan geçer. Bağımsızlığın, cumhuriyetin, devrimlerin, onurun ve sevgisinin potasında pişerek.

Şimdi, ne ilgisi var denilecektir Mandela ile Atatürk'ün yaptıklarının. Yıllardan beri çeşitli nedenlerle, sözüm ona Atatürkçülük adına ona ait her şey yok edilmektedir. Bazan ince ince, gizliden.. Bazan da doğrudan doğruya. Hele son yıllarda bu bir yarı ve görev haline gelmiştir. Örnekleri saymakla bitmez.

Şimdi siz: **Afrika Ulusal Kongresi**'ni kuran Mandela'yı "sicili bozuk muhterem" ilan edeceksiniz.

Şimdi siz: 27 yıl özgürlük mücadelesi için hapis yatmayı, geri zekâlıların ekmek elden su gölden geçim yolu ilan edeceksiniz.

Şimdi siz: Afrika'lı Özgürlük Savaşçısını adam yerine koyup ödül verdiğiniz, lütfunuzu kabul etmediğinde "terbiyesiz" olduğunu, Luns ve Evren'e verilişleri şimdi bile anlayamadığınızı ilan edeceksiniz

Şimdi siz: Mandela'yı ödül kazanan kişi, ödül komitesini askerlerden arındırıp, sadece Türklerden değil uluslararası kişilerden oluşan bir komiteye dönüştürmek gerektiğini ilan edeceksiniz.

Şimdi siz: bu ödülün Luns ve

Evren'e verilmesi yüzünden sakatlandığı, hatta lekelenildiğini, öldüğünü, doğru kararın bu ödülü kaldırmak olduğunu ilan edeceksiniz.

Şimdi, bütün bu saldırıların düzeyi Mustafa Kemal Türkiye'sinin düzeyi midir? Yoksa sözde aydınlarımızın manüple edilmiş kalemlerinin düzeyi midir? Usumuz Kurtuluş Savaşı yıllarına doğru gidip geliyor. Aklımıza da neler geliyor: Kuvay-ı Milliye'cileri hain ilan eden saray fetvacıları...

Ömrünün nice yıllarını ılıcak surlarda kulaç atıcılıkla geçiren tatlı su frenkleri...

Kendini terbiye dağıtım vahmine kaptıran, çöller aşan ferasetleriyle Luns ve Evren'de yaya kalanlar.

Askerden arındırılmış ama hangi "uluslararası" olduğu bilinmeyen ölçülere şablon koyucular...

Sakatlanan, lekelenen, yarı ölü Anadolu'dan Mustafa Kemal'in öncülüğünde ayağa kalkan Türkiye Cumhuriyeti...

Amacımız ne Mandela'yı savunmak ne de Mustafa Kemal Atatürk ile kıyaslamak. Sorun Mandela'nın ödülü geri çevirmesi değildir. Sorun, sözüm ona Atatürk savunulurken onun değerlerine yapılan saldırıları savunmak sorunudur. Ülkemiz Mustafa Kemal ile birlikte çağına damgasını vurmuş, vurduğu damganın önemi ve değeri gittikçe daha anlaşılır olmuştur.

Herşeyi halkıyla yaptığını övünçle söyleyen Mustafa Kemal'i anlamak bir bilinç işidir. Bağımsızlık, cumhuriyet, devrim, onur ve sevgi ve saygı gibi değerler ister. Belkemişsizlikler, yaz boz tahtaları, her on yılda bir kabanar döngel tutkular artık geride kalmaktadır. Çünkü Atatürkçülük, Kuvay-ı Milliye ruhunu hiç kaybetmeyecek bir aydınlıkçılık ve gerçekçiliktir.

İnanıyorum ki, Mandela'nın yerinde olsa Mustafa Kemal de geri çevirirdi bu ödülü. Çünkü o bir hanedan prensi değil, bir hanedanlık yıkan Mustafa Kemal Atatürk'tür.

SATRANÇ ŞİİRLERİ

SATRANÇ TAHTASI

Tahtada
aklarla karaları
kareleri
dalgalandırıyor bir yel
kurgular fısıldıyor usuma

vurgunluğum oluyor kraliçeye satrancım
akıllanıyorum.
aklarla kareleri
karaları
dalgalandırıyor bir yel
kendimi görüp ölüyorum.

KALE

Erotizm yaratıcısı bir eşkiya
erotik karelerde
doğrudan karşılaşmak
sarkaçlarla
boşalmak kraliçeye
ve söz olmak
iki sarkaç zamanı
dört sarkaç zamanı
son zaman
en zor zaman
oyun sonunda kale olmak.

AT

Soyaçekimli karelerden sonra
bir fil açmazından kurtulup
kalemi omuzlar mısın
kendimi görüp görüp öldüğüm suları
bir aşk-ı "L" ile aşip
türkünü söyler misin güzel at

bana yürüyor
sana koşuyorum
bana türkünü söyler misin güzel at.

FİL

yürümek zor
vurup da kaçamamak kadar
ondandır
sahte iktidarısın
aynı oyunun

başlayıp biteceğini

bilirsin her oyunun
bilgesin
onun için
aynı güvenli sularda
tuzaklarınla yalnızsın.

VEZİR

Ölümdün
su değer ayaklarına
serinler boynun
ya önce düşmeli başın
ya oyun ortasında
ya da en koyusunda girdapların.

kraliçemin en yakını
aşkıma tanık
buzul bir düşman
asilsin

ne çok üşüdüm.

ŞAH

karelerden
ve sulardan ibaret egemen
yüzyıl sürer her oyun
tek simyada yengimim

erdim sana
ermiş
toz ve dumandım
üzülme kraliçem
artık
ne ölüm
ne de kalım.

PİYON

varlığınız ve yokluğunuz bir
yaşam gibi
ölüm gibi
ama neden titretir soluklarınız
suyu ve tahtayı sonsuzcasına

bildim
özge bir ruh güzelliğiyledir.

Nihat ATEŞ
1989

AHMET ADA: "İNSANİ SÖYLEMİ İÇERMİYEN ŞİİR ÖLÜ DOĞMUŞ ŞİİRDİR"

Halim ŞAFAK

— Sevgili Ahmet Ada, önce bir saptayımdan sözaçmak istiyorum. Yazın dünyasında "Star Sistemi" dediğimiz bir olgu tartışılıyor. Bir şairin, bir romancının nitelikli yapıtlar üretmesi yetmiyor. Çünkü iyi ürünün okuyucuyla buluşması önleniyor. Siz ne dersiniz?

— Önce yazında "Star Dizgesi" olgusuna açıklık getireyim. Özünde doğru bir saptayım bu. Cengiz Gündoğdu varolan bir yapılanışın yazına zararlarını doğru bir tavırla ortaya koydu. Ama sinema, müzik gibi sanatın yaygın alanları için daha uygun ve denk düşüyor bu adlandırma. Biliyorsun, kapitalist ülkelerde olduğu gibi medyalar ülkemizde de hayatı yönlendiriyor. Kitle iletişim araçlarının rolü arttı. Son seçimlerdeki reklam kampanyaları bunun somut örnekleridir. Bir şeyi ötekinden daha iyi gösteren imaj yaratmak reklamcılığın bir gereğidir. Kapitalist ekonomide reklamcılık başlıbaşına bir iş koludur. Şimdi soru şu: Yazın alanında bir "Star Dizgesi" var mı? Her şeyin alınıp satılan meta konumuna sokulduğu pazar ekonomisi koşullarında yazınsal ürünlere de meta olarak bakılır. Pazarı yönlendiren yayıncı, dağıtıcı, dergici, eleştirmen, reklamcı vb. gibi etmenler, belirli yazınsal anlayışları da yerleştirirler. Yazınsal erk'i temsil ederler. Dolayısıyla, terimi doğru koyalım. Yazın alanının içinde oluşmuş bir iktidar sözkonusudur: "Yazın İktidarı" olarak niteliyorum bu örgütleniş.

Yazınsal iktidarın yazın alanın-

daki egemenliği yeni başyapıtların (!) keşfedildiği bir dönemi başlatmıştır. Özellikle 1980-90 döneminde, yazın iktidarının yönlendirdiği yazarlar ürünleriyle pazarı dalgalandırdılar. Kötü ürünün iyi ürünü kovduğu bir dönemdi yaşanan.

— Şiirde de, sizin terimlerinizle konuşayım, yazınsal iktidarın bir yönlendirmesi sözkonusu oldu mu?

— Genel anlamda hep muhalefette kaldı şiir. Oradan söz aldı. Hapşanede uç veren toplumcu şiir bir dönem yazınsal iktidarın ortağı oldu. Pazarı bir süre hareketlendirdi. Plak-kaset pazarı da bu süreci hızlandırdı. Ama zaman elledi bu şiiri. Bence gerekli donanıma sahip olmamaları, estetik bilinçlerinin yetersizliği, bu şiirin çabuk tüketilmesini sağladı. Ama bugün kendilerine yeni kanallar açabilirler. Estetik -etik kanallar. Ben umutluyum. Öte yandan, has şiir hep muhalefette kaldı. Oktay Rifat, Edip Cansever, Turgut Uyar ve Cemal Süreya'nın ölümüyle birlikte, şiir beğenileri İkinci Yeni'yle sınırlı çevreler de şiirden uzaklaştı.

— İyi şiir yine yazıldı, yazılıyor ama. Siz ne dersiniz?

— Evet, has şiir getto'da kalmak pahasına filiz sürdü, sürüyor. Çok sınırlı bir çevrede ve kendi olanaklarıyla dolaşıma giriyor. Güncel eleştirinin yokluğu gündeme gelmesini önüyor.

— Şiirde gerekli donanımdan sözettiniz az önce. Açıklar mısınız?

— Şiir birikimimiz iyi özümlemeli bence. Bütün şiir hareketleri,

ve dünya şiir pratiği özümlemeli. Bir dönem, İkinci Yeni şiiri, kaba gerçekçi ve doğmatik çevrelerce hep reddedildi. Oysa o şiirden de öğrenilecek çok şey var. Kısaca, şiirde çok seslilikten, çokgen bir şiirden yana oldum hep. Bu yüzden, şiir serüvenimizin bütünüyle öğrenilmesinden yanayım. Yeni bir söylemle hayatı yeniden kurabilmek şiir donanımını zorunlu kılıyor. Şiir donanımı olmayan şair ergeç tıkanır kalır.

— Şuraya geliyorum: Son kitabınız "Aşk Her Yerde" (Broy Y.) 1990 yılında yayımlandı. Kitabınızla ilgili olarak Seyyit Nezir'in Broy'da, Enver Ercan'ın Gösteri'de sizinle söyleşileri yayımlandı. Gültekin Emrenin Kıyı, Metin Celal'in Bakış, Fenni Özalp'in Yüzyıl, Halim Şafak'ın Damar dergilerinde değinileri görebildiğim yazılardı. Kitabınız üstüne eleştiri yayımlanmadı pek. Bunu neye bağlıyorsunuz?

— Bir kere bunun çeşitli nedenleri var. Hem yazınsal iktidarın dışında, hem de metropollerden uzakta biriyim. Şu veya bu gurubun içinde değil, etik ve estetiksel olan'ın içindeyim. Bunların yanı sıra güncel eleştiriden yoksun oluşumuz da bir başka nedeni. Ama asıl önemlisi iletişim kirlenmesiyle kuşatılmış oluşumuzdur. Ülkemiz insanı görsel ve işitsel iletişim kirlenmesine bağımlı hale getirildi, getiriliyor. Sözcükler bile kirli. Medyalar kirliliyor sözcükleri. 2000'li yıllara yaklaşırken şiir geri çekildi. Kendini iletişim kirlenmesinden korumak için geri çekildi. Oradan top-

BELİRSİZ

Hangi çiçek

Hangi damarı toprağın insanın hangi damarı -hangi kanla arınmış

Dinlenmeden büyümüş

Ağır ağır - bölükpörçük değil bütün

Ağır ağır - çünkü derinden ve yoğun

Ne renk ne koku ne biçim

Anımsadığımız önce ve bildiğimiz şimdi

Yani o kadar renk ki o kadar koku biçim

Hangi çiçek

Sana göre değil artık bana göre değil artık "göre"siz

Hangi zamandan bitecek

Güngör TEKÇE

lumsal muhalefete devam ediyor. Uzlaşmaz tavrını sürdürüyor. "Aşk Her Yerde"de aynı konumdadır.

— **Şiirinize ilişkin görüşlerinizi "Şiirimin İmgesi" başlıklı (bkz. Akdeniz Sanat) yazınızda açıklıyorsunuz. Ama şiirinizi buradan ötede nasıl bir serüven bekliyor? Sürekli bir arayış içindesiniz. Çağdaş gazellerinizi orda burda okumak olanağı buluyorum. İnsan ve yaşam şiirinizin temelini oluşturuyor. Şiirin insansızlaştırıldığı bir dönemde insani değerleri öne çıkardığınızı düşünüyorum. Ne dersiniz?**

— "Aşk Her Yerde"yi oluşturan şiirler nesnel karşılığı olan şiirlerdir. Şimdiki zamanı, çocukluk ve gelecek zaman içinde gelişkin bir duyarlılıkla insani ilişkileri sorgular. Doğrudan doğruya siyasal mücadeleye gönderme yapmaz ama yapının alt katmanlarında güncel göndermeler dikkati çeker. Tabii dikkatli bir yeniden üretimde görülebilir bu. Ortalama duyarlığa, mazmunlaşmış bir söyleme karşıyım. Bu tür şiirin bugün de popülerliği var. Ben bu popüler yaklaşımdan uzağım. Popüler anlayış belli sözcükler, belli mazmunlarla yazıyor. Şiirlerini yaşam biçimlerinden çıkarsalar daha

gelişkin, daha insani, daha içten şiirler üretecekler. Şiirin insansızlaştırılmasına, tarihsizleştirilmesine karşıyım. Şurası kesin: **İnsani bir söylemi içermeyen şiir ölü doğmuş bir şiirdir.** Geleceği olamaz. Öte yandan, insana ilişkin bir söylemi kitle iletişim araçlarının durmadan kirlettiği bir dille kuramayız. İşte bir soru: Radyonun, televizyonun, basının diliyle, yani egemen söylemin diliyle nasıl insani bir söylem geliştirilebilir? Egemen şiir dilini kırmak çabasında olmayan şair reel hayatı dışlayamaz. Bir başka önemli nokta, yeni bir şiir dili kuracağım diye verili toplumsal ilişkilerin diliyle şiiri sözcükler arası ilişkilere indirgemek, sözcüklerin sesçil benzeşimleriyle bir şiir dili kurmak kolaycı bir oluşumdur. Verili şiir diliyle ya da onun bozuşturulmuş hayile egemen bakış açılarını, hayat biçimlerini eleştirmek olanaksızdır.

"Aşk Her Yerde"de ben verili izleklerin, verili şiir dilinin dışına taşdım şiiri. İnsanın en soylu bağlantısı olan aşkı hayatın bütünselliği içinde yeniden kurdum. Gerçekçiliğe gönül vermiş bir şairim.

"Aşk Her Yerde"den sonra şiirim iki kanaldan ilerliyor. İlki hayatın bütün alanlarını dolaşan buluşçu bir

şiir, ikincisi çağdaş gazeller. İlki, yazdıklarımı yineleyen şiirler değil. Eksenimi genişleten şiirler. Günceli de içeren, doğaya ve insana dönüşü gerçekleştiren bir yapı belki. Çağdaş gazeller ise şiir çizgimde yeni bir kanal açıyor. Ses ve anlam örtüşmesinden oluşan ve anlamın yapısını belirginleştiren biçim denemeleri denebilir. Dikkat edilirse anlamın yapısını belirginleştiren biçimden söz ediyorum. Gelenekten yararlanmayı biçimle sınırlamıyorum. Divan şiirinin bir biçimi olan gazeller dili, biçimi ve içeriğiyle şiir geleneğimizin içinde yer alırlar. Veysel Öngören'in güzel bir sözü var: "Her şair şiiri eleştirerek şair olur" der. Ne kadar doğru. Divan şiiri dili ve ideolojisiyle bana yabancı. Dolayısıyla Divan şiirinin ses katmanı kalıyor geriye. Ben bu sesi yakalamaya çalışıyorum. Ses ve anlam örtüşmesi önemli benim için. Vezne bağlı değilim. Hayatın ayrıntılarını, yani öznenin dışındakileri nesnele dönüştürüyorum. Böylece geleneksel şiirle olan kopukluğu kapatmaya ve bunu çağdaş şiirin olanaklarıyla sürekliliğe dönüştürmeye çalışıyorum.

KADIN ERKEK AYRIMI

Nursen KARAS

8 Mart Kadınlar Günü'nde, Bandırma'da, yazının adını taşıyan konuşma için salona geldiğimde, iki solgun yüzlü küçük kızın soruları olduğunu söylediler. Birinin başı örtülüydü. Lise öğrencisiymişler. Öğretmenleri ödev vermiş, kadın-erkek ayrımı olmadığını savunacaklarmış. "Ama var" dedim, "olmadığını savunmak konusunda size yararım dokunamaz. Neden olmamalı'yı tartışabiliriz ancak." Suskun, çaresiz, içten içe de dirençli gibiydiler. Kimdiler, (Ancak okudukları lisenin adını öğrenebildim) öğretmenleri kadın-erkek ayrımı vardır'la yoktur'u tartışmaları gibi bir ödev gerçekten vermiş miydi, konuşmayı dinlerken bir şeyler öğrenebildiler mi, bilmiyorum. Ama ben öğrendim: Ülkemizde kadın-erkek ayrımı yoktur diyebilecek kişilerin varolduğunu ya da bu konuda konuşulmasından hoşlanmayanlarla birlikte yaşadığımızı. Keşke olmasaydı. Kadın ve erkek her zaman, her toplumda ayrı yerlere konulup ayrı koşullara bağlanmasaydı, çok daha mutlu ve dengeli insanlarla, mutlu ve dengeli bir toplum oluşturulabilirdi. Ne yazık ki başlangıcı sayılamayacak kadar eskilere dayanan bu ayrım, geleneklerle ve gelenekler doğrultusundaki yasalarla da biçimlenerek kesinleştirilmiş. Sonuçta da kısaca "Allah öyle yaratmış" deniveriyor. Allah öyle mi yaratmış? Fiziksel güçlerde bir farklılık var kuşkusuz. Doğa erkeğe daha üstün bir güç vermiş; kadının üretkenliğinin korunabilmesi için. Güç farklılığı çok belirgin olmasaydı, gebe kadının korunması gereği kolaylıkla es geçilir, insan soyu dinazorlar gibi tükenir, silinirdi. Hayvanlar arasında da çoğalma dönemlerinde erkeğin dişiye korumaya aldığını görüyoruz. Kuşlarda ve memelilerde. Ne var ki sonuçta dişi ya da erkek, öbüründen güçlü ya da yararlı sayılmıyor. Diyelim ki aslanlarda, dişi aslan doğurdu diye böbürlenmiyor ya da erkek aslan dişi aslanı doğururken besledi, yiyecek taşıdı diye kükremiyor; yalnızca aslanlıklarını sürdürüyorlar, yavru doğursalar da doğurmasalar da!..

İnsanlarda kadın-erkek birlikteliği böylesine kaba çizgilerle belirlenemiyor. İnsanın düşünen bir yaratık olması, birlikteliğe çağlar boyu yeni boyutlar, yeni kurallar getirmiş, kadına yaşamı güçleştirerek alanını sürekli daraltmış, haklarını kısıtlamış, görevlerini çoğaltarak yükünü ağırlaştırmış. Öyle ki kadının ailede ve toplumda varolabilmesi, zamanla "yaşamak"tan uzaklaşarak "katlanmak" haline gelmiş. Kadın için, kadın-erkek birlikteliği, evlilik dışı durumlarda ayıp ve suç, evlilik durumunda da "nerdeyse suç" durumuna indirgenmiştir. Öyle ki kadına, birçok zamanlarda, bir çok toplumlarda hiçbir söz hakkı eşini seçme hakkı bile tanınmamış, uygun görülen erkeğe her konuda yüzde-yüz boyun eğmesi, hizmet etmesi istenmiştir. Başkaldıracak kadına babaevinin de kapıları, önceden kapatılmış, böyle kişilerin toplumdaki konumu "zor dayanılır" çizgiye indirilmiştir. Yani kadına "VAROLMA"sının bedeli, "EVLİLİĞE KATLANMA"yla ödetilmiştir. Evlilik şablonuna uymayanlarsa "kötü" görülmüş, kötülüğe de itilmiştir.

Toplumsal yaşamın gelişimini inceleyerek gerilere gidersek insanlık tarihinin başlarında, kadının toplumdaki konumu, bugünkünün tam tersi: İlkçağ insanı, topluca mağaralarda yaşarken, çocuklar anneye bağlı, kadınlar çocukların bakımı, beslenmesiyle uğraşıyor, erkekler gidip avlanıyor. Üremenin nasıl gerçekleştiği bilinmediği için kadın, üstün, Tanrısal güç olarak görülüyor. Bu inancın yerleşmesinde ilk insanlarda kadının kemik çatışısının zayıf, kafatasların vücuda göre büyük olmasının ve ilkçağ kadı-

nının doğumda çok zorlanması, büyük bir olasılıkla yaşamını yitmesinin de etken olduğu varsayılabilir. Yeryüzündeki insan sayısının azlığı yanında, ortalama yaşam süresinin de çok kısa, otuz yıl kadar olduğu düşünülürse, kadın, çoğalmayı bünyesinde gerçekleştiren olarak saygınlık kazanıyor. Önceleri topraktan, sonra taştan heykelticikleri yapılarak yaratan, vareden yerine konuluyor, putlaştırılıyor* Meyve toplayıcılığından hayvancılığa, hayvancılıktan yerleşik tarıma geçilmesiyle erkek, yetiştirdiği hayvanların

sahibi olarak bunları annenin bütün çocuklarına değil, yalnızca kendisinden olan çocuklarına bırakmak istiyor. Üretim gücünü ele geçiren erkeğin, kadının yaşamına kısıtlamalar getirmesiyle, kadının ege-men olduğu anaerkil dönemden, erkeğin ege-men ataerkil döneme geçiş başlıyor. Toplumbilimciler bu dönemde yağmurdan yararlanarak tarım yapan toplumlarda anaerkil aile düzeninin sürdüğünü, su yollarından yararlanarak tarım yapan toplumlarda ise, kanalların yapımı ve bakımı erkek gücünü gerektirdi-

* Bu çağdaki tanrıça heykellerinin kucagında görülen zayıf erkek bedeni çocuğu ya da sevgilisi olarak yorumlanmaktadır. Mezopotamya'dan Çekoslavakya'ya kadar uzanan geniş bölgede, bu dönemden kalma tanrıça heykellerine karşın hiç erkek tanrı heykeli bulunamamıştır.

gi için hızla ataerkil düzene geçildiğini saptıyorlar. Ne var ki doğanın yaratıcı gücüne olan inanç değişmiyor. Geniş kalçalı, tombul memeli ana tanrıça heykelleri yeryüzünün çok uzak ve değişik bölgelerinde yeni uygarlıkları, yeni inançları etkileyerek, Tanrı'nın oğlu İsa'yı doğurduğuna inanılan **Meryem Ana**'ya kadar gelip dayanıyor.

Türk toplumunun yapısını incelorsak, kaynaklar, islamiyetin benimsenmesinden önce Türk kadınının özgür, erkeğiyle eşit düzeyde bir yaşantısı olduğunu göstermektedir. Buzul çağları boyunca Orta Asya'da anaerkil bir düzen egemendir. İslamiyet öncesi daha yakın dönemlerde de kadınların, gerekli giyimin dışında örtünmediğini, yasa ve emirlerin kral ve kraliçe adına çıkarıldığını, kızların ancak doğuştan kendisini yenebilen delikanlılarla evlendiklerini ve tek eşliliğin islamiği kabulden sonra bile değişmediğini görüyoruz. Kadın haklarının birçok batılı ülkeden ve bütün müslüman devletlerden önce bizde kabulünün de böyle bir geçmişe bağlanması yanlış olmasa gerektir.

Anadolu'da kadını incelersek tarihçiler İ.Ö. 7000 yıllarına kadar inen büyük bir uyarlıktan söz etmektedirler. İ.Ö. 3000 yıllarına kadar süren bu toplumda kadının önemi, üst düzey bir işlevi olduğu anlaşılmaktadır. Bazı tarihçiler kadınların egemenliğinin, İ.Ö. 1200 de kesin ve kanlı bir biçimde sona erdiğini ileri sürmektedirler. Bu durum yeterince aydınlatılmamışsa da, İ.Ö. 2000'li yıllarda Asur ve Hitit'lerde kadının konumunu buluntulardan izleyebiliriz. Asur kadının ezildiği söylenemezse de, Hitit'lerde saray kadının devlet yönetmesine karşın halk kadınının alınıp satılabildiğini, öldürülebildiğini, çalıştığında yarı ücret aldığını görürüz.

Roma ve eski Yunan'ın erkek egemen toplum düzeni, Bizans dö-

neminde Hristiyanlağın tutuculuğuyla, kadının tüm haklarını yitirmesine varıyor. Öyle ki 1071 de Türkler Anadolu'ya geldiğinde kadınıımız yerli kadınla çok belirgin bir karşıtlık taşıyor.

Selçuklular döneminde kadının benliğini koruyabildiğini, bilim-sanat etkinliklerinde, hayır işlerinde önemli bir yapıcı rolü üstlendiğini görüyoruz. Ancak din kurallarının katılaşmasıyla kadın sinip geriliyor, gitgide genişleyen günah kavramının karşısında örtünerek geri plana çekiliyor, yalnızca ev işleri ve çocuk doğurmakla yükümlü bir cinsel obje haline geliyor. Osmanlılar döneminde ardarda kadın yaşamını kısıtlayan fermanlar çıkarılıyor. 1610 yılında erkeklerle birlikte sandala binmeleri, 1603'de kaymakçı dükkânlarına girmeleri yasaklamıyor. 1750'da ferace biçimi değiştiriliyor. 1787'de mesire yerlerine gitmeleri, 1828'de ince kumaştan ferace giymeleri (diken terzinin de asılması kaydıyla) yasakları getiriliyor. Padişahlardan biri, III. Osman ayda dört gün sokağa çıkmalarına izin verirken, IV. Murat hiç çıkmamalarını buyuruyor. II. Abdülhamid 1901 yılında çıkardığı bir fermanla avrupalı öğretmenlerin, mürebbiyelerin, yeni düşünceleri aşlar korkusuyla, hareme girmelerini yasaklıyor. Ancak bakanlarından birinin sert tepkisiyle karşılaşan bu fermanın pek uygulanmadığını görüyoruz. Yine de Avrupalı mürebbiye ve öğretmen ancak saraya yakın, az sayıda ailenin yararlanabildiği bir olanaktır. Böyle bir eğitim görmüş olan varlıklı ailelerin kızlarından, daha sonra topluma yararlı işler yapan kişiler çıkmıştır. Kadınların erkeğe göre miras payları bu dönemde 1/2 den 1/8 e kadar iniş göstermektedir. Abdülhamid kadının sosyal durumundaki gerilemeleri gözardı ederek yeni fermanlarla tutsaklık zincirlerini sağlamlaştırtırken bazılarını hafiyelik işlerinde araç olarak kullanmanın yollarını da bulmuştur.

Kadınların odalık, cariyeye, hizmetçi olarak açıkça alınıp satılması olayı 1800'lerin başına kadar bizde de doğallıkla yaşanmışken; tüm ulus insanlarına mal ve can güvenliği sözü veren 1839 Tanzimat fermanıyla ve 1854'de "bütün beyaz kadın ticaretini yasaklayan bir fermanla" tarihe karıştığını görüyoruz.

Kız çocuklarının öğretimine 1843 yılında ebelik eğitimiyle başlanıyor, sonradan "Kız Sanayi Mektebi" adını alacak iki kuruluş 1869'da Rusçuk ve İstanbul'da eğitime başlıyor. 1870'de öğretmenlerin "yaşlı ve edepli erkekler" olması koşuluyla İstanbul'da "Kız Öğretmen Okulu" açılıyor. 1915'de İstanbul Üniversitesi'nde (Darülfünun) kadınların haftada 4 gün öğrenim görebilmelerine hak tanınıyor 1916'da ayrı bir üniversite kuruluyor, 1918'de erkeklerle aynı sınıfa kabul ediliyorlar. 1895'de kadrosunu yalnızca kadın yazarların oluşturduğu, kadın haklarını savunan "Hanımlara Mahsus Gazete" yayınına başlıyor. 1908'de, meşrutiyetin ilanından sonra "Kadının ailedeki rolü, dinin önemi, çeşitlilik" gibi konular, Ziya Gökalp'de odaklaşan ilerici yazarlarla, Mehmet Akif, İsmail Hakkı gibi tutucu yazarlar arasında tartışmalara neden oluyor. Kadın hakları konusundaki atılımın gücünü anlamak için o günlerde 9 kadın dergi ve gazetesinin yayımlandığını, 19 kadın derneğinin çalıştığını anımsamak yararlı olacaktır.

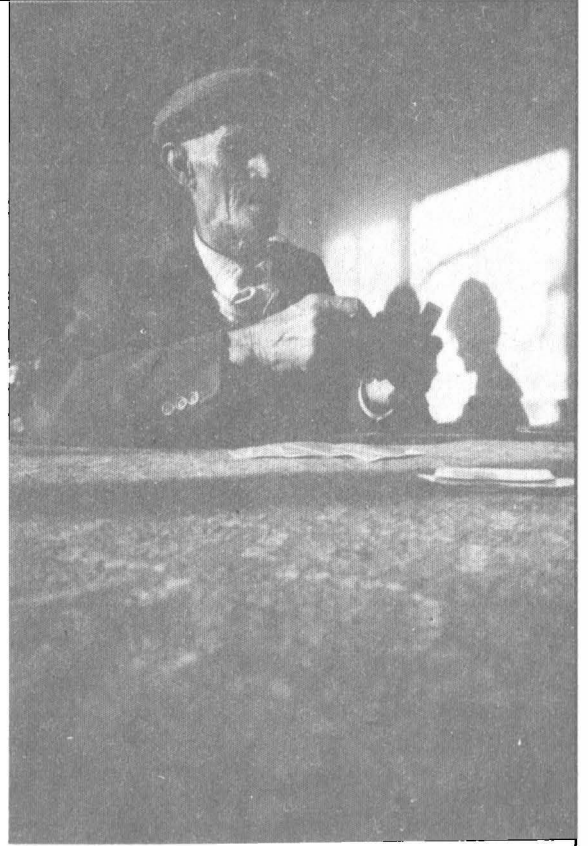
Kadının Cumhuriyet dönemindeki yaşamına geçmeden "harem" in toplumumuza Bizans ve İran'dan geçtiğinin, İncil'de sözü edilen çarşafın da eski Yunan'da ve Roma'da, daha sonra Yunan, Ermeni, Suriyeli, Slav gibi doğu Hristiyan kadınlarınca 19. yy. başlarına kadar kullanıldığının belirtilmesi gerekir.

Geçmişe dönüp baktığımızda kadınıımızın, islamiyetin kabulüyle Anadolu'ya yerleşimden sonra gün

PETER HAERTLING

FABIAN İÇİN

*Eğer istersen
senin için kar
yağdırabilirim, oğlum,
yalnızca ölüleri
yok sayamam
kar altındaki.
O kar
benim çağlarımdan gelen kardır:
o zamanlar çok kar yağardı,
ve kışlar
bir kış boyu sürerdi,
o zamanlar kayakla
gidilirdi, kızaklar
yalnız ocakta kaymazlardı
Seninkışların
kış değil, oğlum
Ben kar yağdırırım
dinmeyen karımı
ölülerim için. Ya sen
hangi karı seninkiler için?*

Çeviren: Necdet NEYDİM

Şirin Küçüktabak

be gün haklarını yitirerek köleleştirildiğini görüyoruz; Atatürk'e kadar. 4 Nisan 1926'da Medeni Kanun'un kabulüyle hukukî eşitliği, seçme seçilme haklarını kazanan Türk kadını ne yazık ki yılların olumsuz birikiminden birdenbire kurtulmayı başaramamıştır. Ancak Türk ulusunun uygar dünya devletleri arasında kendine değer bir yer alabilmesi ve gelişen teknolojiye yenilmemesi için yalnızca erkeklerin çabasının yeterli olmayacağını anlamak zamanı artık gelmiştir. Bir ulus kadınlar şu yana, erkekler şu yana diye bölünemez. Erkekleri okutalım, eğitelim; kadınlar da onlara hizmet etsin anlayışı ise kölelik döneminde kaldı. Kadını bilgisiz olan toplumun bir yarısı karanlıkta, öbür yarısı ve çocuklar da henüz aydınlığa çıkamıyor demektir.

Bu sorunun kökünden çözümünü yine kadınlar sağlayacaktır. Önce eşine midesiyle bağlı olmaktan kurtulup ekonomik bağımsızlığını kazanarak, kendi yaşamlarını, durumlarını olması gerekene en yakına getirmeye çalışarak; sonra da çocuklarını kız-erkek ayrımı yapmadan sofralarında, eğitimde, öğretimde, özellikle de ev hizmetlerinde aynı hak ve sorumluluklarla yetiştirerek.

Sözün başında, insanlar dünyasında kadın-erkek konumunun, hayvanlar dünyasındakine göre farklı oluşunun, insanın düşünen yaratık oluşundan kaynaklandığını görmüştük. Düşünme, öğrenme, uygulamada kadın, erkekten hiç de gerilerde kalmadığına göre, düşünme yeteneği, insan ırkına kadını ezme hakkını getirmemeliydi. So-

nuçta ortaya bu çıkıyorsa düşünce yanlış yönlendirilmiş, işe çıkarcılık, şeytanlık karışmış demektir. Bulduğumuz noktanın haklılığına inanıyorsak, çıkış noktasına dönerek olguların yeniden, korkusuzca irdelenip, bulunacak doğruların yaşama geçirilmesinden korkmamalıyız. Erkekler gibi biz kadınlar da.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1) Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu, Türker ALKAN, Ank. Üniv, S.B.F. Yayını, 100. Doğum yılında Atatürk'e Armağan dizisi: 18, Ank. 1980
- 2) Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları, Ney Ben Sadon Çev. Şirin Tekeli, İletişim Y. 1990
- 3) Bizde Kadın, Ahmed Cevat, Hazırlayan Hayrünnisa Köni, Tarih Ve Toplum Kitaplığı, 1988.

BİLİNÇ GEZGİNİ

Berrin TAŞ

Dostun olsun istiyorsan
önce sen dost ol.

☆

Yürüdüğün yoldan senden önce kimse geçmemiş
olabilir. Bu, yolun yanlış olduğunu göstermez.

☆

Başkalarına kusur bulmakta çok başarılısın
aynı büyütle kendine bakabiliyor musun
önemli olan bu.

☆

Yüreğinle katılarak değiştirmeye çalışmadığın her şey
için sızlanıyorsun.
Bu gidişle ömür boyu ağlamak zorunda kalacaksın,
başkalarının senin adına bir şeyler yapmasını
bekleyerek...

☆

Hiç durmadan bekliyorsun
beklemeyi bıraktığın zaman yaşam senin

☆

Bekleyerek yürüdüğün yollar
bir yere varmaz.

☆

Neyi beklediğini bilmiyorsan
yanından geçip gider bütün beklediklerin...

☆

Beklemediklerinle karşılaşmak istemiyorsan
neyi beklediğini seç.

☆

Yaşamındaki olumsuzlukların nedenlerini başkalarında
arıyorsan kendini geliştiremezsin.

☆

Yaşamın seni sürüklemesine izin veriyorsan
sonucuna katlan.

☆

Görölmek istiyorsan farklılığını ortaya koyma
cesaretini göster.

☆

Zor olan kendini yaşamak ve sonuçlarına
katlanabilmek... başkalarına benzemek değil.

☆

İnanmadıklarına inanır gibi yapıyorsan...
gerçekten inandıklarını savunamıyorsun demektir.

☆

Değer verdiklerinle... vermediklerini yanyana
bulundurman "DEĞER" E haksızlıktır, seçimini yap.

☆

Seni başkalarından farklı kılan..... seni
oluşturan öğeler..... besle ve büyüt onları.

☆

Değişmek istemiyorsan kimsenin hatırı için
kendini zorlama.....
önemli olan senin ne istediğin.

☆

Değişmen gelişmeyi getirmiyorsa
değişmesen de olur.

☆

Neye doğru değiştiğin..... önemli bu.
Uyanık tut bilincini ve gözle kendini.

☆

Kendi doğrunun en doğrusu olduğunu
düşünüyorsun. Önemli olan başka doğrularla
buluşup buluşmadığı.....

☆

Yanlış, doğruya götürüyorsa,
bir işlevi var demektir

☆

Öylesine dinle ki.... sen aradan çekil
kendini duysun konuşan

☆

Seni kıskandıklarını söylüyorsun
o kadar değerli misin gerçekten

☆

Acele yargılama anlamayı güçleştirir,
bir temele dayanmıyorsa.

☆

Duygularını bırakacağın bir yer bulamadıysan
yanında taşı...

☆

Kör, sağır ve dilsizi oynarken yaşadığını mı
sanıyorsun.

☆

Kendini vermeyene saygı duyamam, üretemediğini
sandığımdan.

☆

Bilmek, kitap okumakla doğru orantılı değildir, görmeyi
sağlamıyorsa.....

☆

Olan'a izin verdin
olacak olan'a aldırmadın
şimdi de yazgı diyorsun
hiçbir şey yapmadan.

☆

Yanıdayken içindekileri gerçekleyebildiğin
insanı küçümseme.....
kendini bir şey zannetmeni o sağlıyor.

☆

Sürekli kendini savunuyor olman, olan'ı anlamayı
geciktiriyor.
Sus biraz..... ve dinle görünenin ardındakini.

SEVGİ ÜZERİNE BİR ROMAN: DEVEKUŞU ROSA

Cemile ÇAKIR

Uzun yıllar yurtdışında yaşamak zorunda kalan Yusuf Ziya Bahadınlı, 1991 yılı sonlarında yayımladığı Devekuşu Rosa ile kendi roman çizgisini bir adım daha ileriye götürdü. Ne yazık ki bizim ortamımız vefasız ve unutkan. Bugüne değin dört roman, dört hikaye ve iki de dil üzerine kitabın yazarını neredeyse görmezlikten geliyorduk. Ya unutkandık, geçmişle bütün bağlarımız kopuktu, ya da Bahadınlı'ya hakkını vermek, bizi rahatsız edecekti. Sustuk, her zamanki gibi sustuk. Oysa sistemin yazarı olsaydı, romanını, daha yazmadan haber yapar, günlerce ondan söz ederdik.

Devekuşu Rosa, Yusuf Ziya Bahadınlı'nın beşinci romanı. Bundan önce sırasıyla **Güllüceli Kazım** (1965), **Güllüce'yi Sel Aldı** (1972), **Gemileri Yakmak** (1977), **Açılan Kapılar** (1985) adlı romanları yayımlanmıştı. Ayrıca **İtin Olayım Ağam** (1964), **Haçça Büyüdü Hatış Oldu** (1978), **Geçeneğin Karanlığından** (1982), **Titanik'te Dans** (1986) öykü kitapları, Aydın Su takma adıyla yayımladığı **Ata-sözleri Sözlüğü** ve kendi adıyla yayımlanan **Türkçe Deyimler Sözlüğü** var.

Yusuf Ziya Bahadınlı, arı Türkçe'siyle iyi bir öykücü. Romanlarında da yine bu arı dili görüyoruz. İlk romanından başlayarak, Devekuşu Rosa'ya uzanan çizgide, bir anlamda yazarın kendi yaşam çizgisini de buluyoruz romanlarına paralel olarak.

İlk romanı **Güllüceli Kazım**, köyden şehire okumaya gelen, bu-

rada mezhep ayrılıkları yüzünden türlü işkencelere, baskıya uğrayan birini anlatırken, **Güllüce'yi Sel Aldı**'da Güllüce (ya da yurdun herhangi bir ilçesi)'de seçim ortamı, dönen dolaplar ve halkın seçtiklerinin uğradığı baskıları konu edinen Bahadınlı, selle toplumsal bir olayı, 1971'i anlatmaktadır **Gemileri Yakmak**'ta ise Kurtuluş Savaşı'ndan toplumsal mücadeleye uzanan çizgi bir bütünsellik içinde anlatılıyor.

Yusuf Ziya Bahadınlı, 1980 sonrasında Almanya'da yaşamak zorunda kalır. Tam on iki yıl yurdundan uzak kalan yazar, **Açılan Kapılar**'da yurtdışında yaşayanların sorunlarını işlemektedir. Sığınmacılar, değerlerini yitirip yerine ne koyacağını bilemeyenler

Devekuşu Rosa ise başlıkta da belirttiğimiz gibi bir sevgi romanı. Ana konusu sevgi. Sevgiye doğru bir yaklaşım, sevgiyi, sahip olunacak, elde edilecek bir meyve gibi görmeyip, bir özgürleşme mücadelesi olarak gören bir roman. Romanın üç ana kahramanında görürüz, sevginin nereden nereye ilerlediğini.

Gül, Türkiye'de evlenip Almanya'ya gitmiştir kocasıyla birlikte. Kocas, onun değerlerine saygı göstermez, o tam da çevrenin istediği gibi, evde ev işleri yapan, çocuğuna bakan bir kadındır. Sonra işler değişir. Gül, evin dışındaki dünyayı tanımaya başlar. Evlilikten ve zorunlu olarak sürdürülen karı koca ilişkilerinden başka sevginin de, yaşamın da var olduğunu öğrenir. Önce Ender'le tanışır, ama Ender, daha kendinin ne olduğunun bilincine varmamış biridir. Sonra Metin... Metin

bir siyasi sığınmacı. Evli, karısı ve çocukları Türkiye'de. O da sevgiyi tanıyamamış. Toplumsal mücadelede yer almasına karşın, karısıyla ilişkisi konusunda toplumdaki ortalamaya çizgiyi aşamamış, sevgisiz bir evliliği yürütmekte. Üstelik evliliğinin sevgisiz olduğunun bile neredeyse farkında değil.

İnsan sevgiyle biraz da kendini tanır. Yaşamın dönen değirmeni sevgiye dönüşünde ona kendi yüzünü gösterir. Metin, Gül'le tanışınca kendini, yaşamın öbür yüzünü tanır.

Bir de kitapta üçüncü bir kahraman var, Sevinç. Sevinç, yoksul bir çocukluk, saldırıya uğramalar, tecavüzler ve mutsuz bir evlilik sonrası Almanya'dadır. Sevgiyi o da arar. Ama aradığının ne olduğunun bilincinde değildir. Biraz da öç almak vardır gizliden gizliye erkeklerden. Özgürlük de tam anlamıyla bilinci-ne varılamayan bir şeydir Sevinç'te. Böyle olunca sevgi olmadan birlikte olmak, hatta herkesle birlikte olmak... Özgür olacağını sanır belki de...

Romanın ana konusu bunlar. Üçlü çizgi birbirine örülü olarak, geriye dönüşlerle sürüyor. Akıcı ve duru bir dil. Belki de yıllar yılı yazmanın, üstelik dille ilgili yazmanın getirdikleri bunlar. Bu üç kişinin ardında 1980 sonrası Almanya'ya sığınan siyasilerle, Almanya'da çalışan işçilerin yaşamı da vardır biraz. Belirgin olmasa da görürüz Almanya'yı arka planda. Değişen değerleri, değişemeyen değerleri...

Yusuf Ziya Bahadınlı, bu romanda sevgi üzerine söylediği

TEN VE BELLEK

geceydi,
duvar diplerinde
köpekler ağlıyordu
yakut bir şafaktan
bakıyordum sana
ve cesedim
uçurumlardan
yuvarlanan
kar taneleri gibi
yaslanıyordu
ölümün
güvercin göğsüne

ten ve bellek:
hayatın
gizemli göstergeleri
insan
nasıl ulaşabilir
kendi gerçeğine
firari bir kasırganın
peşinden
koşmuyorsa eğer!..

Nilgün Kozal

Metin GÜVEN
1992

İşte böyle bir ortamda Yusuf Ziya Bahadın'ın sevgiyi yücelten romanı daha da anlam kazanıyor. Düşünüyorum, liseli o çocuklar eğer bu romanı okumuş olsalardı, yine o şişeyi çevirirler miydi? Sanmıyorum. Kapitalist toplum, bir anlamda kültürsüzleşmenin toplumu. Bütün metalar küçük paketler halinde üretilip, 'kullan at' savsözüne göre üretiliyor. Kültür de öyle. Televizyonu, spor gazeteleri ve bol renkli basınıyla sevgiyi iyice yok ediyorlar.

Oysa edebiyat insana sevmeyi öğretiyor. Hepimizin bir anlamda küçümsediğimiz Kerime Nadir romanlarında bile öğretilen bir sevgi vardı, gerçeklerden kopuk da olsa ideal bir sevgi öğretiyordu. Şimdi ise sevgi yerine cinselliğin, sevgisiz cinselliğin yerleşmesine yardım ediyor renkli basın.

Sanatçının görevi, yazarın görevi bu anlamda toplumsal bilinci doğru olarak yaratmaktır. Sevgiyi doğru olarak yaratmak, aşkı doğru olarak yaratmak, yaşamı doğru olarak yaratmak...

Ben 18. yy romantik aşk romanlarını okuyarak büyüdüm. Yaşamımda bunun izlerini taşıdım. Şimdi ise dilerdim ki bu gençler, bu toplum sevgi üzerine bu romanı alsın okusun, sevgiyi duru bir dille yeniden görsün. O kadar az ki bunca çürümüşlüğün içinde sevgi. Onu bulalım, ona çoğaltalım. Yan unsurlarından soyutlamadan, yaşamın ana hatlarından koparmadan,...

Yazdıklarımın bu romanın mükemmel bir roman olduğu da çıkmasın. Klasik Fransız ve Rus romanlarının o büyük zenginliği yok elbette. Böyle bir savı da yok. Arka planı belki yeterince zengin değil, ama yukarıda da belirttiğim gibi sevgiyi işlemiş, özgürlüğün bilinci ne varmakla, kendini gerçekleştirmekle ulaşılabilen sevgiyi...

**Devekuşu Rosa, Yusuf Ziya Bahadın-
lı, Cem Yayınları, 1. Basım, 1991**

şeylerle sevgiye belki yeni bir boyut getirmiyor, bilinen ama belki de üstünde durulmayan bir yanı öne çıkarıyor.

Sonunda Metin, Türkiye'deki parti arkadaşlarının çağrısı üzerine Türkiye'ye döner. Bu sevginin bitimidir belki de. Belki de değil. Metin geri dönme sözü vererek ayrılır Gül'den.

Bir sevgiyi romanın ana çizgisi yapmak, sevgi konusunda bugüne değin söylenenleri yeni bir romanla gözden geçirmektir bir anlamda. Özellikle kapitalist üretim ilişkileriyle birlikte kapitalist kültürün ülkemize soktuğu "özgür aşk" ortamında... Oysa zoraki aşk olmazdı, zoraki olanı ise aşkın ölümüydü. Tüketim ekonomisinin paralelinde gelişen "tüketim aşkı", yani sevgisiz, aşksız cinsellik. Bahadın'ı, kendisiyle sohbetimiz sırasında buna

"çiftleşme" diyor. İşte toplumda sevgiyle, aşkla yücelen cinselliğin yerini egemen kültürce şişirilen bu "çiftleşme" aldığı sürece, elbette ki Sevinç, kendisini zorbaca hırpalayan erkeklerden öç alırcasına bedeniyle bütünleşse de sevmeden birlikte olacaktı onlarla.

Böyle bir romanın gerekliliğini düşünmüştüm geçenlerde bir gazete haberini okuyunca. Hangi gün olduğunu anımsamıyorum. Liseli öğrenciler, şişe döndürme usulü eşleşerek birlikte olurlarken aralarında kavga çıkmış, birini de öldürmüşler. Orada bulunan kızlardan biri anlatıyor. Ortaya bir şişe koyuyorlar, masanın üstüne. Hepsisi masanın çevresinde oturuyorlar. Şişeyi çeviriyorlar. Şişenin uç kısmıyla arka kısmı kimleri gösterirse onlar birlikte oluyor. Bunların aynı cinsi göstermesi halinde bile.

EDEBİYAT ARAŞTIRMACISI DR. ŞEVKET TOKER İLE ROMANDA KARAKTER-TİP-KAHRAMAN ÜZERİNE...

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

— Sayın Dr. Şevket Toker, önce kendinizi kısaca tanıtır mısınız? (Kısaca yaşamöykünüz, çalıştığınız kurumlar, yayınlarınız.)

— 16 Mart 1948'de Mazıdağı'nda doğdum. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde geçen ilk ve ortaöğrenim yıllarından sonra, 1969 yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdim. Aydın Ticaret Lisesi ve Aydın Lisesi'nde yedi yıl öğretmen olarak çalıştım. 1975 yılında Ankara'da Devlet Lisan Okulu'nu bitirdim. 1976 yılı sonunda E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi -şimdi Edebiyat Fakültesi- Türk dili ve Edebiyatı Bölümü'ne Yeni Türk Edebiyatı Asistanı olarak girdim. 1979 yılında "Edebiyatımızda Nev-Yunânîlik Akımı" başlıklı çalışmamla yüksek lisansımı, 1983 yılı sonunda da Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın yönettiği "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler" adlı çalışmamla doktoramı tamamladım.

E.Ü. Edebiyat Fakültesi yayını olan "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarından Alafranga Tipler" (E.Ü. Basımevi, İzmir 1990, 193 sayfa) adlı eserimin dışında çoğu E. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'nde çıkmış yedi tane makalem var. Bunların beşi telif, ikisi ise çeviri.

Halen aynı fakültede öğretim görevlisi olarak çalışıyorum.

— "Edebiyatımızda Nev-Yunânîlik Akımı", E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: I. İzmir 1982, ss. 135-163.

— "Şipsevdî Romanı" E.Ü. Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: II. İzmir 1983, ss. 148-172.

— "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Şık" Romanında Tipler ve Tip Yaratma Tekniği", Mehmet Kaplan'a Armağan, Dergâh Yayınları, İstanbul 1984, ss. 255-265.

— "Batılılaşma ve Alafrangalık", Türk Dili ve

Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: IV, İzmir 1985, ss. 79-109.

— "Anlatma ve Gösterme" (Wayne C. Booth'un The Thetoric of Fiction adlı eserinden çeviri) Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: V, İzmir 1989, ss. 127-140.

— "Tanzimat'tan Nev-Yunânîlik Akımı'na Kadar Eski Yunan ve Latin'e Duyulan İlgî", Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: VI, İzmir 1991, ss. 35-45.

— "Yirminci Yüzyıl Eleştirisinin Temel Yönelişleri" (René Wellek'in Concepts of Criticism adlı eserinden çeviri) Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sayı: VI, İzmir 1991, ss. 47-63.

— Bir süre önce "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler" (Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir 1990, 193 sayfa) adlı çalışmanız yayımlandı. Yanılmıyorsam bu, doktora çalışmanız. Kitabınızla ilgili sorulara geçmeden şunu açıklığa kavuşturmanızı istiyorum. Romanda kahraman, karakter, tip terimleri bizde biraz karıştırılıyor gibi geliyor bana. Önce bu terimleri açıklar mısınız lütfen?

— Evet, sizin de belirttiğiniz gibi, bu eser doktora tezimin kitaplaşmış şekli. Yazılışından yedi yıl sonra da olsa yayımlanmış olması mutluluk verici.

Roman yorumunda kahraman, karakter ve tip terimleri bizde zaman zaman birbirleri yerine veya karıştırılarak kullanılıyor.

Önce "kahraman" terimi üzerinde duralım: Erkek veya kadın kahraman (İng. hero, heroine), roman, hikâye ya da tiyatro eserindeki merkezî karakterdir. Bu terim, okuyucu veya seyircinin merak ve ilgisinin odaklaştığı karakter için kullanılır. Ancak bu kullanışta onun ahlâkî özelliklerinin üstünlüğü dikkate alınmaz. Daha açık bir ifade ile, onun gerçekten kahramanca özellikler taşıyıp taşımadığı göz önünde tutulmaz. Bu

KÖSE DÜŞÜNCE

*Kursayımda,
düşünen kadın oynayacak bu oyun.
Ve giyinik.
Diz boyu mürekkep var dışarıda.
Üşüyen mi var?
—sihirli mavi yağmurlarda—
Camı kapatacağım.
Avucu çenesinde,
bir dram yağıyor,
perdeyi de kapatacağım.
Gözbebekler çok sarımsı...
Bu salonda.
Kadın,
ben seni tutmayayım.
İşin vardır,
bu oyun.*

Sencer BAŞAT
Nisan, 1989

yüzden roman yorumunda kahraman yerlne daha nötr bir terim olan baş kişi (protagonist) tercih edilmektedir.

Protagonist terimi, Eski Yunan tiyatrosunda baş aktör için kullanılmıştır. Aktör, daha sonra koroya dahil edilmiş ve korunun önderi olmuştur. Bu yüzden süregelen anlamı, tiyatro eserinde "birinci" veya "asli" oyuncudur. Baş kişi terimi, aynı zamanda bir kurmacada (fiction) rehberlik eden, amacı kahramanca veya şerefsizce de olsa, eserde önemiyle merakımızı, ilgimizi ve sempaticimizi toplayan şahsiyettir. Eserde onunla çatışan, çelişen, çarpışan da hasım (antagonist) diye adlandırılır. Hasım, her zaman insan olmaz; hayvan, doğa olayları da olabilir. O zaman ise eserde hasım güçlerden söz ederiz. Yüzyıl başından beri artarak yazılan psikolojik ikilem romanlarında ise birbiriyle çatışan aynı karakterin görüşleri olabilir. Bu durumda baş kişinin hasmı, bizzat kendisidir.

Karakter terimi de kurmacada yer alan kişiler için kullanılır. Ancak kurmaca tarihi boyunca değişik anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Günümüzde ise kurmacada kendine has özellikler taşıyan kişiler için kullanılmaktadır. Karakter, değişik şekillerde ve değişik amaçlarla yaratılabilir: Yazar bazan kişilik özelliklerinin hepsini, karakterin inandırıcılığını ve güvenilirliğini kaybetmeden yeterli bir karmaşıklıkla sunar ki, o zaman basit (simple), E.M. Forster'in deyişle düz (flat) bir karakterden ziyade karmaşık (complex) bir karakter ortaya çıkar; bu türden bir karakter üç boyutlu veya Forster'in verdiği adla yuvarlak (round) karakter diye

adlandırılır. Kural olarak, kurmacada tali karakterler çoğu zaman iki boyutlu olarak ele alınırlarken, asli karakterler üç boyutlu bir ele alış tarzına ihtiyaç duyarlar.

Yine statik ve gelişen karakterler de kurmacada yer alabilirler. Bunlar büyük ölçüde düz ve yuvarlak karakterlere benzerler. Statik karakter, aksiyon süresince değişmemiş olarak kalır. Çünkü o, eserin merkezindeki kişilerin ilişkilerindeki değişmelerle doğrudan doğruya bağlantılı değildir. Bu tür karakterler, eserde yardımcı bir rol oynarlar. Gelişen karakter ise genellikle eserin merkezinde yer alır. Bu karakterin kişiliğinde eser boyunca değişmeler veya hayatın yeni yönlerini tanımasıyla gelişmeler olur.

Kurmacadaki karakterlerin ayırımı konusundaki bir başka görüş onların işlevlerine dayanır. Onların eserde ne yaptıklarını, rollerini tanımamız, çoğu zaman eserin olay örgüsünü ve temasını kavramamıza yardımcı olur ve eseri yorumlamamız için bize elverişli bir terminoloji sağlar.

Daha önce üzerinde durduğumuz baş kişi ve hasım en önemlileridir. Sırdaş, çoğu zaman yazarın, baş kişinin veya diğer bir asli karakterin düşüncelerini, görüşlerini veya umutlarını anlattığı veya tartıştığı karakterdir. Sırdaş yoluyla yazar, karakterin bazı özelliklerini bize dramatik bir teknikle vermiş olur. Sırdaş, çoğu zaman baş kişinin yakın bir dostu veya sevgilisidir.

Mukayese karakteri ise, yine asli karakterin olağanüstü veya olağandışı özelliklerinin apaçık bir şekilde görülmesini sağlamak için çizilen ikinci derece karakter portresidir. Böylece karşılaştırma yoluyla asli karakterin özellikleri daha açık bir şekilde ortaya çıkar.

Kurmacada kimi zaman karakterler yerine tipler yer alır veya eserin bazı figürleri tip olarak çizilirler. Tip, bireysel özelliklerden çok ortak özellikler taşıyan ve bu özellikleri en açık bir biçimde kendinde temsil eden kişidir. En önemli özelliği, grubunun özelliklerini en iyi şekilde taşıması ve bu özelliklerin onda abartılı bir biçimde bulunmasıdır. Tipler, genellikle düz ve tek cephelidirler. İnsanoğlunun karmaşık eğilimleri ve iç çatışmaları hesaba katılmadan yaratılırlar. Roman boyunca başlarından pek çok olay geçtiği halde değişmeye uğramazlar, başka romanlarda başka adlar alarak yeniden karşımıza çıkarlar. Molière'in cimri tipi ve Tanzimat sonrası romanımızdaki alafrangalar tipin en iyi örnekleridir.

— **Bizim toplumumuzda ve edebiyatımızda "alafranga tipler", Batılılaşma sürecinde ortaya çıkmıştır. Türk romanında Hüseyin Rahmi'ye kadar alafranga tiplerin temel özellikleri nasıl çizilmiştir? Hüseyin Rahmi bu tipleri ne gibi özellikleriyle, hangi dönemlerde ele almıştır?**

— Sorunuzun ilk bölümünün en açık ve en güzel cevapları, Sayın Orhan Okay'ın **Batı Medeniyeti**

Karşısında Ahmed Midhat Efendi (Baylan Matbaası, Ankara 1975, 431 sayfa) adlı eserinde ve Sayın Berna Moran'ın **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış** adlı eserine aldığı "Alafranga Züppeden Alafranga Haine" (II. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1987, ss. 250-259) adlı makalesinde yer alıyor. Okay, Ahmed Midhat Efendi'nin romanlarında yer alan alfrangaların özelliklerini verir ve "Roman ve Tiyatrolarındaki Tipler" başlıklı VII. bölümde A. Midhat'ın alfrangalarını ve diğer tiplerini ayrıntılarıyla tanıtır.

Moran ise **Araba Sevdası**'ndan başlayarak züppelikten hainliğe kadar giden çizgide alfrangaları büyük bir ustalıkla yorumlar.

Hüseyin Rahmi'ye kadar alfrangalar, Batı'ya hayran, Batı karşısında aşağılık kompleksine kapılmış ve onu yüzeysel bir biçimde taklit eden, kılık kıyafetiyle, makyajıyla, düşünceleri ve tavırlarıyla gülünç ve zavallı tiplerdir. Hüseyin Rahmi'nin **Şık** ve **Mürebbiye** romanlarında da önceki alfrangaların özellikleri sürer. Ancak **Şipsevdi** romanı, değişimin ilk romanıdır. II. Meşrutiyet dönemi romanlarının en belirgin özellikleri, alfrangaların fikrî yönlerinin ön plâna geçmesi ve alafranga genç kız tiplerinin ortaya çıkmasıdır. Cumhuriyet dönemi romanlarındaki alfrangalar ise değişen hayat içinde önemlerini yitirirler ve sadece yaşama tarzlarındaki farklılıkları ve ahlâkî zaaflarıyla ele alınırlar.

— **Kitabınızda da belirttiğiniz gibi Hüseyin Rahmi'nin alafranga tiplere yaklaşımı hemen hep "eleştirel" ve "yergici"dir. Siz bunu neye bağlıyor, nasıl açıklıyorsunuz?**

— Hüseyin Rahmi, romanlarında alafranga tipleri eleştirir ve yerer. Bunun nedenini, devir insanının alfrangalara duyduğu öfke ve hatta nefrette aramak gerekir. Hüseyin Rahmi, yazarlık hayatı boyunca bir halk romancısı, halkın dili ve sesi olmayı amaçlamıştır. Bu yüzden zaten hiçbir olumlu özelliği olmayan ve ortaya çıkışlarından itibaren öfke ve nefretle karşılanan bu tiplere karşı romancı da acımasızdır.

— **Hüseyin Rahmi'ye göre alafrangalık, öyle sanıyorum ki "ahlâkî yozlaşma" ile eşanlamlıdır. Yazarımızı böyle bir değerlendirme yapmaya yönelten nedir? Önyargısı mı, gözlemleri mi?**

— Ahlâkî yozlaşma Hüseyin Rahmi'nin alfrangalarının tümünde görülen bir özellik. **Şık** romanından **Namuslu Kokotlar**'a kadar bütün romanlarındaki alfrangaları harekete geçiren dürtü cinsel içgüdüleridir ve onların karşı cinsi etkilemek, ona sahip olmak için yapmayacakları ahlâksızlık yoktur. Romancı böyle bir değerlendirme yaparken hem gözlemlerinin hem de önyargılarının etkisindedir. Ancak bunlardan hangisinin ön plânda geldiğini belirlemek de son derece güç, hatta imkânsızdır.

— **Çok teşekkür ederim.**

NAZIM HİKMET'E SAYGI GECESİ

5 Haziran 1992 Cuma Saat: 20.00

Düzce'de

Nazım Hikmet'e Saygı gecesini
yaranan

Direngen İnsana

Düzce'li dostlara

yol arkadaşlarımıza

teşekkür ederiz.

GECEYE KATILANLAR:

İSA ÇELİK

CENGİZGÜNDOĞDU

AYDIN HATİPOĞLU

AFŞAR TİMUÇİN

İNSANCIL OKUMA TİYATROSU

Yöneten: Cemile Çakır

Necmettin Borteçin

Berrin Taş

Nihat Ateş

Sadık Albayrak

ADNAN ÖZYALÇINER

SENNUR SEZER

MUSTAFA SERCAN

YAVUZER ÇETİNKAYA

TEŞEKKÜR

İnsancıl Okuma Tiyatrosu'nun çalışmaları için, bize kapısını açan ve yardım eden **Fırat Kitap Galerisi**'ne ve Sayın **Mehmet Fırat Eroğlu**'na teşekkür ederiz.

İnsancıl Okuma Tiyatrosu

GÜNEŞLİ BİR GÜN YA DA TAMAMLANMAMIŞIN UMUDU

Ömer BAYTAŞ

(Gereçler: Güneşli bir gün / Baştan aşağı tanıtım tabelalarıyla kaplı bir yapı / Daha tamamlanmamış bir inşaat / Ortayaşlı Aydın / Aydının yaşattı Gözlemci.)

Gün alabildiğine güneşli, taze ve yeğnik, sözcüğün tam anlamıyla güzeldir Ortayaşlı Aydın, araç gidişgelişinden biraz ötede, gezi yolunda, her yönden gelip geçen insan kalabalığının ortasındadır. Yolun bitiminde durmuştur. Toprak yoldan ayrılmak istememektedir. Önündeki taş parmaklığa dayanmıştır. Devingen kalabalığın ortasında olmasına karşın, duyduğu, toprağın ve taşın serinliğiyle güneşin yukardan vuran sıcaklığıdır. Önce kendini duyumlarına bırakacağından, güzel günle özdeşleşivereceğinden korkmuştur. Sonra günün çağırarak güzelliğine kapılarak, bunun yaşadığı dünyada biraz da lüks kaçacağını bilmekle birlikte kafasındaki binbir dünyasal sorunu bir an için unutmaya ve salt güneşle olmaya karar vermiştir. Eğer biraz olsun başarabilmişse, anlığının işleyişinden kaçmayı başarabildiği ölçüde, güneşin altında kendini bırakmış, gevşemiş, mutlu görünmektedir. Öyledir ya, bir an için bile olsa, anlığının işleyişinden gene de kurtulabilmiş değildir.

Çünkü kentin bu en geniş ve işlek alanına bakan işyeri yapılarından birinin önyüzü, öbürlerininkinden daha belirgin olarak, baştan aşağı tanıtım tabelalarıyla kaplıdır. Tabelalar büyüklü küçüklüdürler. Değişik iş dallarını göstermektedirler. Renk renktirler. İççedirler. Uyumsuzdurlar. Güzelduyudan yoksundurlar. Çirkindirler. Gözü yorucudurlar.

Bitişindeki yapı ise, birincisiyle tam bir karşıtlık oluşturacak biçimde, dört duvarı ve katları çıkılmış, daha bitmemiş bir inşaatır. Ağaç iskelenin ardında, önyüzü, yeni, temiz, ak, dokunulmamıştır. Yapımı tamamlanınca, yepyeni, uyumlu, güzel bir yapının ortaya çıkacağını sezdirir. Umud vericidir.

Aydın, ordan, bulunduğu yerden karşısındaki tabelalı yapıyla, tamamlanmamış inşaatın birlikte oluşturduğu görünüme bakar görünmektedir. Ayrımında olmadan kendini karşısındaki görünüme kaptırmıştır bile. Öylesine ki ruhunun derinliklerinde bir iç-konuşması geçirmek-

tedir. Birinci düşüncesini dile getiren ilk ses şöyle der:

— Ne yazık! İnşaat bir gün tamamlanacak. Önyüzü yanındaki yapınıninki gibi, tanıtım tabelalarıyla kaplanıp örtülecek. Temiz, dokunulmamış görünüşü, uyumu, güzeliği yitecek. Çirkinleşecek. Ne olur, bu olmasın. İnşaat hiç tamamlanmasın. Tanıtım tabelalarıyla kaplanmasın. Çirkinleşmesin. İnşaat hep böyle tamamlanmamış olarak kalsın. Çünkü tamamlanmamış bir gün tamamlanınca, yepyeni, uyumlu, güzel bir tamlığın ortaya çıkacağı umudu vardır hep. Oysa gerçek hiç de böyle olmaz. İnşaat tamamlanınca, yanındaki tabelalı yapıya benzeyecek. Onunçün ne olur, hiç tamamlanmasın. Olduğu gibi kalsın. Tamamlanmamışın umudunu hep taşısın.

İkinci düşüncesini dile getiren ikinci ses buna karşı çıkar

Der ki:

— Hayır. İnşaat bitecek. Yüzü çirkinleşecek. Olacaktan niçin korkuyorsun? İnşaat elbette tamamlanacak. Önyüzü tanıtım tabelalarıyla kaplanacak. Çirkinleşecek. Her zaman olan budur. Değişmedir. Güzelin zamanla çirkine dönüşmesidir. Sonra bu çirkinliğe karşı bir savaşım başlatılacaktır. Yeni bir güzelliğin yaratımına geçilecektir. Birakalım inşaat tamamlansın ve çirkinleşsin. Değişimin tadını duyumsayalım. Savaşımını yaşıyalım.

Aydın ikinci sesin haklılığını bilmesine karşın, şöyle düşünmeden edemez: Ne kötü! Evet, ikinci ses haklı. Nesnelerin, olayların doğası tastamam dediği gibi. Yaşam çeşitliliklerle, düzensizliklerle, karışıklıklarla, çelişkilerle dolu. Ama, şu güzelim güneşli-günün hatırı için, bir kezlik olsun şans verilerek, birinci sese katılmak çok görülmesin bana. Güzel havalarda alandan her geçişimde, hep tamamlanmamış bir inşaat olarak kalacak bu yapıya başımı çevirip bakayım ve tamamlanmamışın bir gün en-güzele tamamlanacağı umudunu duyayım, ya-

YENİ BİR SEVDAYA BAŞLAMAK

*Yeni bir ağaca başlıyorum
Baktıkça sözcüklerine ayrılıyor ağaç
Dokunuşumla değişiyor yaş çizgileri
Kabukları okşuyorum, yumuşacık
Görüyorum topraktan
meyveye uzanan yolu*

*Yeni bir ağaca başlıyorum
Köklerini sanki ellerime uzatmış
Bak bu aşk çizgisi, çiçeğe gidiyor
Bu yaşam...
Kımıl kımıl yayılıyor yerin altına
bir bakışınla*

*yürüdükçe mevsimler değişiyor
Bir adımla geçiyor kıştan yaza, yazdan kışa
yüzündeki o ürkek dalga
sor yüreğine ya da karanlığa
yağmurlar ne diyor*

*Yeni bir sevdaya başlıyorum
Yeryüzüyle birlikte*

Nurhan TUNAKAN

Cemile ÇAKIR
1992

şayayım.

Ne varki düşündüğü gibi olmaz. Gözlemcinin karşıdan onu gözlemlediğini ve geçirdiği iç-konuşmasını işittiğini, dahası onun birinci sese katıldığını bildiğini seziyor. Tüm erincini yitirir bir anda. Ne kötü, gene ikinci sese katılmam gerekcek diye acıyla geçirir.

Gözlemci ise, öbür yanda, Aydın'ın gözlemlenmekte olduğunu sezdiğini, bu yüzden tüm erincini yitirdiğini ayrımlar hemen. Güneşin altında Aydın'ın duygu ve düşüncelerinin çelişkilerini yansıtan yüz çizgilerini seçer. Bu çizgilerin ardında onun şöyle demek istediğini işitir gibidir.

— Ah, Gözlemci, yargında, ikinci sese katılmada, benden de aynı şeyi yapmamı beklemende yerden göğe haklısın. Ama, etme, bana acı, şu günün güzelliğine bak. Şu öğle sonrasının binlerce uyumsuzluğu, çirkinliği içinde, tertemiz, uyumlu bir yüzle biz alandakilere gülümseyen şu inşaata bak. İnşaatta tamamlanmamışın umudu var. Alandan her geçişimde başımı kaldırıp inşaata her bakışımda tamamlanmamışın bir gün engüzele tamamlanacağı umudunu taşımak mutlu-

luğunu benden esirgeme.

Gözlemcinin gözlemlediğine yani Aydın'ın içdünyasına karışmak gibi bir düşüncesi yoktur elbet. Ona:

— Evet, bir tartışma başlatmadan, bu güzel günün hatırı için, tatlıya bağlamak en iyisi,

der

Alandan geçtiğin her güneşli gün, tamamlanmamışın umudunu yeni baştan yaşamak için birinci sesin haklılığına katılıyorum. Gönlünü hoş tut.

Sözünü bitirdikten sonra:

— İşte seni kendinle bir başına bırakmak için ben de kendi yoluma gidiyorum,

diye söylenerek, ağır adımlarla kalabalağın arasına karışır.

Aydın güneşli -günün ortasında, alanda, inşaatın karşısında, kendine her nasılsa verdiği dünya sorunlarından uzak kalıp salt güneşle ve düşlemleriyle olmak mutluluğunu biraz daha uzatmanın sevinciyle ve, artık gözlemlenmiyor olmanın erinciyle- gülümser.

YILDIZ GÜNCEİ

Cengiz GÜNDOĞDU

2 Mayıs Cumartesi

Sabah 9.30... Otobüsteyim. Çanakkale'ye gidiyorum. Saat 16.00 da bir konferans vereceğim... Dolaşıp duruyorum edebiyatın önemini anlatmak için. Bir mücadele bu. Star sistemi edebiyatı metalaştırdı... önemsizleştirdi. Edebiyatın etkisini sıfırladı. İşte bu yüzden değil şiir kitabı basmak, şiir kitabını dağıtmak sorun. Dün bir dağıtımcı "Şiir kitabı dağıtmıyoruz" dedi. Kimse almıyormuş... şiir okunmuyormuş. Ama istersek, denemek için "üçer adet" verebilirmiş.... Aynen böyle "üçer adet."

O dağıtımcı sistemin gerçekliğine tutsak olmuş... boyunca eymiş iyice. Sevmem böyle adamları. Eğik kafasıyla... kararsız, yılgın sesiyle insanın içini karartır. Bilmeden sistemin istediğini yapar. İnsanın direngenliğini kırar... Söyledim bütün bunları o dağıtımcının yüzüne...

Kaçgun döneminde yaşıyoruz. Bütün insani değerler yerlebir ediliyor. Yazarların... şairlerin birçoğu, dönelliğin... yılgınlığın utancını gizlemek için durmadan iştir. Sistem tam bunu istiyor. Böylece, temeli sömürüye... haksızlığa dayalı "Amerikan hayat tarzı" kolayca kuşatıyor insanı.

Edebiyatı, etkisiz... yazarı... şairi yılgın... alkolik... böyle bir ülkede insanı, kolayca biçimlendirir sistem. İşte bu yüzden kaçgun döneminde milimetrik direngenlikler son derece önemlidir. Ankara'da **Toplum Kitapevi**'nin yöneticisi Remzi İnanç böyle yaptı. Direngen bir davranışla sevindirdi beni. Bunu unutmayacağım. Ankara'da dedikodu kumkuması alkoliklerin **İnsancıl**'ın önünü kesmek için durmaksızın dedikodu ürettiklerini biliyorum. Bunu da unutmayacağım.

Neden böyle oluyor... neden bazı insanlar insan için mücadele ederken... bazıları yangeldimci bir tavırla çirkinsiyor söz gelimi güzel bir eserle insanî mücadeleyi destekleyecekken, tam tersi bir tavırla bu mücadeleyi kösteklemek istiyor.

Açık bir nedeni var bunun. İnsana inançsızlık... Şimdi şöyle düşünelim. Ateşi... tekerleği insan yaptı. Bu dünyayı, değiştire değiştire insan yarattı. Dünyayı değiştirirken kendi de değişti... Sanat... felsefe... bilim, bütün

bunlar insanın etkinliği...

İnsanın hem kendini... hem dünyayı değiştirme gücü... insanın yaratıcılığı... insanın üretkenliği. İşte insana inanmanın temel noktaları. Yabancılaşma bu temel noktaları kırıyor. İnsan dünyayı değiştirdiğini... üretkenliğini... kültürün bir emek ürünü olduğunu... yaratıcılığını unutuyor. Bütün bunları, tarih boyunca çeşitli görüşmelerde, insanla, insanın yarattıkları arasına giren... insanî bütün ürünlere "Bu benimdir" diyen bir sınıf yapıyor.

İnsan unutuyor. Gücünü unutuyor... üretkenliğini unutuyor... yaratıcılığını unutuyor. Unutan insan dönemin gerçekliğini mutlaklaştırıyor. Burjuvazinin gerçekliğinde "rüzgarlara kapılmış" kuru yapraklar gibi yaşıyor... pul pul dökülüyor

Bu, yazar da şair de biraz farklı oluyor. Sözgelimi, Küçük İskender Burjuva ideolojisini... burjuva hayatı beğenmiyor. Ama gerçekliğe tarihi maddeci açıdan bakmadığı için "Batsın bu dünya'yı estetize etmeye çalışıyor."

Bir zamanlar solculuk yapmış olanlara gelince... Bunların solculuğu kelime düzeyinde kaldığı için tarihi maddeci açıdan bakamıyor gerçekliğe... Bugün bile gerçekliğe tarihi maddeci açıdan bakan... işte bu yüzden insana inanan... insanın yaratıcılığına... üretkenliğine inanan bir insanın mücadelesi bunları ciddi biçimde rahatsız ediyor. Çünkü o, kaçgun döneminin ideolojisiyle kendine yabancılaştı... unuttu insanın gücünü... yaratıcılığını... Ama bir zamanlar öyle değildi. Hayal meyal hatırlıyor "Davran proletarya" "Geliyoruz ha"lı şiirleri... yazıları o yazdı... O mu yazdı. Aman allahım nasıl oldu bütün bunlar... Geçmişinin derinliklerinden gelen zehirli kurt... çünkü o, bir zamanlar solcuydu... bütün iç dünyasını kemiriyor... o, iç dünyası kemirilirken, insan için mücadeleden edenleri kemirmek için harekete geçiyor. Şöyle düşünüyor. İnsan için mücadele edenler ya benim gibi olsun... alkolik... dönek... ya da yok olsun. Çünkü insan için mücadele edenler, geçmişini hatırlatan birer zehirli kurt.

Oysa şöyle düşünse rahatlayacak. Ben bir zamanlar

insan için mücadele ettim. Şimdi bıraktım. İsteyen mücadelesini sürdürsün. Böyle yapamadığı için insani her mücadeleyi kötülüyor sözgelimi. **İnsancıl**'ın tek bir sayısını okumuyor... ama **İnsancıl**'ın çok kötü bir dergi olduğunu söylüyor... **İnsancıl**'ın her ay çıktığını görünce.. her aybaşı... iki üç kadeh daha fazla içiyor... Sözgelimi, **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'na inanmıyor. "Yok canım, **İnsancıl Okuma Tiyatrosu** masal... Kim gider de üç-dört saat şiir... öykü konuşur" diyor. Ordan biri, "Ben gördüm. **İnsancıl Okuma Tiyatrosu** var" deyince... "Hayır. Olamaz inanmam" diyor.

Gülüyorum. **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'na inanıp inanmaman hiç önemli değil. Sen insana inanmıyorsun. Seni bir zamanlar kandırdılar değil mi... Küçüktün. Kanıverdin. Yok sömürsüz dünyaymış... yok insanî dünyaymış... şiir de yazdın üstelik. Haini nerde... nerde, değişmedi hiçbir şey... Pat diye Sovyetler de yıkılmaz mı... öp babanın elini... şimdi titrek yumruğunla göğsüne vurup "Ben kendimden başka kimseye inanmam" diyor-muşsun... Peki ama sen kendin olabildin mi...

Sahi sen kimsin... Belki sen, sistemin oluşturduğu kendine kölesin.

Saat 12.35

Merhaba Sevgideğer yolarkadaşlarım. Çanakkale'ye 30 km var. Solda deniz... çırpıntılı... Otobüs hızla gidiyor.

Bakalım n' olacak Çanakkale'de.

3 Mayıs Pazar

Çanakkale'de bir güzellik yaşadım. Arabalı vapurda Özen Hanım karşıladı beni. Özen Hanım adını bütünüyle yansıtan bir genç kız... insana özen gösteren. kibar... Kelimeleri yutmuyor tane tane... yumuşak sesle konuşuyor Beni otele bıraktıktan sonra Belediye'ye gidecekmış... öyle dedi. Tabii gidemedi. Ben bırakmadım. Otelin yan salonunda hafif bir yemek yerken Özen Hanım'ı konuşturdum... Biz konuşurken bir delikanlı geldi. Adı Mehmet Ali... Mehmet Ali'nin elinde benim "Eleştiri" kitabı... Kitabın içinden bir fotoğraf çıkardı... Önceki yıl Çan'a gitmişim. Orda... konuşurken çekilmiş... "Bu fotoğraf bende yok" dedim. Almak istedim. Mehmet Ali vermedi fotoğrafı...

Yemeği bitirdikten sonra kalktık. Nilüfer Hanım'ın sahneye koyduğu çocuk oyununu seyretmeye gittik. Kitap düşmanlarını teşhir eden oyunu seyrederken, kültürsüzlüğe karşı kültür mücadelesi veren insanları trajik bir duyguyla kutladım içimden.

Bu tür etkinlikleri seyrederken bir öfke kaplar içimi. TRT'nin sanatçı diye karşımıza çıkardığı kişileri düşünürüm.

Kültürün n' olduğunu bilmeyen... meta sisteminin tutsakları... televizyoncular size söylüyorum. Bu ülkenin insanına.. bu ülkede yetişen.. insanî kültür için mücadele eden Nilüferlere haksızlık ediyorsunuz.

Şu bilinsin. Bu haksızlık bireysel değil, toplumsaldır.

Nilüfer Hanım'ın sahneye koyduğu oyun bittikten sonra konuşma yapacağım salona gittik. Orda Türki-

ye'de edebiyatın durumunu anlattım... Sonra tartışma başladı. Bazıları bana katıldı... bazıları katılmadı... Sorulu... yanıtlı... tartışmalı güzel bir toplantı oldu.

Şunu söylemeliyim. Kitapların... dergilerin böylesine az okunduğu bir dönemde yüz kişinin saatlerce edebiyat konuşması son derece önemli. Biz bu insanları okur-yazar bütünleşmesi içinde toplayabilseydik bu gün edebiyatımız bu durumda olmazdı.

O gün Mehmet Ali'lerin evinde akşam yemeğinden sonra, gece 01.00'de İzmir'e hareket ettim... İzmir bende hep bir yoksunluk duygusu yaratır. Sanki her kentte sabahın erinde kapısını çalıp demli çay içebileceğim bir ev var da, bir tek İzmir'de yok... Sabahın 05:00'inde İzmir'e indim. Çanım müthiş ev çayı istiyor. Ama İzmir'deyim. Kime gidebilirim... kimin kapısını çalabilirim.. Saniye geciktirmeden Afyon'a giden bir otobüse bindim.. Şimdi Afyon yolundayım... otobüs'te yazıyorum. Kıs kıs gülüyorum. Dizleri yaralı bereli... patlak topu koltuğunda cangıldan kaçan bir çocuk.

Peki Afyon'dan sonra... Bilmem. Kıs kıs gülüyorum ya, gülüşümün bir nedeni de şu. Bir defterim var Küçük küçük notlar yazardım yıllar önce. Bakın 26 Mart 1972 pazar günü ne yazmışım. "Özlem" başlıklı. "Gittim Afyon'da aradım seni. Biliyorum, duysan gülersin. Afyon nerde, sen nerde."

Hep birini ararım ya... yirmi yıl önce yazdıklarımın anladığıma göre o gece bir düş görmüşüm. Bütün ülkeyi dolaşmışım, onu arıyorum. Afyon'a gelmişim sonunda... Şimdi yıllar sonra Afyon'a gidiyorum... Birkaç saat sonra Afyon'dayım. Otobüsten iner inmez telefon ederim... "Ben Afyon'dayım" derim. Çok şaşırır "Afyon'da mısın" "Evet.

Otobüs gidiyor Git otobüs.. Kapının gülümser yüzle açıldığı bir evde akşam çayına yetişmeliyim.. Böyle bir ev olmalı. Vardır. Mutlaka. Çabuk otobüs. Akşam çayına... yeni demlenmiş... yetişmeliyim.

14 Mayıs Perşembe

Yine yoldayım. Ankara'ya gidiyorum Mavi Tren'le. ODTÜ'lü gençler çağırdı. Bir söyleşi var. "Popüler Kültür." Onun için gidiyorum.

Puslu... soğuk bir gece... Bakın ne söyleyeceğim. Geçen gün İzmir'den bir tanıdık telefon etti. İzmir'e yolunda düşerse bekliyormuş beni. Söyledim "Geçen hafta İzmir'deydim, sabahın beş buçuğunda" dedim, "Keşke gelseydiniz" demez mi. Şaşırdım. Hem şair, hem seviyor beni. Şairler... yazarlar... bir başka deyişle edebiyatçılar sevmez beni. Bir ağırlık, rahatsız edici bir sesim onlar için. Geçen gün biri, "Allahın gazabı" demiş gıyabımda. Doğru. Durup dururken iş çıkardım başlarına. Felsefi anlayıştan yoksunsanız güzel eser yaratamazsınız dedim. Üstelik felsefe semineri başlattım dergide. Bir de dil işi var. Yerleşik dille sistemin ideolojisinde kalırsınız.. sistemi bütünleyen eser yaratırsanız dedim.Övsem.. "Siz bir tanesiniz... O şiirleri... o öyküleri nasıl öyle döktürüyorsunuz" desem, bunun yalan olduğunu bile bile sevinirler severler beni. Allah'ın gazabı" değil "Allah'ın çok

değerli kulu" olurum o zaman.

Daha kötüsü, birçoğu "İdeoloji öldü" derken, ben "Bırakın martavali. İdeoloji öldü diyen, kapitalist ideolojiyi yaygınlaştırmak isteyendir" diyorum.

Bir tatsızlık daha. Bir eserin nasıl bir hakikatı güzel-leştirdiğine dikkat ediyorum. Sistemin hakikatlarını gü-zelleştiren esere "Güzel değil" diyorum.

Bütün bunların üstüne, insanî idealleri bitmiş... insa-na inanmayan birinin güzel eser yaratamayacağını söy-lüyorum.

Sussam... elim kolum tutmasa "Oh" diyecekler. Ra-hatlayacaklar. Sevinecekler Peki o şair, neden "Saba-hın kaçında olursa olsun gelebilirsiniz" diyor. Yüze gü-lücü düzencilerden bıktı belki. "Gündoğdu hiç olmazsa yüze konuşur" diye düşündü. Belki beni sevmek istiyor. Belki benim kendini beğenmiş suratsız biri olduğumu bil-miyor.

Hem edebiyatçı, hem beni seviyor. Şaşırdım.

Tren gidiyor puslu karanlığı kırı kırı... Sanatçı da böyle olmalı. Eseriyle karanlığı kırı kırı ilerlemeli.

22 Mayıs Cuma

Saat 9.00. Geçen hafta bugün bu saatte Anka-ra'daydım. Şimdi Çanakkale yolundayım. Aşk üstüne konuşacağım Çanakkale'de.

Ankara'da "popüler" kültür üstüne konuştuk Aydın Çubukçu'yla... Ben ayrıca dia gösterdim. Diaları yorum-ladım. Fotoğraf diaları Hatice Tuncer'in, resim diaları Macit Tekinalp'indi.

Müzikli-Şiirli bir paneldi. Müzik bölümünü beğen-medim. Acemiydi... donatımsızdı müzisyenler. Hep söylüyorum. N'olcaksak olalım, ama donatımlı olalım. O işi iyi bilelim.. milimetrik noktasına kadar Bizde böy-le olmuyor. Eline bir gitar... bir bağlama geçiren çıkıyor sahneye. Tıngır mıngır... yalapşap... ne o müzik... O ge-cenin etkisiyle alkışlanıyor, sonra şişim şişim iniyor sa-heden.

Adlarını unuttum o gece tıngır mıngırcıların. Onlar... o tıngır mıngırcılar ya bu işi bıraksınlar, ya da doğru dü-rüst yapsınlar.

Ankara'da ertesi gün bir başka toplantıda bir başka tıngır mıngırıcı çıkmasa mı karşıma. Elinde gitar şarkı söyledi. Toplantıdan sonra rastlantı bu ya, yanıma gel-di. "Buranın yöneticisi olsaydım o gitarı kafanda parça-lardım" dedim. Hık mı etti.

Bıktım yalapşapçılardan. Üstelik saygısızlıktır... insa-na saygısızlıktır yalapşapçılık... Ben çıkıp konuşuyorum ya, etkili oluyor ya... kağıtsız kalemsiz. Konuşma yete-neği var sanıyorlar. Hayır. Yetenek filan yok bende. Uzun yıllar çalıştım konuşma için. Üstelik her konuşma-dan önce uzun uzun çalışıyorum... hazırlanıyorum.

ODTÜ'lü gençleri düşünüyorum. Beni söyleşilere çağırın... bizleri saatlerce dinleyen... açılma için so-ran... tartışan gençler... Bu genç insana hakkını vermeli-yiz. Ciddiyet... samimiyet... saygı... sevgi genç insanın hakkıdır. İşte Abra dergisi yanımda. Bu dönemde böyle bir dergi. Baştan sona okuyacağım. Bakalım ne diyor

gençler...

Benim ODTÜ'de üç kez konuşmamı gençler açısın-dan kimse hafife almasın. Düşünün despotik kültürün yürütücüleri bütün iletişim kanallarını tutmuşlar. Böyle bir ortamda söyleşi için yirmi ad yazsan ben akla gel-mem. Despotik kültürün yürütücüleri var çünkü. Deni-zin yüzeyini kaplayan.. denizin içini göstermeyen mazot tabakacısı onlar. Genç insan, ODTÜ'de, Kayseri'de, Çanakkale'de mazot tabakacılarını parçaladı. Mazot taba-kacılarının hakikati saklayan sinyallerini bozdu. Önemli bu. Yıllardır demokratik kültür için.. üretkenliğin önünü açmak için... bir başka hakikat için mücadele ettim kül-tür dünyasında. "Doğru yapıyorsun" diyen yazarlar ma-zot tabakacılarının sinyallerini bozmadı. Genç insan yaptı bu işi. Bu, meta sisteminde mazot tabakacılarına rağmen insanın insanla buluşmasıdır.

Star sisteminin mazot tabakacıları bana kızılıyorsunuz değil mi... Şöyle demiştiniz size. İsterseniz bütün iletişim kanallarını ele geçirin... bütün ödülleri toplayın.. n' aparsanız yapın insanın insana kavuşmasına engel ola-mıyacaksınız. Benim mücadelem bunu gösterdi...

Peki nerden biliyordum bunu yıllar önce inançla.. ke-sin konuşuyordum. Biliyordum. Çünkü insan, insanı arar. İnsan insanı hisseder Bundan böyle ben sussam.. susturulsam bile söylediklerimin doğruluğu görüldü. Bu, burda durmayacak. Yüzbinler.. milyonlar birbirine ka-vuşacak. İnsanı yok eden sistem yerlebir olacak.

İnsan mutlu bir dünya kuracak.

Saat 11.30

Moladan sonra... Çanakkale yolunda. Bu gece yan gelip yatmayı düşünüyorum... Güliyorum şimdi. Erci-yes'e kızmıştım bu yüzden... yan gelip yatmış diye. Kıs-kanmıştım da ondan. Kiskanmıştım Erciyes'i. Öyleyim-dir İnsan kıskanmam ben. Karlı bir dağı kıskanırım. Esip duran rüzgarı... kocaman denizleri... başını alıp gi-den bulutları... koştur koştur yağın yağmurları. Ah de-rim, keşke dağlı bir kar olsaydım.. hep giden hiç durma-yan bir rüzgar... kocaman bir deniz... dolanıp duran bulut.. bir yağmur.

Bilsen sözümü tutacaklarını, ölünce yakmalarını isterdim beni. Bulut olurdum... Şimdi güldüm buna. Ben ölünce bir köşeye atıvermesinler... mezarıma tükürme-sinler de...

Niye böyle.. Mustafa Sercan'la konuştuk bunu. Be-nim beğeni notum kıtmış... Bu yüzden kızıyorlar bana... sevmiyorlar beni. Hem kızıyorlar bana, hem de eserlerini beğenmemi istiyorlar.

Ankara'lı bir dostum söyledi. Yazarlar... şairler beni görünce "Aman görünmeyim şuna. Aklına düşerim de, eserin berbat der" diye yan yan, bana görünmeden uzaklaşıyorlarmış... Güldüm bunu duyunca. Doğru. Es-kiden bu huyum vardı. Söyledim eserinin berbatlığını. Şimdi söylemiyorum. Umudu kestim de ondan. Okuyo-rum. Dikkatle okuyorum ne yazarlarsa... Ama hiç ses et-miyorum... Bakın dil sorununu gündeme getirdim. Kimi-leri "Bu Gündoğdu'nun sorunu" diyormuş. Onların

söylediği anlamda benim mülkiyetim değil o sorun. Sanatımızın sorunu bu. Bu sorunu anlamamakta inat ederseniz, yerleşik dille berbat eserlere devam edersiniz.

Hadi korkutayım sizi. Geleceğe kalamazsınız... "klasik" olamazsınız. Ödüller kurtarmaz sizi...

Bu yanyan yürüyenlerden biri... Ankara'da "Ben Gündoğdu'yu susturdum" demiş kendine bir paye çıkarmak için. Nerde susturmuş bilmiyorum. Bir tartışmam olmadı yanyancılarla... Hem susturmak ne demek... Bir tartışmada görüşler söylenir. Anlaşma olmayabilir. Tartışma, atışma, dövüşme, susturma değildir. Şimdiye kadar hiçbir tartışmada karşı görüşü susturayım diye düşünmedim. Benim bilincimde insanı susturma kavramı yok.

Yine de susmuş olabilirim o kişinin yanında. Yaparam bazen. Konuşurken susuveririm. "Bu adam kafayı nasıl taşıyor" diye düşünürüm. Susarım. Parmağımla mehtabı göstermişimdir. O kişi, parmağımı mehtap sanmıştır.

Edebiyatımızın önüne önemli gündemler koydum. Sözgelimi, güneşin doğuşuyla batışı arasındaki uzanan zamana gündüz deyip çıkarız, işin içinden dedim. Güneş, her dakika başka yerdedir. Orda gerçeklik başkadır. Bu gerçekliğin adını koyalım dedim. Şairimiz yazarımız koskoca bir zaman dilimini... değişip duran gerçekliği tek bir kavramla... gündüzle açıkladı.

Hayata hep böyle baktı. Bu yüzden gerçekliğin gerisinde kaldı. Meta sisteminin estetiğinde ezildi. Sözgelimi, meta sistemi insana eğlence öğretirken tiyatro dünyamız karşı eğlenceyle çıkmadı meta sisteminin önüne. Tiyatronun bir eğlence olduğunu unuttu. Tiyatro diye sol bildiriler okudu sahnede. Bıktırdı insanı. Hafakanlar bastırdı insana.

Geçende bir şairin belli bir yılını kutlama toplantısına gittim. Şair de orda. Ama şair ölmüş de bu toplantı düzenlendi sanırsınız. İçim sıkıldı.

Genç insan bu toplantıya gelmez.

Söylemek istediğim şu. Bakış açımızı değiştirmeliyiz. Değiştirmelisiniz. Değiştirmedığınız için benim gündeme getirdiğim sorunların çok gerisinde kalıyorsunuz. Bu yüzden söylediklerim, size nükleer fiziğin karmaşık sorunları gibi geliyor. Çözemediği problemi atlayan öğrenciler var ya, öylesiniz iste.

Şimdi konuşuyorum. Ama bir gün... o gün gelince söylerim size. "Sustum" derim. Ne çok sevineceksiniz değil mi... Ama siz bu sorunu çözmek zorundasınız. Çözemezseniz tarih sizi tokatlayacak... edebiyatın mezarlığında çürüyeceksiniz. Çünkü siz Türkiye'de genç insanı "Hey Corç Versene borç" diyene kaptırdınız.

Boş övgülerle avunmayın. "Şair-i azam" size ders olsun.

23 Mayıs Cumartesi

Saat 10-30. Çanakkale. Büyük Truva Otel... Kıpırtısız bir deniz... Uzakta Eceabat. Güzel bir kahvaltı-

TARARNAME

Sultan suyuydu bu eski sarnıç
Nice bağbozumları gördü
Nice kıyımlar hoyratça
Uğultularından kimse sizliğin

AŞK DENİLEN PLAKET

Şimdi kimin elindesin
Parlayan yıldızın yanında

SEVİMLİPATİ

Deli edecek bu kadınlar beni
Cinnetim gülcemal bir zaliman
Ne zaman öptüysem ensesinden
Titremedi hiçbir mavis göğün
O oyuksu uzak yeşiller ötesinde oratoryoydu
Çingiraklı yılanlar ahlal gölgesinde neylesin
Gece konuğum oldular biri gider öteki içeri
Ne Zebur, ne Tevrat faslından tüm dinlerin
Sarı güle kaside yakmışlar da
Ben de demirden bir kadıncık yapsam ne olur
Şöyle emekliyi alınca cüzdanın arasına
Doğru demirci Yani ustanın yanına
On kilo demir, iki kilo alüminyum
Cam, lastik, hortum, kablo
Ampul, düğme, eteklik, külot, sütyen
Başlamalıym alt katta çalışmaya
Aksi kadını, yaşayan iskeletim
Ne anlar "Köprüden geçti gelin" türküsünden
Temizlik kumkuması perişan saçlı
Ah bu aşkın da canı cehenneme
Ne anlar kırmızı gül böyle faslılardan
Kapanıp alt katına evimin
Bir kadın yaratıyorum demirden
Hatta göğsüne süt de koyacağım inadım olsun
Adı Sevimlipati, elleri süngerli, saç katmerlim
Memelerinde silikon, dudaklarını söylemem
Şimdi benim kadın kuduruyor ölkesinden
O hizmet ettikçe gülerken
Güller topladıkça bahçeden
Dün komşusunun köpeği ısırمامış
Bilgisayar bozulup bırakınca onu köşede
Kadınlar hop oturup hop kalkmış zambaklar yolunurken
Artık onunla aynı odadayız
Hiç korkmuyor farelerden
O kadar güzel söylüyor ki adımı
Yemeğimi koyarken önüme türküler mırıldanır
Ustalar diyor ki istersen bin hüner veririz ellerine
Canına can katarız yeter ki paradan bahset
Hergün gelişir bilgisayarlarımızın derinliği
Belki de o zaman öpüşürken anlıyorsun ya
Basâr kendisi gözlerini yumup bir düğmesine
Sevda olur aramızda aşk da bilmecesi
Kim soktu bu deliyi aklıma çıkaramıyorum
Anlıyorsun ya kadınımla deniz kenarında
O hiç üşümedi ki, serin sular taşıyor bazen memelerinde
Sevimli patim sen elektriksiz belki de güzel Helen
Dur hele bahar gelsin birlikte dinleyeceğiz bülbülleri
Ne renk olur kimbilir o zaman gözlerin.

Ali Ersin GÜNÇE / 1992

dan sonra yazıyorum.. Yan gelip yatacağım dedim ya, öyle. Dün gecedən beri yan gelip yatıyorum. Nilüfer Hanım toz kondurmuyor üstüme.

Nilüfer Hanım hakkımı veriyor.

Konferansa gelince... Tartışmalı... güzel bir konferans oldu. Ben bu konferanslarımda sistem dışı donatımlı iki insanın aşkı yaratabileceğini söylüyorum. Sistemin insanı olursak... sistemin değerleriyle bakarsak dünyaya aşkı kesinlikle yaratamayız diyoruz. Tabii bu, dinleyeni sarsıyor. Dün bu yüzden genç bir hanım... konferans öncesi tanışmıştık, beni dinlemeye geldiğini söylemişti... sinirlendi... canı sıkıldı konferansı terketti.

Sorun şu. Sisteme... yerleşik değere göre seven insan, en iyiyi götürür sevdiğine. Söz gelimi çarşıdan en iyi ekmeği alır... Buna hayır diyorum. En iyi ekmeği size getiren... kötü ekmekleri başkasına bırakan insanın iç dünyası... aklı bozuktur. Böyle biri faşisttir... "Size en iyi ekmeği getireni ya düzeltin... ya da terkedin... Bütün ekmeklerin iyi olması için mücadele eden insanlar aşk yaratabilir" dedim. Tabii bu birçok insanı sarstı. Bir delikanlı dört kez bu konuya döndü.

Biz faşizmi bazı kötü adamların yönetimi sanıyoruz. Faşizmin kültürel temellerini... faşizmin tek tek insanlarda temellendiğini bilmiyoruz. "En iyi ekmek benim olsun. Benden başkası iyi ekmeğe layık değildir" düşüncesinin faşizmin önemli temelinden biri olduğunu kavrayamadık.

Konferansta bunu açımlayınca soğuk suya düşmüşcesine ürperdi herkes. O genç hanım ciddi bir sarsıntıyla terketti konferansı.

Şunu söylüyorum. Biz püsürük insanlarız. İçimiz çıfıt çarşısı. Böyle bir durumda aşk yaratamayız.

Sözgelimi, Platon'u iyi kavramalıyız. Vivaldi'yi iyi kavramalıyız. Satranç bilmeliyiz... Ben böyle deyince ortaklık birbirine giriyor.

Bütün bunlar bir örnek. Temelde söylediğim şu. Sistem dışı donatımlı olabilirsek insanlaşma sürecine gireriz. Öbür türlü, sistemin içinde kalırsak, insanlaşma sürecinin dışına çıkarız. Sistemin istediği gibi oluruz. Meta oluruz. Konuşan... müzik dinleyen... okuyan... para kazanan... alıp satan... alınıp satılan... cinsel ilişkiye giren birer meta. Bir meta. Bu meta, bu meta, insanı hiçbir yaratıyı bilmez. Bu meta aşkı yaratamaz.

Ancak insanlaşma sürecine giren insan aşkı yaratabilir.

Meta sistemine... metalaşmaya karşıymış gibi konuşan metalar, beni dinlerken cin çarpışmışa dönüyor. Hakikatin sağlı sollu tokatlarıyla sarsılıyor. Tabii ciddi bir esenlik duyuyorum bundan. Böylelerini yakaladım mı tam merkeze ağır vuruşlar indiriyorum.

Dün gece böyle oldu. Üç saat sürdü tartışmalı konferans... Sonra Turgut Özakman'ın "**Ah Şu Gençler**" adlı oyununa gittim. Anadolu Lisesi öğrencileri sahnelemiş. Bu oyun kötüdür bana göre. Sahneye konuşu... oynanışı da kötüydü. Gece berbat bitecek diye korktum. Neyse oyun bitiverdi. Biz de çıktık... Otele döndüm.

Yalnız... Doğru yemek salonuna gittim. Güzel yemeklerle iki kadeh rakı... Yalnızlığın o güzel tadını hissedemedim iki saat oturdum...

Sabah kahvaltısı da güzeldi. Ama börek sorun yarattı. Soğmuş böreğin tadı gidiyor. Lokanta yöneticileriyle konuştum bu sorunu. Anında servis mümkün değilmiş... Kahvaltıdan sonra kapıdan çıkarken seslendim. "Siz yine de bir yöntem düşünün anında servis için" dedim.

Sıcak... taze börekli kahvaltı daha güzel olur... diye düşünürken trenlerin berbat kahvaltıları geldi aklıma... Güldüm... Bazen gülerim böyle. Durup dururken güldüm sanılır. Değil.

Bir gülüşün temelinde bir hayat olabilir bazen... kim bilir.

24 Mayıs Pazar

İstanbul'dayım. Evde. Çanakkale'yi... genç arkadaşlarımla düşünüyorum şimdi... Dün... cumartesi günü, saat 13.00'den 24.00'e kadar gençlerle konuştum.

Önce şunu söylemeliyim. Çanakkale'de genç insanın yerleşik bakış açısını sarstım. Birçok genç, "gibili" yaşadığını farketti... Saatlerce bunu konuştuk... Bu sarsıntı ciddi bir iç hesaplaşmayla bilinci, yeni bir bakış açısının kapısına getirir mi...

Biliyorum, bazı korkacak iç hesaplaşmada kendini yeniden yaratma zor gelecek. Yerleşik bakış açısının kolaylığında meta insan olacak. Kendini... insanı gücünü... insanı değerlerini unutacak... meta sisteminin nesnesi olacak.

Bazısı... belki çok azı... ciddi... samimi bir cesaretle iç hesaplaşmaya girişecek sarsıntıdan sonra. Böylesi, temiz bilinçle, yeni bakış açısının kapısında, insanı gücünü... insanı değerlerini görecektir. Meta sisteminin karşısında insanı gücüyle kendini var edecek.. yeniden yaratacak... insanlaşma sürecinde hem kendine.. hem öbür insana ciddi katkılar yapacak.

Şu bilinmeli. Metalaşmış biri, arkadaşlığı... sevgiyi... aşkı yaratamaz. Böyle biri sahte insandır. Bütün ilişkileri meta sistemine uygun çıkar üstüne kuruludur. Meta sisteminde kendini mal diye satışı çıkaran böylesi sahte insan için bütün insanı değerler, yalnızca kelimedir. Onun için asıl her türlü ilişkinin hızla paraya dönüşmesi... ya da her türlü ilişkinin kendine çıkar sağlamasıdır.

İşte bundan... bu bakış açısından sakınmalarını söyledim genç insanlara... Biliyorum zor bu. Ama inanıyorum. Birçoğu bu zorluğu aşacak... gibili hayatı kırarak.

Çanakkale'den 01.00'de ayrıldım. Çay bahçesinde vedalaştık. Uğurlanmayı istemedim ama bir baktım, bazı gençler otobüsün yanında beni bekliyor uğurlamak için... Belli etmediğim bir iç burkuntusuyla bindim otobüse... Saat 06.30'da indim İstanbul'a... cangıla.

Çanakkale'de tam ayrılırken bakın n'oldu. Nilüfer Hanım bir paket uzattı. "Nedir bu" dedim. "Yolluk" dedi... "Poğaça" Poğaçayla otobüste aç bir çocuğu da doyurdum. Çocuk "Ne güzelmiş amca bunlar" dedi... "Eli kolu tutulmazsa insan her şeyi güzel yapar" dedim.

İLKEL TOPLUMLARDA CİNSELLİK VE BASKI

B. Malinowski

Çeviri: Hüseyin Portakal

Kabalcı Yayınları, 2. Baskı, 1989, 200 sayfa

"Burada dile getirilen düşüncelerin çoğu, bir mercan takımadasında kendimi Melanezyalıların incelenmesine verdiğimde kafamda doğdu. Dostum Prof. L.G. Seligman'ın bana gönderdiği bilgiler ve hizmetime sunduğu kitaplar, Ödip kompleksinin ve 'bilineçaltı'nın diğer düşavurumlarının ana hukuku üzerine kurulu bir toplulukta da kendini gösterebileceğini düşünmeye itti beni. Melanezyalıların da kendini gösterdiği biçimiyle ana kompleksi üzerine doğrudan yapılan gözlemler, benim bildiğime göre, ilkelerin yaşamlarının incelenmesinde psikanalitik kuramın ilk uygulanmasını oluşturuyor"

OBLOMOVLUK NEDİR

Nikoloy Aleksandroviç Dobrolyubov

Çeviri: Mazlum Beyhan

Yön Yayınları, 2. Baskı, Şubat 1992, 224 sayfa

Dobrolyubov bir makalesinde "Eleştirmen için en önemli olan şu belirlemeyi yapmaktır yazar, işlerin gidişatı gereği halkla doğmuş ya da doğmakta olan doğal istekleri görebilecek düzeyde midir? Sonra bu istekleri hangi ölçüde anlayabilmekte, yansıtabilmektedir? Olayın özünü mü, yoksa yalnızca görünürdeki yanını mı kavrayabilmiştir? Olayın yalnızca kimi yanlarını değil de bütünü kavrayabilmiş midir?" der Bu kitapta Dobrolyubov'un üç incelemesi var Gonçarov'un Oblomov'u üzerine Oblomovluk Nedir, Dostoyevski'nin Ezilenleri üzerine Ezilenler, Turgenev'in Ongun'u üzerine Gerçek Gün Ne Zaman Gelecek (Ongun Türkçeye Devrim Öncesi diye çevrilmiş)

PAPİRÜS'TEN BAŞYAZILAR

Cemal Süreya

Cem Yayınevi, 1. Baskı, 136 sayfa

"Türk şiirinin önemli adlarından Cemal Süreya'nın ilk kez 1960'ta, daha sonra 1966'da çıkardığı Papirüs'teki başyazılarını toplamış Cem Yayınevi (1980'de üç aylık olarak çıkarmayı denedi) "Şiir alışkanlıklara karşı bir yayılım ateşidir Bu yayılım ateşinin konusunda olduğu kadar diyalektikindedir Hatta daha çok diyalektikindedir Ama ahlaka karşı koyuş şiirin amacı değil Belki fonksiyonu Bu iki kavramı birbirine karıştırmamak gerekir Şiirin çıkış noktasında yapıcılık da yıkıcılık da yoktur Bir noktadan sonra ise sadece yıkıcılık niteliği kendini gösteriyor"

KALEMİN UCU

Cevdet Kudret

Cem Yayınları, 1. Baskı, 1991, 320 sayfa

Cevdet Kudret, 1950'lerden 1990'lara kadar çeşitli dergilerde yayımladığı yazılarını toplamış bu kitapta. Şiir üzerine, oyun üzerine, kişiler üzerine, 'Yedi Meşale' üzerine, dil üzerine, çeşitli konular üzerine yazılar "İşte böyle, benim okuyucularımla Eskiden beri tutumum hiç değişmedi: Çarşamba günleri 'çarşambadır çarşamba' dedim, sırtıma başkasının kamburunu yükleseler dahi 'perşembe' demedim" diyor Cevdet Kudret.

TOPLUMSAL BİLİNÇ

Evrimsel Bir Toplumsal Hareket Düşüncesine Doğru

İlker Belek

Sorun Yayınları, 1. Baskı, 1991, 192 sayfa

"Toplumsal bilinç formasyonu, belli toplumsal, tarihsel koşullarda topluma mal olmuş toplumun, doğal ve toplumsal hareketleri kavrayış ve onlara yaklaşım biçimidir Yalnızca evreni duyularla algılayış değil, aynı zamanda bu algıların zihinsel yorumlanması genellenmesi, bir yaşam felsefesi oluşturulması ve bunun pratiğe dönüştürülmesini de içerir Üretim ilişkilerinin tüm toplum düzeyinde benzer özelliklerle cereyan edışı gibi, bilinç de toplumsal boyutludur"

larla algılayış değil, aynı zamanda bu algıların zihinsel yorumlanması genellenmesi, bir yaşam felsefesi oluşturulması ve bunun pratiğe dönüştürülmesini de içerir Üretim ilişkilerinin tüm toplum düzeyinde benzer özelliklerle cereyan edışı gibi, bilinç de toplumsal boyutludur"

UMUT EDEBİYATI YEDİ CANLIDIR

Kemal Özer

Yordam Yayınları, 1. Baskı, 1992, 168 sayfa

Kemal Özer bu kitabında çeşitli dergilerde yayımladığı yazılarını toplamış. "Son yirmi yıla yayılmış bu yazıları bir araya getirirken, güçlü- güçsüz, gerekli- gereksiz ayrımı yapmadım. Birkaç sözcük dışında hiçbir değişiklik de yapmadım. Elbet bugün yazsaydım böyle yazmazdım dediklerim oldu. Daha çok zamanım olsaydı daha iyi yazabilirdim kaygısı ise zaten hiç bir zaman yakamı bırakmadı. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Hiçbiri beni pişman edecek, gerek kendimin, gerek okurlarımın gözünde beni örseleyecek konumda değil. Çünkü hepsini de içlerinde acemice yazılmış, aceleyle gelmiş olanlar olsa bile- içtenlikle, yapabileceğimin en iyisini yapmaya çalışarak yazdım"

TÜRK-İSLAM SENTEZİ

Prof. Dr. Bozkurt Güvenç, Gencay Şaylan, Prof. Dr. İlhan Tekeli, Prof Dr. Şerafettin Turan

Sarmal Yayınları, 1991, 1. Baskı, 344 sayfa

Güvenç, Tekeli, Turan ve Şaylan'ın bu kitabı, çok önemli bir belgesel çalışma. Sağa karşı oldukça ilgisiz olan ve kulaklarını tıkayan ve sadece anlamsız bir biçimde korku duyan çevreler için kaynak bir eser

Şağda henüz bir sentez oluşmamasına karşın, olağandışı bir dönemde ve devlet desteği sağlandığı zaman, neler yapılabileceğini sergilemesi bakımından ayrıca üzerinde durulmalı ve düşünülmeli"

ÇEVRE MASAL VE ÖYKÜLERİ (4 Kitap)

(Başak'ın Çevre Günlüğü, Çiçek ile Kirli Karga, Hayvanlarla Konuşan Çocuk, Taş Devrine Yolculuk)

Gülsüm Akyüz

Arıtaş Yayınları, 1992, 1. baskı

Bilincin oluşumu çocuklukla başlar Çocuklukta okuduğumuz masallarla, dinlediğimiz ninnilerle, öykülerle. Renkli ve büyümlü nasal dünyasının derinliklerinde dolaşırken bazı düşünme biçimleri ediniriz. İşte Gülsüm Akyüz de küçüklerle doğru bir dünyaya bakış çizgisi oluşturabilecek masallar yazmış. Hem masal dünyasında gezinecek çocuk, hem de öğrenecek, dünyayı, insanlara, çevreye saygılı olmayı öğrenecek.

SANAT VE EDEBİYAT

Marx, Engels, Lenin

Çeviri: Aziz Çalışlar

Ekim Yayınları, 1. Baskı, 352 sayfa

Çeşitli kitaplardan derlenen Marx, Engels ve Lenin'in sanat ve edebiyat üzerine yazılarının toplandığı bir kitap. "Üretim ihtiyacı maddi bir nesne sağlamakla kalmaz, o maddi nesne için bir ihtiyaç da doğurur Tüketim kendi ilk doğal kaba ve dolayimsız halinden sıyrıldığı zaman, (ki onun o durumda kalışı üretimin hâlâ ilkelce kaba oluşuna bağlıdır) bir talep biçiminde nesne yoluyla ortaya çıkar Nesneye duyulan gereksinme, o nesnenin algılanışından doğar Sanatın nesnesi de (herhangi başka ürün gibi) sanat duyusu olan ve güzellikten haz alabilen bir izleyici kitle yaratır Onun için, üretim, özne için bir nesne üretmekle kalmaz, ama nesne için de bir özne üretir"

Hedefimiz Daha İleriye

Türk çiftçisinin güveniyle güçlenen
ŞEKERBANK daha ileriye, daha yeniye
ulaşmanın gururunu taşıyor.

İstikrarlı yönetim,
sürekli yükselen başarı grafiği...

ŞEKERBANK

“Doğru Banka”

